

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÖNETİMİ BİLİM DALI

**İRAN'IN NÜKLEER ENERJİ POLİTİKALARI VE
BU POLİTİKALARIN ABD, TÜRKİYE VE
BÖLGEYE ETKİLERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **Nimet KARAASLAN**

İSTANBUL, 2013

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER YÖNETİMİ BİLİM DALI

**İRAN'IN NÜKLEER ENERJİ POLİTİKALARI VE
BU POLİTİKALARIN ABD, TÜRKİYE VE
BÖLGEYE ETKİLERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Nimet KARAASLAN

Öğrenci No:
100771024

Danışman:
Yrd.Doç.Dr.Muzaffer ÜREKLİ

İSTANBUL, 2013

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "**İran'ın Nükleer Enerji Politikaları Ve Bu Politikaların Abd,Türkiye ve Bölgeye Etkileri**" başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 28/ 02/ 2013

Nimet KARAASLAN

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

28.10.2013

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Bilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden 100771024 numaralı *Nimet KARAASLAN*'ın "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*İRAN'IN NÜKLEER POLİTİKALARI VE BU POLİTİKALARIN ABD, TÜRKİYE VE BÖLGEYE ETKİLERİ*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 19.02.2013 tarih ve 2013/06 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (65) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında *oyçokluğu/oybirliği* ile *Kabul/Red* veya *Düzeltilme* kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 1 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. MUZAFFER ÜREKLİ

ÜYE
DOÇ.DR. ENSAR NİŞANCI

ÜYE
YRD. DOÇ.DR. PINAR BAL

İRAN'IN NÜKLEER POLİTİKALARI VE BU POLİTİKALARIN ABD, TÜRKİYE VE BÖLGEYE ETKİLERİ

Tezi Hazırlayan: Nimet KARAASLAN

ÖZET

Ortadoğu, dünyanın önde gelen enerji kaynaklarına sahip bölgelerinden birisi ve bu nedenle bölge, savaşların, çıkar çatışmalarının sıkça yaşandığı bir alandır. İran ise bu sorunlu bölgede, sorunların merkezinde yer alan ülke olarak karşımızda durmaktadır.

Bütün bunların nedeni açıktır, Neredeyse tüm ekonomik savaşlar enerji kaynaklarına sahip olmak için yapılmıştır. Zengin enerji kaynaklarına sahip olan ya da onları kontrol eden hükümetler aslında dünyanın geri kalanını da yönetme gücüne kavuşurlar. Bu ise devletleri, kendi politikalarını hayat geçirmek ve karşı politikaları bertaraf etmek için her türlü enstrümanı kullanmaya itmektedir. İran, karşı politikaların en büyüğü ve birincisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gerçeğin farkında olan İran, kendi güvenliğini sağlamak ve caydırıcı bir güç olabilmek için nükleer enerji çalışmaları yapmak istemektedir. Kendileri de bu çalışmaları yapan, nükleer silahlara sahip olan hatta kullanmış olan ülkeler İran'ın böyle bir çalışma yapmasını istememektedirler. Bu amaçla, ekonomik ambargolar ve başka yollarla İran'ı yalnızlaştırıp pes ettirmeye çalışmaktadırlar. Ancak tüm bunlar İran'ın çalışmalarını bırakmasına neden olmamış hatta aksine daha da radikalleştirmiştir.

Ülkemizde ve yakın çevremizde olanlar hakkında net bir bilgiye sahip olmak son derece önemlidir. Ben, bir süre daha süreceği açık olan bu konuyu araştırmayı seçtim çünkü bu çatışmaların nereye varacağı, çözümün nerede olacağı dünyanın geleceği ile yakından ilgilidir.

Anahtar kelimeler: Ortadoğu, İran, Enerji, Nükleer Enerji.

NUCLEAR POLITICS OF IRAN AND EFFECTS OF THESE POLITICS TO THE USA, TURKEY AND REGION COUNTRIES

Represented by: Nimet KARAASLAN

ABSTRACT

The foremost parts of the World where has a different kind of energy resources is the Middle-East. Because of this, there has been endless war and conflict on this land and Iran takes place of this war and conflicts.

The main reason of this situation is that almost every economical conflicts and wars emerge because of having energy resources. Having rich energy resources brings the owner great power and ability for controlling the others. Governments which want to have this resources do not accept any other governments politics which against for their and they do their best to eliminate this counter politics. Iran is the biggest and the first trouble for the governments which want energy for their industries. Iran knows this fact and tries to have any instrument to provide his security and guarantee his future. This is where the conflicts begin because Iran wants to have most deterrent power for their security: Nuclear Power and Weapons. Most of the governments that are disagreement with Iran about having nuclear weapons have their own nuclear weapons and some of them used these weapons. These governments which do not want Iran to has its nuclear technology and weapons, are trying to isolate Iran from the international area and applying economic embargos to make Iran a lonely country. But these politics have not worked up to now because Iran did not break its nuclear schedules contrary Iran is becoming more radical result of this politics.

It is very important to know what happens in our country and territory neatly. I have chosen this subject because it seems to go on for a while and having some clear knowledge what these conflicts will happen and what the solution is related about our world future.

Key words: Middle-East, Iran, Energy, Nuclear Energy

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ŞEKİLLER	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	3
NÜKLEER ENERJİ, NÜKLEER SİLAHLAR	3
1.1 Neden Nükleer Enerji	3
1.2 Küresel Isınmaya Karşı Küresel İşbirliği	6
1.3 Nükleer Enerji	7
1.4 Nükleer Enerjiye Sahip Olan Ülkeler.....	11
1.5 Nükleer Silaha Sahip Olan Ülkeler	12
1.6 Ülkelerin Nükleer Silaha Sahip Olma Nedenleri	12
1.7 Nükleer Silahların Etkileri.....	14
II. BÖLÜM	19
İran'ın Nükleer Politikaları ve Bu Politikaların Tarihsel Süreci	19
2.1 İran'ın Nükleer Niyeti	19
2.2 Muhammed Rıza Pehlevi Dönemi 1941-1979	26
2.3 Humeyni Dönemi 1979-1989	32
2.4 Rafsancani Dönemi 1989-1997	38
2.5 Hatemi Dönemi 1997-2005	44
2.6 Ahmedinejad Dönemi 2005-	53
III. BÖLÜM	74
İran'ın Nükleer Tesisleri Ve Bu Tesislerin Güçleri	74
3.1 Tahran Nükleer Araştırma Merkezi.....	75

3.2 İsfahan Nükleer Teknoloji Merkezi	75
3.3 Natanz Uranyum Zenginleştirme Tesisi	76
3.4 Arak Ağır Su Üretim Tesisi.....	76
3.6 Diğer Nükleer Tesisler	77
IV. BÖLÜM.....	80
İran'ın Nükleer Politikalarının ABD, Türkiye ve Bölgeye Etkileri	80
4.1 İran-ABD İlişkileri Ve İran'ın Nükleer Politikalarının Etkisi	80
4.2 İran - Türkiye İlişkileri Ve İran'ın Nükleer Politikalarının Etkisi	82
4.3 İran - İsrail İlişkileri Ve İran'ın Nükleer Politikalarının Etkisi	92
4.4 Diğer Bölge Ülkeleriyle İlişkileri Ve İran'ın Nükleer Politikalarının Etkisi....	95
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	102
Yararlanılan Web Sayfaları.....	107
EKLER.....	111
EK A Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Anlaşma (NPT)	111
EK B Nükleer silahların yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'na Taraf olan devletler.....	116
EK C İran'ın Taraf Olduğu Uluslararası Anlaşmalar	121

ŞEKİLLER

Şekil 1 Dünyada Fosil Yakıt Rezervleri.....	3
Şekil 2 Küresel İklim Değişikliği ve Sağlık Üzerine Etkileri	5
Şekil 3 Nükleer Filyon.....	8
Şekil 4 Nükleer Füzyon.....	9
Şekil 5 Nükleer Enerji Kullanan Ülkeler	11
Şekil 6 Nükleer Silaha Sahip Olan Ülkeler.....	12
Şekil 7 Nükleer Silahların Etkisi.....	15
Şekil 8 Ortadoğu'daki ABD Üsleri.....	22
Şekil 9 Muhammed Rıza Pehlevi.....	26
Şekil 10 Ayetullah Humeyni.....	32
Şekil 11 Haşimi Rafsancani	38
Şekil 12 Hüseyin Hatemi	44
Şekil 13 Mahmud Ahmedinejad.....	53
Şekil 14 İran Nükleer Tesisleri	74
Şekil 15 İsrail İran'ı Bu Yıl Vuracak.....	94

KISALTMALAR

CENTO	: Merkezi Anlaşma Teşkilatı
NSYÖA	: Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması
CIA	: Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
IPCC	: Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli
BMİGÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
OECD	: Ekonomik ve Kalkınma İşbirliği Örgütü
UAEK	: Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu
NPT	: Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması
IAELA	: Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SAVAK	: İran Gizli Servis Örgütü
KWU	: Kraftwerk Union
İAEK	: İran Atom Enerjisi Kurumu
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

GİRİŞ

Dünyanın varoluşundan, devletlerin kurulmasından, medeniyetlerin oluşmasından günümüze kadar Ortadoğu kazanı her dönemde kaynamıştır. Bu bir zamanlar medeniyetlerin çatışmasında daha sonra ticaret yollarında ve son yüzyılda da enerjiye sahip olma savaşında açıkça görülmektedir.

Samimi olarak şu soruyu sorduğumuzda cevabı nasıl olurdu ? İran bugün nükleer çalışma yapmasaydı acaba demokrasi götürmek bahanesi bulunacak mıydı? Bulunmayacak mıydı? Bunun cevabını Irak'taki soba borularının nükleer füze olarak addedilmesi, çakaralmaz tüfeklerin "kimyasal başlık taşıyan roketler var" denilerek operasyon başlatılması daha sonra da bir tane bile çalışır roket atara rastlanmaması, CIA başkanının "Pardon yanıldık Irak'ta düzgün çalışan silah bile yokmuş" itirafları ile karşılaştığımızda karşımıza çıkan gerçeği nasıl açıklarız? İran nükleer çalışmasının anlam kazanabilmesi için bahaneleri birbirine benzer görülse de veya görülme de Irak ile İran'ın sonlarının aynı bahanelerinin ayrı olmayacağını söyleyebilir miyiz?

Sonucu aynı olan şeyin gidiş yollarındaki değişikliği çeşitli bahanelerle bizlerin ve dünya kamuoyunun gözünün önünden kaldırılmaktadır. Asıl amaç bölgede menfaatlerini tarih boyunca elinden çıkartmak istemeyen güçlerin senaryosunu okuyabilmektir. Bu çerçeveden bakıldığında İran bütün çalışmalarını askıya alsa bütün nükleer çalışmalarını batıya teslim etse bile çok kısa bir süre içerisinde demokrasi insan hakları vs. gibi bahanelerle yaptırımlar uygulanmayacağı operasyonlar düzenlenmeyeceğini söyleyebilir miyiz?Cevabı kesinlikle hayırdır. Bölgedeki Irak'ın başına gelenler sıradaki İran'ın ve daha sonrada bölgede menfaatlerine ters düştüğü an Türkiye'nin başına gelecektir. Yaptığımız çalışma aslında buzdağının görünen bir kısmıdır ve menfaatler çatışmasının bahanesidir. Bu konuya İran cephesinden bakıldığında İran sıranın kendine geldiği realitesiyle süreci uzatmak ve caydırıcılık kozunu en iyi şekilde oynamaktadır. Çünkü dünyada nükleer silah gerçekten ileri derecede caydırıcılık özelliğine sahiptir. Yani sonuçta nükleer bir netice değil bir bahanedir. Bahane ortadan kaldırılrsa bile her zaman başkaları bulunabilir. Biraz daha özele indiğimizde bölgedeki çıkar dengelerinin içerisinde İran ABD İsrail Çin Rusya Türkiye gibi ülkeler dengeleri ve dünya dengelerini bu

çerçevede tarihsel süreç içerisinde incelemiş olmaktadır. Bu dengeler zaman zaman kısa dönemde bile değişebilmekte ve bu denge güçlerinin süreceği kartlar araştırmamızın içinde görülecektir. Burada bölgesel güçlerin kendi çıkarları sınırında kısmen katıldıkları veya katılmadıkları destekledikleri veya desteklemedikleri politikalar karşılıklı olarak değişmekte kısa veya uzun çıkarlara göre konum alabilmektedirler.

Aşağıda yapacağımız analizler çerçevesinde net olarak ortaya çıkacak olan şey bölgedeki en sağlam devlet yapısına sahip önce İran'ın sonra Türkiye'nin gücünün ve etkisinin azaltılması bölgede belirleyici olmaktan çıkarılıp belirlenen sınıfa sokulması ana fikirdir. Son iki yıldır bölgedeki operasyonlara bakıldığında bu çok açık olarak görülmektedir. Bu konu sadece İran'ın nükleer silaha sahip olup olmama konusu değildir. Eğer İran ABD ve İsrail'in menfaatlerine ters düşmeyecek bir konumda olsa idi şimdi çok tehlikeli görülen nükleer silahlar bundan on yıllarca evvel İran'a teslim edilmişti. Burada tehlikeli olarak görülen nükleer silah değil menfaatlerine uymayan İran'ın nükleer silaha sahip olmasıdır. Bu kadar hassasiyet nükleere sahip olan Hindistan Pakistan için gösterilmemiştir. Zaten İsrail'in nükleer ve kimyasal silahların ne zaman eline geçtiği ne zaman yapıldığını dünya ne zaman öğrenmiştir. Batı dünyası bu konuda son derece sessiz kalmıştır. Bu bir çift ikiyüzlülük değil midir? Bunun ana sebebi de çok net bir şekilde görülmektedir ki ABD ve İsrail politikalarının karşısı olmaktır. Türkiye bu konuda bir çalışma yaptığı zaman İsrail'in ve diğer ülkelerin aynı şekilde görülmeyeceğini kim söyleyebilir? Daha dün İran Irak savaşında İran'a ve Irak'a silah sağlayan ABD ve Rus silah şirketleri acaba hangi dengeleri gözetiyordu bunları İyi analiz ettiğimizde görüyoruz ki kopan fırtınanın adı nükleer menfaattir.

I.BÖLÜM

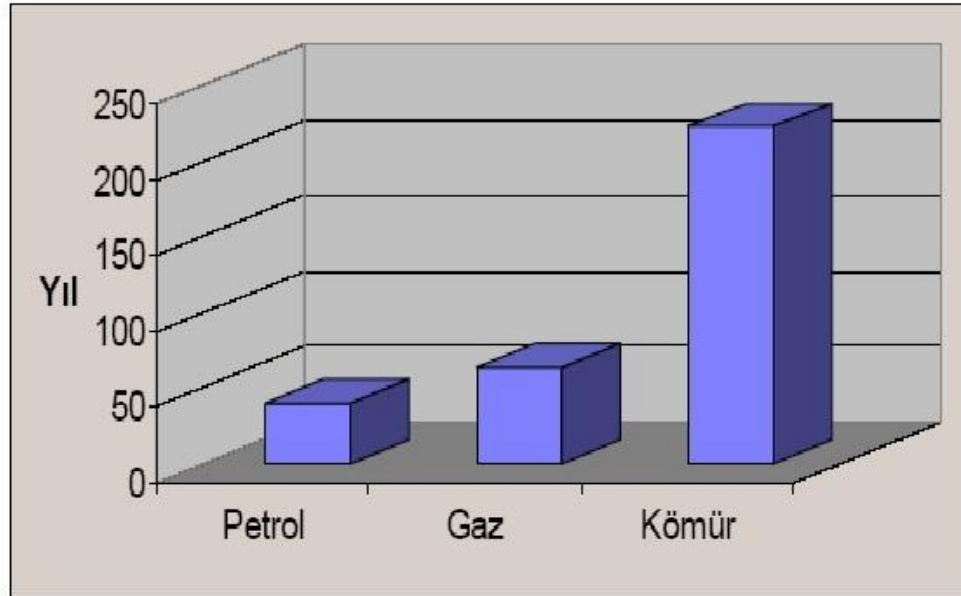
NÜKLEER ENERJİ, NÜKLEER SİLAHLAR

1.1 Neden Nükleer Enerji

Sanayideki gelişmeler, hızlı nüfus artışı, kaynakların verimli kullanılmaması, insanların enerji kullanımı konusunda bilinçlendirilmemesi gibi çeşitli dünya üzerinde enerjiye olan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır.

Büyük devletler, bu enerji ihtiyaçlarını karşılamak için uzun yıllardan beri fosil yakıt kaynaklarının olduğu bölgelerde politikalarının bir ayağını bırakmak zorunda kalmışlardır. Kendi topraklarından çok uzakta olan bu bölgeler için stratejiler geliştirip ucuz olan fosil kaynaklara hâkimiyet kurma çabasına girmişlerdir.

Ancak fosil kaynaklar o kadar hızlı tüketiliyor ki uzmanların çoğu gelecek yüzyıl içinde bu kaynakların büyük bir bölümünün biteceğini öngörmektedir. Yapılan tahminlere göre; 50-60 yıl içerisinde gaz ve petrol rezervleri, gelecek 200 yıl içerisinde kömür rezervleri tükenme noktasına gelecektir (Ekinci, 2009, s. 21).

Şekil 1 Dünyada Fosil Yakıt Rezervleri¹

¹ Kaynak: <http://www.nukleer.web.tr> erişim: 2 Temmuz 2012.

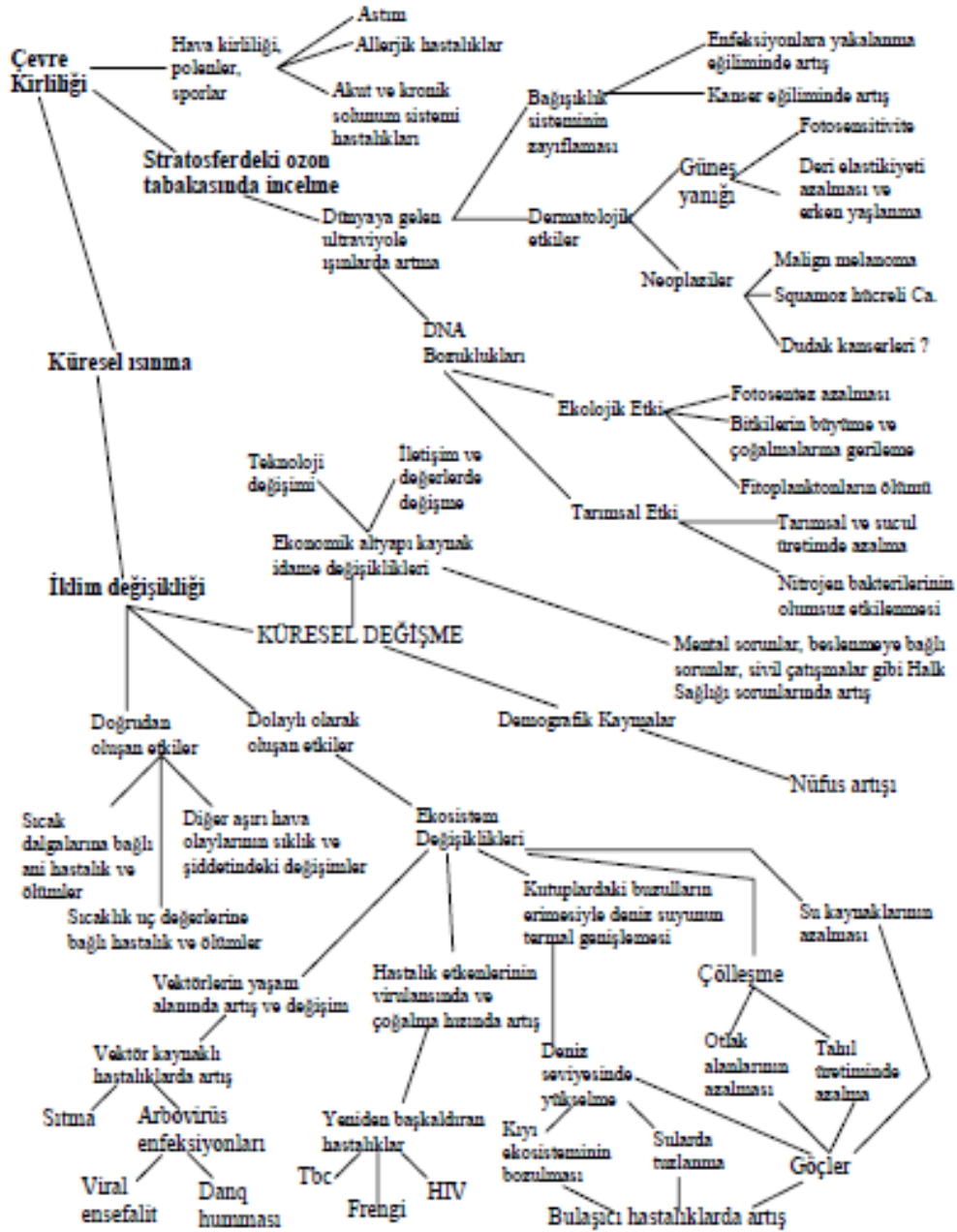
Atmosferin küresel ortalama sıcaklığı $15^{\circ}C$ civarındadır. Sera gazları² atmosferimizde bulunması gereken gazlardır ve atmosferimizde sera gazları bulunmasalardı küresel olarak hava sıcaklığı $30^{\circ}C$ daha düşük olurdu. Bu bakımdan atmosferde sera gazlarının bulunması gerekmektedir. Fakat sera gazları konsantrasyonlarındaki artış doğal değildir ve çok hızlıdır (Şaylan, 2010, s. 2).

Bu artışı hızlandıran etmenlerden biri de fosil kaynaklardır. Fosil kaynaklardan üretilen enerji türlerinde atıklar doğrudan havaya karışmakta ve bu atıkların büyük bir kısmı karbondioksit gibi sera gazlarına dönüşmektedir (Ekinci, 2009, s. 22). Böylelikle sera gazlarının miktarlarında önemli ölçüde artışlar olmuştur. Bu durum küresel ısınmaya ve sonuçta dünyada ki ekosistemi etkileyebilecek küresel iklim değişikliğine sebep olabilecek seviyeye gelmiştir (Şaylan, 2010, s. 1).

Çeşitli ülkelerden 2500 bilim insanının katkıda bulunduğu Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin(IPCC) araştırmaları sonucu 1995 yılından bu yana iklim değişikliği ve küresel ısınmanın inkar edilemez gerçekler olduğu kabul edilmiştir (Hekimoğlu & Altındağ, s. 3). Küresel ısınmayı sade bir tanımlama ile " atmosfer, okyanuslar ve kara kütleleri yüzeyindeki sıcaklıkta yükselme olarak " tanımlayabiliriz (Atalık, 2010, s. 1). BM iklim değişikliği çerçeve sözleşmesine göre; iklim değişikliği; karşılaştırılabilir bir zaman diliminde gözlenen doğal iklim değişkenleri ile doğrudan ya da dolaylı olarak küresel atmosferin doğal yapısını bozan insan etkileri sonucunda iklimde oluşan değişikliklerin bütünü olarak tanımlanmıştır. Yeryüzünde 19. yy. ortalarından günümüze kadar olan süre içinde küresel ortalama hava sıcaklığı $0,3 - 0,6^{\circ}C$ artmıştır. Araştırmalara göre gelecek 40 yıl içindeki her 10 yıl $0,1^{\circ}C$ den daha fazla miktarda küresel ısınmanın devam edeceği tahmin edilmektedir (Özmen, 2009, s. 43). Ortalama sıcaklığın artması ile birlikte kar örtüleri ve buzulların erimesi, deniz suyu seviyesinin yükselmesi, okyanusların ısınması, göllerin küçülmesi, ırmakların kurumması, orman yangınlarının artması, yağışların azalması, fırtına ve sel hasarlarının artması, mevsimlerin değişmesi, kış ve gece sıcaklıklarının yaz ve gündüz sıcaklıklarından fazla artma eğilimi içinde olması, birçok canlı ve bitki türlerinin sıcaklıkların artmasıyla

² Sera gazları, Sera etkisini destekleyen, atmosferde bulunan ve en çok ısı tutma özelliğine sahip olan bileşiklerdir. Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Sera_gazları erişim: 12 Mart 2012.

yaşamsal süreçlerinin etkilenmesi ve bazı türlerin yok olması tehlikesi, toprağın yapısının bozulması, kıyı şeritlerinin erozyona uğraması, yağmur bulutlarının oluşması, okyanus akıntılarının değişmesi gibi değişimlere sebep olması beklenmektedir. Aynı zamanda insan sağlığı açısından da etkisi yadsınamaz ölçüdedir.

Şekil 2 Küresel İklim Değişikliği ve Sağlık Üzerine Etkileri³

³ Kaynak: http://www.dsi.gov.tr/docs/iklim-degisikligi/iklim_degisikligi_ve_saglik.pdf?sfvrsn=2 erişim : 10 Mart 2012.

1.2 Küresel Isınmaya Karşı Küresel İşbirliği

21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİGÇS); 1992 yılında gerçekleştirilen Rio zirvesinde ortaya çıkmaları nedeniyle "Rio Sözleşmeleri" olarak adlandırılan Biyolojik Çeşitlilik ve Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi ile beraber sürdürülebilir kalkınmanın kurumsal çerçevesini oluşturan en önemli yapı taşları arasında yer almaktadır.

1997 yılında Kyoto'da gerçekleştirilen BMİDÇS 3. Taraflar Konferansında kabul edilen KYOTO PROTOKOLÜ ise sözleşmenin nihai amacına ulaşması için ilk somut adım olarak 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Arıkan, 2006, s. 1) . Kyoto protokolünün uygulanmasını önerdiği politikalar ve önlemler şunlardır:

- Enerji verimliliğinin artırılması, yenilenebilir enerjinin geliştirilmesi, sürdürülebilir tarımın desteklenmesi, metan emisyonunun geri kazanılması, sera etkisi yaratan zararlı gaz emisyonlarını azaltmak, sera gazı yutaklarının korunması ve yaygınlaşmasıdır.

Protokolün küresel ısınma ve iklim değişikliğine neden olduğu için azaltılmasını öngördüğü sera gazları şunlardır: CO_2 (KarbonDiOksit), CH_4 (Metan), N_2O (NitrikOksit), HFC_5 (HidroKloroKarbonlar), PFC_5 (PerFloraKarbonlar), SF_6 (SülfürhekzaFlorür) dür (Durmuş, 2009, s. 21).

Yapılan hesaplamalara göre Çin 2002 yılında küresel düzeyde atmosfere salınan sera gazlarının %13. 6'dan, Hindistan %4. 2'den, ABD %36. 1'den, Avusturya ise %2. 1'den sorumludur. Bu oranlara göre ABD birinci, Çin ikinci ve Hindistan beşinci sıradadır (Özmen, 2009, s. 45).

Dünya enerji üretiminin %30'una sahip olan ABD enerji fiyatlarını artıracığı ve ABD'de 5 milyon kişiyi işsiz bırakacağı gerekçesiyle Kyoto Protokolüne karşı çıkmaktadır (Ekinci, 2009, s. 24). Eski ABD başkanı George W. Bush göreve geldiğinde Kyoto Protokolünü imzalamayacağını açıklamıştır. Bu kararına gerekçe olarak Çin ve Hindistan'ın protokolü imzalamamış olmasının ABD ekonomisini olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Ayrıca Bush küresel ısınmanın yalnızca bir teori

olduğunu ve bilimsel olarak henüz ispatlanmadığını savunuyordu. Ancak yeni ABD başkanı Barak Obama'nın bu konuya farklı yaklaştığı biliniyor. Daha çevreci politikalar izleyeceğini vadeden Obama'nın "ABD'nin Kyoto Protokolünü yenilemesi sürecinde tümüyle devrede olacağını" açıklaması üzerine ABD'nin 2012 sonrası için yapılacak yeni düzenlemelere katılması beklenmektedir (Durmuş, 2009, s. 20).

Türkiye ise konunun ciddiyetinin farkında olarak 24 Mayıs 2004 tarihinde BMİDÇS anlaşmasını imzaladı. Ayrıca Türkiye 5 Mayıs 2008 tarihinde meclise sunulan kanun tasarısının 5 Şubat 2009 tarihinde TBMM Genel Kurulunda görüşülmesinden sonra yapılan açık oylamada 3 ret, 6 çekimser ve 243 kabul oyu ile Kyoto Protokolünün onayladı (Durmuş, 2009, s. 22).

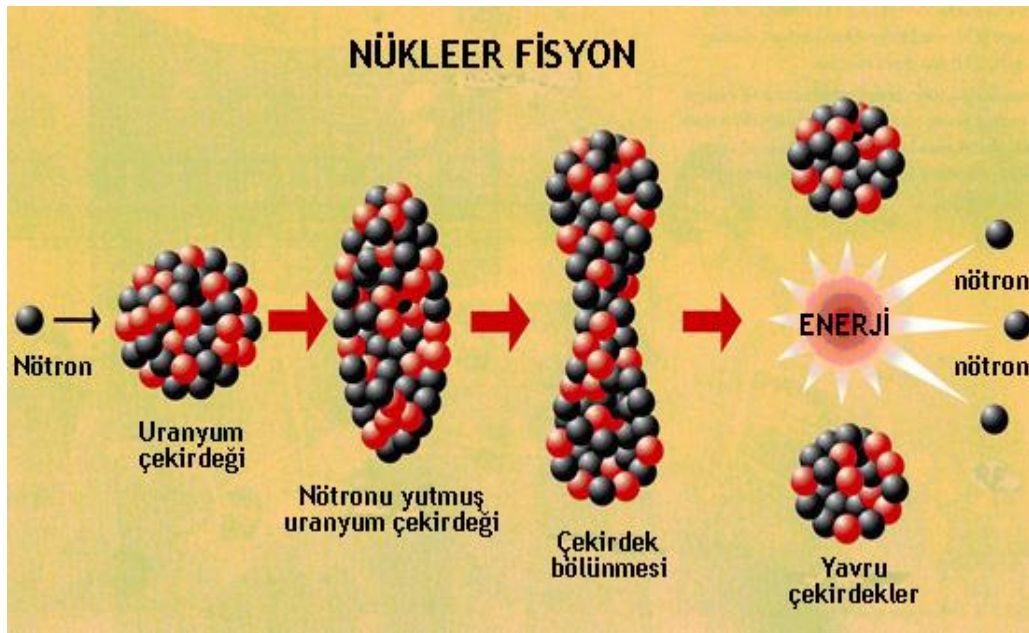
Devletler fosil kaynaklara olan bağımlılığı azaltmak, fosil kaynakların gelecekte tükenme ihtimalinin olması ve küresel ısınma faktörünün etkisiyle alternatif enerji arayışlarına girmektedirler. Alternatifler arasında güneş enerjisi, rüzgar enerjisi ve nükleer enerji bulunmaktadır. İlk iki alternatiften çok daha kolay olan nükleer enerjide karbon oranı sıfır olduğu için dünyada bu enerji ön plana çıkmaya başlamıştır. Hatta küresel enerji ihtiyacını inceleyen OECD'nin Uluslararası Enerji Ajansı, nükleer enerji hızla yaygınlaşmazsa dünyamız giderek artan enerji ihtiyacını temiz olarak karşılayamayacaktır sonucuna varmıştır. 21. yy.ın başında olduğumuz bu tarihte bile dünya elektriğinin %17'si nükleer enerjiden elde edilmektedir. %17'lik bu oran bile yıllık 2. 3 milyar ton emisyonu önlemektedir (Ekinci, 2009, s. 25).

1.3 Nükleer Enerji

Nükleer kelimesi İngilizce "nucleus" adının sıfatlaşmış halidir. Nükleer, çekirdeksel, çekirdekle ilgili anlamını ifade etmektedir. Dolayısı ile nükleer enerji benzer şekilde atomik enerji, çekirdek enerjisi şeklinde ifade edilebilir (Temurçin & Aliğaoğlu, 2003, s. 22-23). Doğada bulunan maddelerin özelliklerini, atomların merkezindeki çekirdeğin kaderi belirler. Çekirdek, nötron ve proton adı verilen parçacıklardan oluşmuş bir enerji paketine benzetilebilir. Doğa bu enerji paketini en az enerji harcayarak oluşturmaya çalışır. Başlangıçta gereğinden fazla enerjiyle oluşmuş bazı atom çekirdekleri zamanla bu aşırı enerjilerini radyasyon yada parçacık şeklinde yayabilir. Bu tür çekirdeklere radyoaktif(ışınletkin) denir.

Genelde kurşundan daha ağır elementler radyoaktiftir ve zamanla bozunarak kurşun yada daha hafif elementlere dönüşürler. Bazıları da o kadar kararsızdır ki küçük bir yardımla kısa bir sürede başka çekirdeklere dönüşebilirler (Fizik Mühendisleri Odası, 2011, s. 9)

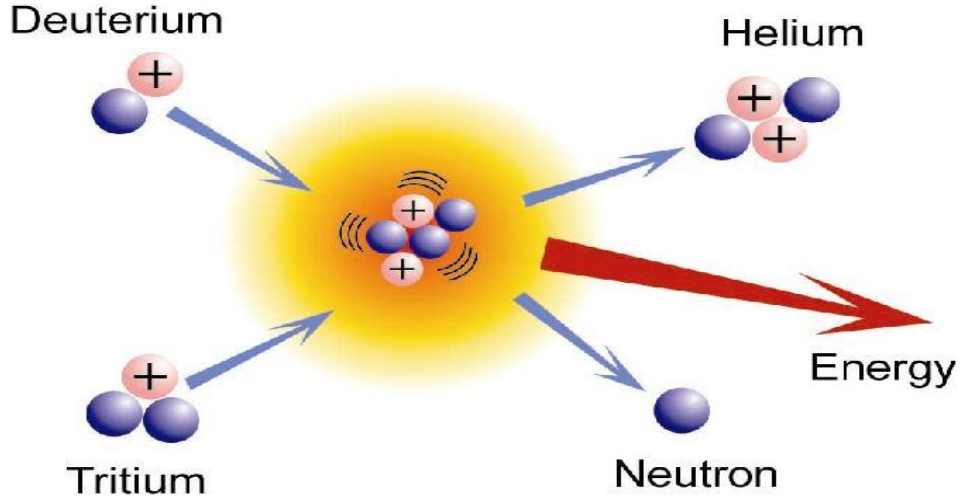
Bu dönüşümü sağlayan nükleer tepkimelerden fisyon; bir nötronun uranyum gibi ağır bir element atomunun çekirdeğine çarparak yutulması bunun sonucunda bu atomun kararsız hale gelerek daha küçük iki yada daha fazla çekirdeğe bölünmesi reaksiyonudur.

Şekil 3 Nükleer Fisyon⁴

Füzyon ise hafif atom çekirdeklerinin nükleer reaksiyon sonucunda dışarıya enerji açığa çıkararak daha ağır çekirdekli başka bir element atomuna dönüşmesi olayıdır. İki atom çekirdeğini yan yana getirebilirsek yeni bir çekirdek oluşturmuş oluruz. Döteryum ve trityum çekirdekleri oldukça yüksek sıcaklıkta çarpıştıkları zaman kaynaşmaya uğrarlar. Ardından bir nötron ve Helyum çekirdeğine bozunarak net bir enerji açığa çıkarırlar. Böylece füzyon enerjisi elde edilmiş olur.

⁴ Kaynak: <http://www.evreninyaratilisi.com/html/fisyon.html> erişim :10 Nisan 2012.

Şekil 4 Nükleer Füzyon⁵

Zincirleme reaksiyon ise; füzyon sonucunda ortaya çıkan nötronların ortamda bulunan diğer fisyon yapabilen atomların çekirdekleri tarafından yutulurak onları da aynı reaksiyona sokması ve bunun ardışık olarak tekrarlanmasıdır. Kontrolsüz bir reaksiyon çok kısa sürede çok büyük bir enerjinin açığa çıkmasına neden olur. Atom bombasının patlaması bu şekildedir.⁶

Bilim insanları artık atoma içinde sonsuz enerji barındıran bir motor gözüyle bakmaya başlamışlardı. Sorun bu enerjinin kaynağını ortaya çıkarmak, denetlemek ve insanlığın gereksinimleri için kullanabilmenin yollarını bulmaktır.(Gerger,1983,s.3.)Enrico Fermi, Werner Heisenberg, Otto Hahn, Irene Joliot Curie, Niels Bohr, A. Henri Becquerel, James Chadwick, Marie Curie, Pierre Curie, Albert Einstein, Otto Frisch, Frederick Joliot, Paul Langevin, Ettore Majorana, Wilhelm Rontgen, Ernest Rutherford, Leo Szilard, Jhon Wheeler bu konuda çalışma yapan bilim insanlarındanır (Aczel, 2012).

⁵ Kaynak:<http://www.taek.gov.tr/> erişim:11 Ocak 2012.

⁶ Kaynak:http://www.emo.org.tr/ekler/c48ff739d86fc92_ek.pdf. Erişim: 12 Ocak 2012.

Nükleer enerji elde etmek için nükleer reaktörlere ihtiyaç vardır. Bir nükleer reaktör temel olarak suyu kaynatacak ısıyı ve sonra elektriğin elde edileceği jeneratör tribünlerine yollanacak buharı üretir.

Koruma kabının içinde reaktör tankı, buhar girdiçleri, basınçlandırıcı bulunur. Reaktör tankının içinde bulunan uranyum elementi nükleer tepkimeler sonucunda yakıt çubuklarında oluşan enerji basınçlı suyun yüksek sıcaklıklara kadar ısıtılmasını sağlar. Reaktörde oluşan sıcak suyu yüksek basınçlı buhar elde etmek için buhar üreticisine pompalanır. Oluşan buhar elektrik jeneratörlerine bağlı olan tribünlere yollar. Tribünden çıkan basınç ve sıcaklığın buharı tekrar kullanılmak üzere yoğunlaştırılmaya gider. Bir su haline geldikten sonra fisyon tepkimesiyle açığa çıkan enerjiyle ısıtılıp buhar haline getirilir ve bu döngü devam eder. Tribün kanatlarına çarpan yüksek enerjili buhar jeneratörün elektrik enerjisini üretmesini sağlar. Jeneratörde oluşan elektrik ise iletim hatlarıyla kullanılacağı yerlere yönlendirilir.

Modern bir reaktörde 1 ton nükleer yakıt 2-3 milyon ton fosil yakıt eşdeğeri enerjiyi üretir. 1 ton odun 1 kwh, 1 kg kömür 3 kwh, 1 kg petrol 4 kwh, 1 kg uranyum modern bir hafif su reaktöründe 400. 000 kwh ve eğer uranyum geri dönüşümlü ise aynı miktar uranyum 7. 000. 000 kwh'ten fazla elektrik üretir (Cici, 2006, s. 1).

Elektrik elde etmenin yanı sıra nükleer teknoloji çeşitli sektörlerde de kullanılmaktadır. Tıp ve sağlık alanında hastalıkların teşhis ve tedavilerinde, özellikle kanser tedavisinde "ışınlama" yapan cihazların tamamı nükleer teknoloji ürünü malzemeler ile çalışmaktadır. Tarım alanında üretim artışı sağlama amaçlı genetik çalışmalarda, ıslah çalışmalarında, toprak-bitki-besin-su ilişkilerinin hassas olarak incelenmesi, çeşitli haşere ve böceklerle mücadelede, çiftlik hayvanlarının üreme performanslarının artırılması, depolanmış tarım ürünlerinin ışınlanarak korunması ve benzeri alanlarda kullanılır. Endüstri alanında; çok sayıda uygulama alanı vardır. Önem sırasına göre, besinlerin ve tıbbi malzemelerin sterilizasyonunda, boru ve metallerdeki üretim ve kaynak çatlaklarının tespitinde, tahribatsız testlerde yoğunluk, kalınlık kaplama kalınlığı ölçümünde, büyük silolarda seviye tespitinde, suyun ve malzemenin yaş tayininde ve saptadığımız birçok alanda kullanılmaktadır.

Askeri amaçlı olarak ise denizaltı ve uçak gemilerinde sivil amaçlı olarak da buzkıran gemilerinde kullanılmaktadır⁷ .

1.4 Nükleer Enerjiye Sahip Olan Ülkeler

ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Arjantin, Belçika, Brezilya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Çin, Ermenistan, Finlandiya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Kore, Hindistan, Hollanda, İsveç, İsviçre, İspanya, Kanada, Litvanya, Macaristan, Meksika, İsrail, Japonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Çin Cumhuriyeti(Tayvan), Ukrayna, İran.

NÜKLEER ENERJİ KULLANAN ÜLKELER

Şekil 5 Nükleer Enerji Kullanan Ülkeler⁸

⁷ Kaynak: <http://www.nukte.org> erişim: 09 Ocak 2012.

⁸ Kaynak: <http://www.erguven.net/Dunya-Nukleer-Enerji-Kullanan-Ulkeler-Haritasi059> erişim: 09 Ocak 2012.

1.5 Nükleer Silaha Sahip Olan Ülkeler

ABD, Rusya, Fransa, İngiltere, Çin, Kuzey Kore, Hindistan, Pakistan, İsrail

Şekil 6 Nükleer Silaha Sahip Olan Ülkeler⁹

1.6 Ülkelerin Nükleer Silaha Sahip Olma Nedenleri

Bir devletin nükleer silahlanma yoluna girmesinin sebepleri dört tanedir. Bunlar, ulusal güvenlik, itibar, teknolojik zorunluluk ve iç politikaya bağlı sebeplerdir (İşbilen, 2009, s. 54).

Birinci sebep olan güvenlik kaygısında anarşik bir uluslararası ortamda hayatını sürdürmeye çalışıp güvenlik ikileleriyle boğuşan devletler hayatta kalma dürtüsüyle nükleer silahlanmaya yönelebilirler. Bu görüşe göre hem "de jure" hem "de facto" nükleer güçler stratejik bir düşmandan açık bir güvenlik tehdidi aldıkları için nükleer silahlanmaya yönelmişlerdir (İşbilen, 2009, s. 54).

⁹ Kaynak: <http://www.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=5230250> erişim : 09 Mart 2012.

Nükleer silahlar saldıran tarafa büyük bir askeri avantaj sağlayan bir yapıya sahiptir. Şu ana kadar nükleer bir patlamaya karşı aktif bir savunma önlemi geliştirilmemiştir. Pasif korunma tedbirleri ise yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden nükleer silah sahibi bir devlete sahip olmayan bir devletle bir çatışma senaryosu içine girdiğinde zayıf tarafın pek bir kazanç olasılığı bulunmamaktadır cite[s. 54]İsbilen. Dolayısıyla gerek yeni dünya düzenindeki yarışın gerisinde kalmamak gerekse mevcut düzeyde bir caydırıcı güce sahip olarak bütünlüğünü korumaya çalışmak adına ülkelerin sahip olmak isteyecekleri bir kart olacaktır. İşte bu sebeptir nükleer silahlar belli başlı devletlerin savunma ulusal güvenlik ve dış politikalarında merkezi bir yer edinmiştir (Ekinci, 2009, s. 27).

İkincisi ise devletlerin nükleerleşerek "Büyük Güç" statüsü kazandığı, nükleerleşen devletlerin uluslararası bir kabul gördüğü gerçeğidir. Britanya, Fransa ve Hindistan bu modele uyar.

Üçüncüsü, nükleerleşme kararlarını bir devletin bilimsel, endüstriyel gelişim noktasının ivmesiyle aldığı olgusudur.

Dördüncüsü, bir devletin bürokrasileri arasındaki rekabet ve siyasetçilerin iç politikaya yönelik oy avcılığı popülizmin nükleer silahlanmaya yol açtığı geçiştir. Hindistan nükleer silahlanma programındaki Hani Bhababa, Fransa'daki Pierre Guillaumat ve Pakistan'daki Dr. Abdülhakir Han örneği bürokrasilerdeki lider kişiliklerin etkisine örnektir. Nükleer silahların doğası gereği yaptığı büyük yıkımlara karşı 62 senedir herhangi bir savunma tekniği geliştirilememiş olması da nükleer silah güvenlik ve askeri doktrinlerdeki kilit önemini vurgulamaktadır. Özellikle bölgesel hasımların veya düşman kardeş sendromlu komşu devletlerin var olduğu uluslararası bağlamlarda devlet çiftlerinden birisinin nükleerleşmesi diğerinin de aynı yola girmesini neredeyse kaçınılmaz kılmaktadır (İşbilen, 2009, s. 54).

Nükleer silahlar, yıkım gücü açısından çok önemli etkileri olan silahlardır ve bunlara karşı önlem almak oldukça zordur, kısmen önlem alınabilir, devlet başkanlarını, yardımcılarını lojistik değeri olan insanları koruyabilir, ama tüm toplumu ve coğrafyayı nükleer silahlara karşı korumak mümkün değildir (Kibaroglu, 2002, s. 2).

1.7 Nükleer Silahların Etkileri

Bir nükleer bombanın patlamasıyla doğa ve insan üzerinde yarattığı başlıca üç tür etki görülmektedir. Bunların birincisi çarpma/yıkma(blast) etkisidir. Bombanın patlamasının ardından oluşan basınç sistemleri sonucunda hızları saatte yüzlerce kilometreye ulaşan rüzgârlar oluşur. Patlama noktasından çevreye gittikçe hızı azalan bu yapay rüzgâr, doğal ve insani çevrenin geniş ölçüde tahribine yol açar. Birçok insan yıkılan binaların altında kalırken, bazılarında ani basıncın iç organlarda yaptığı tahribat sonucunda veya havada uçuşan bazı maddelerin çarpması ile hayatını kaybeder. İkincisi termal radyasyon yani ısı yada yakma etkisidir. Patlamadan sonra yayılan ışıklardan bir bölümü kilometrelerce uzaktaki insanlarda, çeşitli derecelerde deri yanıklarına, görme bozukluklarına yol açar. Bu arada özellikle ormanlarda enerji merkezlerinde çıkan yangınlarda doğanın zarar görme oranını artırır. Üçüncüsü ise, ani radyasyon ve radyoaktif serpinti etkisidir (Sönmezoğlu, Arıboğan, & Ayman, 2010 , s. 512).

Şekil 7 Nükleer Silahların Etkisi¹⁰

Bir fisyon bombasında enerjinin %50'si çarpma, %35'i termal radyasyon (ısı), %5'i ani radyasyon ve %10'u da serpinti biçiminde ortaya çıkar. Bombanın türü ve yayılış biçimi patlamanın türü (çok yükseklerde, havada, yerde v. s) hava koşulları, hedefin savunma durumu, hedef bölgenin yerleşim yeri gibi unsurlar hep birlikte etkileri belirlerler (Gerger, 1983, s. 132).

Fisyon atom bombası ilk kez 6 Ağustos 1945 günü sabah 8.15'te Enola Gay adlı bir Amerikan B-29 uçağından Hiroşima kentine atıldı. 9 Ağustos ta ise yine Japonya'nın bu sefer Nagazaki kentine ikinci nükleer bomba atıldı (Gerger, 1983, s. 54).

Nagazaki'ye atılan bombanın gücü 19 kilo ton idi. Bu yaklaşık 20 bin ton dinamitin patlamasına eşdeğer bir bomba demektir ve 2000 adet 10 tonluk kamyonun her birinin tamamıyla dinamitle doldurulup hepsinin aynı anda patlamasıyla ortaya çıkan gücün etkisine yakındır (Kıbaroğlu, 2002, s. 2).

¹⁰ Kaynak: <http://www.zamandayolculuk.com/cetinbal/oppenheimer.htm> erişim:12 Nisan 2012 .

Bombanın çevrildiği gaz kütleinin sıcaklığı bir anda birkaç milyon dereceye ve gaz basıncı da bir milyon atmosfer basıncına çıkar. Saniyenin onda biri kadar kısa bir sürede meydana gelen patlamanın ilk etkisi gözleri kör eden bir ışık oldu. Ardından patlamanın etkisiyle oluşan 300. 000° C sıcaklığındaki alev fırtınası saatte 180 km hızla ilerleyerek 3km çapındaki bir bölgede her şeyin yanarak yok olmasına neden oldu (Arkut, 2012).

Atılan her iki bomba da yüz binlerce insanın hayatını kaybetmesine, kalanların birçoğunda hayatları boyunca hiç düzelmeyecek fiziksel arazlar meydana gelmesine neden olmuştur ¹¹ ."Kör edici bir ışık, gözlerimin önünde parladı. Pencereden, hemen devasa bir ışık şeridinin gökyüzünden ağaçlara doğru indiği bahçeye baktım. Gök gürültüsünü andıran bir patlama zemini sallıyordu. Zemin inip inip havaya kalkarken ölümden başka çıkış yolu yokmuş gibi görülüyordu. " (Allison, 2004, s. 55).

Hiroşima ve Nagazaki'de ürettiği bu silahları kullanan ABD bu teknolojinin sonucuyla karşılaştıktan sonra nükleer silahların yayılmasını engellemek maksadıyla belli bir süre bu konudaki bilgilerini kimseyle paylaşmamaya karar vermiştir. Ancak 1949 yılında Sovyetler Birliği'nin de nükleer silah geliştirme kapasitesine erişmesinden sonra, ABD bu teknolojiye ilişkin bilgilerini müttefiki olan İngiltere ile paylaşmıştır (Ekinci, 2009, s. 13). İngiltere'yi Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti takip etmiştir. Hal böyleyken; 2. Dünya Savaşından sonra 1949 yılında ABD'de yalnızca 170 olan silah sayısı 12 yıllık kısa bir süre sonra yani 1961 yılında 22 bine yükselmiştir. 1950'de yalnız 5 adet nükleer silahı olan SSCB'de bu sayı 1962 yılında 1200'e ulaştı. Bu ülkeleri yakından izleyen İngiltere 1952'de, Fransa 1960'da ve Çin Halk Cumhuriyeti 1964'te nükleer silah üreten ve deneyen beş ülke olarak dünyaya kendilerini ilan ettiler (Kibaroglu, 2002, s. 2).

Unutulmamalıdır ki, Nagazaki'ye ve Hiroşima'ya atılan nükleer bombalar ilk ilkel nükleer silahlardır. Geçen zaman içinde bunlardan 6500 kat daha fazla tesir gücüne sahip nükleer bombalar yapılmıştır. 1954 yılında Sovyetler Birliği'nin patlattığı termo nükleer bomba, Hiroşima'ya atılandan 6500 kat daha güçlüdür.

¹¹ Kaynak: <http://evreninvarolusu.com/atomdaki-tasarm/221-atom-bombasinin-etkileri-hirosima-ve-nagasaki>. Html erişim : 02 Mart 2012.

Dolayısıyla nükleer silahlara karşı önlem almak pek de mümkün değildir (Kıbaroğlu, 2002, s. 2).

Enerji üretimi için geliştirilen nükleer çalışmaların yanı sıra nükleer patlamaları gerçekleştirebilen devlet sayısının çoğalması söz konusu çalışmaların denetim altına alınması gereğini doğurmuş ve 1957 yılında Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu kurulmuştur. UAEK'nın başlıca hedefi atomik enerji kullanımını tüm dünyaya barış, sağlık ve refah için yaymak ve genişletmektir. Söz konusu amaç ışığında gerekli yardımların sağlanması, barışçıl olmayan askeri amaçlar için kullanımının önüne geçmek için kontrol edilmesi, denetlenmesi ve garanti altına alınması da UAEK'nın görevleri arasındadır. Nükleer enerjinin askeri amaçlı kullanılmasını önleyecek ve tüm nükleer silahların ortadan kaldırılmasını sağlayacak bir uluslararası anlayış oluşturulamayınca, bu kez silahlara sahip ülke sayısının dondurulması sorunu gündeme gelmiştir. Böylece, hiç olmazsa, bu silahların yayılmasının önlenmesiyle uluslararası ilişkilerde belli bir istikrarın korunabileceği öne sürülmüştür. Dolayısıyla anlaşma nükleer silahlara sahip olan ve olmayan ülkelere ayırım getirilerek, birincilerin başka ülkelere nükleer silahlarını ve bunların teknolojisini aktarmayı yasaklamakta, ikinci grup ülkelere, yani nükleer silahlara sahip olmayanlara ise bu tür silahları edinmeme yükümlülüğü getirmektedir. Anlaşmaya göre 1 Ocak 1967 tarihinden önce bir nükleer bomba ya da patlayıcı yapmış ülkeler birinci gruba, ötekilerse ikinci gruba dahil edilmiştir (Gerger, 1983, s. 122).

Daha önce İrlanda'nın girişimi ile başlayan ve BM çatısı altında devam eden görüşmeler sonunda Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması (NPT), 1 Temmuz 1968 yılında İrlanda'nın önerisiyle imzaya açılmış ve egemen devletlerin büyük çoğunluğu tarafından da imzalanmıştır (Ekinci,2009,s.16) Bu anlaşmanın temel amacı, adından da anlaşılacağı gibi nükleer silahların yayılmasının önüne geçilmesiydi. Mart 1970 yılında yürürlüğe giren NPT anlaşması, üç temel hedefe ulaşmayı beklemektedir. İlki nükleer silahlara sahip devletlerden, bu kabiliyete sahip olmayan devletlere bu silahların yatay yayılmasını durdurmaktadır. NPT'nin birinci ve ikinci maddeleri bu taliki şartı içermektedir. İkincisi, nükleer tesislerine yönelik teknoloji transferinin devam etmesine izin vermektir. İmzacı devletler Uluslararası Atom Enerji ajansı (IAELA) çatısı altında barışçıl nükleer teknolojinin yayılmasına

izin veren bir koruma sistemi kurmuşlardır. NPT koruma sisteminde ajansın bütün nükleer olmayan devletlerin sivil nükleer programlarına tam ve açık erişme ve santralleri ve tesislerinde düzenli teftişler yürütme hakkına sahip olacağı düşüncesi bulunmaktadır. Üçüncüsü; NPT imzacılara nükleer silahlanma yarışının erken bir tarihte durdurulması ve nükleer silahsızlanma ile ilgili etkin önlemler hakkında müzakereleri iyi niyet üzerine yürütmelerini ihtar etmek suretiyle daha ileri bir dikey yayılma eğilimini denetim altına almaya çalışmıştır cite[s. 453]Evans. Türkiye bu anlaşmaya (NPT) 1969 yılında imza koymuş, 1980 yılında anlaşmanın onaylanması meclisten geçmiştir. Fakat anlaşmanın meclisten geçirmek için 11 yıl beklemesi ise dikkat çekici bir konudur. Bunun en önemli sebebi Türkiye'nin 70'li yıllardaki anarşik durumu ve başka bir takım önceliklerinin olmasıdır ve bu durum anlaşmanın öncelikli olarak gündeme gelmesini engellemiş olmasıdır (Kibaroglu, 2002, s. 4).

II. BÖLÜM

İran'ın Nükleer Politikaları ve Bu Politikaların Tarihsel Süreci

2.1 İran'ın Nükleer Niyeti

İran'ın nükleer hesapları, irrasyonel bir ideolojiden çok gelişen farklı tehditler ve potansiyel çıkarılara karşı gerçek bir caydırıcılığa ulaşma çabasından kaynaklanmaktadır cite[s. 350]Maersheimer. İran'ın ABD'yi büyük şeytan olarak niteleyip, özellikle İslam dünyasının baş düşmanı ilan etmesine karşın, ABD, İran'ı "Haydut Devlet" (Rogue State) ilan ederek, küresel terörü himaye ve finanse etmekle suçlamış ve İran'ın tüm dünya barışı için önemli bir tehdit olduğunu ileri sürmüştür.¹²

İran nükleer silahı Batı karşısında bir sigorta olarak görmektedir. Kaddafi'nin nükleer silah çalışmalarını durdurduktan aylar sonra Batı'nın da katkısıyla devrilmesi, İran için bir uyarı olarak algılanıyor. İran, Irak'ın da zamanında ABD tarafında işgal edilip yıkılmasını, tehdit unsuru olarak kullanabileceği bir nükleer silah olmamasına bağlıyor. Ancak nükleer silah sahibi Pakistan ABD'den yüklüce fon almasına rağmen diğer ülkelere rahat bir politika izliyor. İsrail'in de nükleer silahı olduğuna dikkat çeken İran nükleer silah sahibi bir ülke olmanın önündeki bir çok engeli kaldıracağını, böylece bölgesel güç olarak sınıf atlayacağını düşünüyor (Kırdar & Kuru, 2012, s. 8).

İran nükleer konusundaki resmi görüşünü (devlet yetkililerinin açıkladığı)nükleer enerji ve nükleer silah ayrımı esnasında belirtmektedir. İran nükleer politikasında nükleer silahların ve nükleer enerji arasında ayrımın dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. İran enerji elde etmek istediğini açıkça bildirmektedir. İran'a göre nükleer enerjiye sahip olmak bir haktır ve bu haktan vazgeçmek istememektedirler.

¹² Kaynak: <http://www.state.gov/s/ct/c1415.htm>, erişim : 18 Ekim 2012.

İran nükleer enerjiyi teknolojik gelişmenin özellikle de tıp tarım ve elektrik üretiminin temeli olarak nitelendirmekte ve bu enerjiye barışçı amaçlarla kullanma hedefi doğrultusunda sahip olmak istemektedir (Keskin, 2006, s. 2).

İran nükleer enerji çalışmalarına başlanıldığı andan beri yapılan açıklamalarda "Nükleer silah üretmek istemediğini" açıkça belirtmiştir (Vazi, 2005, s. 250). Bu konuda yapılan açıklamalardan bir kaç tanesine bakalım:

8 Mayıs 2012 tarihli yapılan bir açıklamada; İran'ın nükleer enerji elde etme hakkından vazgeçilmesinin söz konusu olmayacağını vurgulayan Mihmanperest, "NPT'ye olan taahhütlerimize bağlı kalacağız, aynı zamanda bu anlaşmadan doğan tüm haklarımızdan da yararlanacağız " dedi.¹³

23 Temmuz 2012 tarihli yapılan açıklamayı ise İran Atom Enerjisi Kurumu Başkanı Firuddun Abbasi; Batılı ülkeleri kast ederek "Onlar İran'ın nükleer enerji faaliyetlerinin askeri olmadığını çok iyi biliyorlar" diye konuştu.¹⁴

4 Aralık 2012 tarihinde İsveç'in yeni Büyükelçisi Peter Tiler'ı kabul eden Ahmedinejad hiç kimsenin kendi görüşünü başkalarına dayatmayacağını sorunların çözümünde işbirliği ruhu hâkim olması gerektiğini kaydetti.

11 Aralık 2012 tarihinde yapılan açıklamada; İran Dış İşleri Bakanlığı Sözcüsü Mihmanperest enerji faaliyetleri ile ilgili endişeleri gidermeye hazır olduklarını ifade etti. Mihmanperest "Nükleer enerji çalışmalarımıza ilmi ve hukuki açıdan yaklaşmış olsalardı sorunlar hallolur ve endişeler giderilirdi" diye konuştu. (Gazete 5, İran'ın Nükleer Enerji Faaliyetleri, 11 Aralık 2012) Yapılan açıklamalar ele alındığında İran'ın nükleer enerji elde etme girişimlerinin barışçıl doğrultuda sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

¹³ Kaynak:<http://www.tr.talalsexpress.com/2012/05/08/Iran>, 8 Mayıs 2012 Talas expres haber "İran NPT'ye bağlı kalacağını bildirdi." erişim: 10 Mayıs 2012.

¹⁴ Kaynak:Hürriyet Gazetesi, İran'ın Nükleer Enerji Faaliyetleri, 23 Temmuz 2012, erişim: 24 Temmuz 2012.

Peki, İran'a göre nükleer çalışmaların meşruiyet kaynağı nelerdir?

İran gelecekte enerji bakımından diğer ülkelere bağımlı olmak istememektedir. İran Dünya petrol rezervleri sıralamasında Suudi Arabistan'dan sonra ikinci ülke aynı zamanda dünyanın doğalgaz üretiminde Rusya dan sonra gelen üreticisidir. Bu da İran'ın enerji üretimini enerji kullanımı için yapıp yapmadığı sorularını akla getirmektedir. Fakat doğal kaynaklar yönünden zengin olan bir ülkenin nükleer enerji kullanımına önem vermesi de normaldir. Kaldı ki dünya genelinde böyle örneklere de rastlamak mümkündür.

Aynı zamanda nükleer enerjiye sahip olmak İranlılar tarafından bir prestij göstergesi olacaktır. Enerjiye sahip oldukları anda dünyadaki güçlü devletler arasına girecek onlarla eşit olma imkânını sağlayacaktır. ABD'nin her istediğini yaptıramayacağını göstermek ve uluslararası hukukun müsaade ettiği çerçevede bu çalışmaların devam ettirilmesi İran dış politikasının önemli bir unsuru haline gelmektedir ve gelecektirde (Durmuş, 2009, s. 2). Prestij faktörü ve nükleer kapasitenin temsil edeceği aleni caydırıcı güç herhangi bir siyasi karaktere sahip İran rejimine güçlü dürtüler sunacaktır (Brezezinski & Gates, 2004, s. 43).

Uluslararası ilişkiler de gücün önemi yadsınamaz ölçüde fazladır. Bu yüzden nükleer enerji güce ulaşmak için bir aracı rolü üstlenmektedir. Güç ya da kapasitenin istenilen etkiyi doğurabilmesi için kullanılması veya kullanılma olasılığı yüksek olması gerekmektedir.

İran köklü medeniyetlerin ve imparatorlukların mirasçısı olarak modern dünyada çıkarların ve haklarının korunması için güçlü ve caydırıcı olması gerektiğine inanmıştır. İşte İran'ın nükleer programının bir devlet politikası olarak sürdürülmesinin temelinde yatan da budur. Ayrıca İran nükleer programını bir milli dava haline getirmiş, banknotların üzerine atom simgesi basılmış, Milli Nükleer Enerji Günü' kutlanmaya başlanmıştır (İşbilen, 2009, s. 128 - 129).

İran halkı İran'ın nükleer politikalarının arkasında durmaktadır ve desteklemektedir. Bu yüzden hükümetin nükleer çalışmaları durdurma kararı alması halkın tepkisi ile karşı karşıya gelmesine neden olacaktır. İran halkının her kesimi

İran'ın nükleer enerjiye sahip olmasını istemektedir. Yrd. Doç. Dr. Kayhan Barzengar'ın bu konudaki ifadeleri şöyledir; "Eğitimlerini ve derecelerini İran Nükleer Araştırma Enstitüleri ile yurtdışından kazanmış önemli sayıda genç bilim adamı bulunmaktadır. Çoğunluğu büyük arzuları olan bölgesel bir güç olarak İran'ın nükleer imkânlarla sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Bu imkanları geliştirdikten sonra geriye atılmış bir adım olacaktır; nüfusumuzun %90'ı nükleer gücü desteklemektedir ve bunu kabul etmeyeceklerdir. " (Kibaroglu, 2006, s. 16).

Iranian Journal of International Affairs editörü Dr. Saeed Khaitipzadeh şunları ifade ediyor: "Nükleer kulübe kabul edilmek istiyoruz, prestij istiyoruz ve dünyada kabul görmek istiyoruz. " (Kibaroglu, 2006, s. 16)

İran'ın nükleer teknoloji konusunda ısrarcı olmasının nedenlerinden bir diğeri ise güvenlik kaygısıdır. İran kendisine pek uzak olmayan nükleer güçlerden ve hemen sınırların ötesinde duran ABD üslerinden tehdit algılamaktadır.

Şekil 8 Ortadoğu'daki ABD Üsleri¹⁵

¹⁵ Kaynak: <http://www.uiportal.net/abd-iran-arasinda-nukleer-bir-kriz-baris-icin-atomdan-savas-icin-atoma>. Html erişim:03 Mart 2012.

İran'ın güvenlik ile ilgili kaygıları haklı görülmektedir. Hemen Irak örneğine bakalım; 'Saddam'ın nükleer ve kitle imha silahları programlarıyla ilgili iddialar tamamen yanlıştır. Ağustos 2002'de Savaş Gazilerine seslendiği bir konuşmada Başkan Yardımcısı Dick Cheney şöyle demişti:"Çoğumuz Saddam'ın çok yakında nükleer silahlara sahip olacağına inanıyoruz. " İki ay sonra Bush ise "Kanıtlar gösteriyor ki Irak nükleer silah programını yeniden inşa etmekte" diye iddia etmişti. Savaşın başlamasına tam da bir kaç gün kala Dick Cheney Meet the Press'te bu iddiaları daha da ileri götürmüştü. "Saddam Hüseyin 'in nükleer silahlara sahip olduğunu düşünüyoruz . " Ancak David Kay'in Irak'ta kitle imha silahlarını arama işine liderlik ettikten sonra ifade ettiği gibi; "Irak'ın 1998 sonrasında NÜKLEER SİLAH YAPMAK YADA FİSİL MATERYALLER ÜRETMEK YÖNÜNDE KAYDA DEĞER BİR ADIM ATILDIĞINA DAİR HİÇBİR KANIT BULAMADIK. " Daha sonra savaşın ardından Meet the Press'te görünen Cheney itiraf etmişti; "YANLIŞ KONUŞMUŞUM. "

Amerika sırada İran var diyor. Amerika İran'ı dünyadaki en tehlikeli yerlerden biri olarak niteliyor. İran'a tehditler gittikçe artıyor. İran tıpkı Irak gibi nükleer silah üretimi ile suçlanıyor. Son zamanlarda ABD'nin gizli operasyonlar için İran'a Pentagon komandoları yolladığı haberleri basında dolaşüyor. Pentagon askerlerinin İran'ın nükleer tesislerini öğrenebilmek için gizli operasyonlar düzenlediği söyleniyor. İran da araştırma yapan Pentagon askeri İran'da bir sinagog'da "Müslümanlar Şeytandır "diye demeçler veriyor. Hal böyleyken İran'ın kendisi "Müslümanlar Şeytandır' diye demeçler veriyor. Hal böyleyken Batılı ülkelerde sadece gücün önemine değiniliyor ve adalet kavramından uzak hareket ediyorlar.

Ulusal güvenlik Konseyi Görevlisi Richard Klark'ın ifadesiyle ;Usame bin Ladin ,yıllardır Amerika'nın bir Arap ülkesine saldırmak ve petrol zengini bir Arap ülkesini ele geçirmek niyetinde olduğunu söylüyor. Peki biz 11 Eylül 'den sonra ne yaptık? Bizi tehdit eden hiçbir şey yapmamakta olan petrol zengini bir Arap ülkesini işgal ettik başka bir deyişle, tamda Bin Ladin'in propagandasını haklı çıkardık (Allison, 2004, s. 166-167).

İran ya Libya modelini tercih edecek ve tüm nükleer çalışmalarını durdurarak denetim yada kontrollere açacak, ya da Kore gibi davranacak ve dünyaya nükleer program konusunda kararlı olduğu mesajını verecektir (Çömez, 2005, s. 2).

İran'ın yalanlamasına rağmen, Batı İran'ın nükleer programının gerçek maksadının nükleer silah olduğunu ileri sürmektedir cite[s. 106]Klare. Ekonomik yaptırımlar uygulayarak İran'ın hareket kabiliyetini kısıtlamayı amaçlamaktadırlar. Tahran'ın programının yalnızca barışıl olduğuna dair güveni inşa etmesinde, süregelen sorunları çözmesinde ve tüm zenginleştirme faaliyetlerini askıya almasında ısrar eden, Aralık 2006'daki kararıyla birlikte BMGK ilk yaptırımları uygulamaya koymuştur. Bugüne dek BMGK'nın 6 kararı uluslararası toplumun endişelerinin altını çizdi. 2006 ile 2010 arasında BM'nin dört fasıla halinde uyguladığı ekonomik yaptırımlar, nükleer program ile veya programı desteklediği öne sürülen faaliyetlerle ilişkili olan İranlı kurum ve kişileri hedef aldı (Ortadoğu ve Avrupa Raporu, 2012, s. 6).

ABD'nin "terörizme karşı savaş" çerçevesinde Taliban ve Saddam Hüseyin rejimlerine saldırması İran'ın çıkarları ile Amerikan politikaları arasında bir örtüşme ve iki ülke arasında bir yakınlaşma sağlamıştır. İran, bu savaşlarda ABD'ye aktif olarak destek vermese de savaşlardan sonra bu ülkelerde yönetimin yeniden tesisinde yapıcı bir rol oynamıştır. Buna rağmen 2002'de Bush, İran'ı "şer ekseninin bir parçası" olarak nitelendirmiş ve İran'a karşı "rejim değişikliği" politikasını başlatmıştır. ABD'nin İran'a karşı tutumunun değişmesinin iki önemli nedeni vardır: İran'ın, Filistinli direniş örgütlerine destek vermeye devam etmesi ve "gizli" nükleer programının ortaya çıkmasıdır. Bu politika değişikliği, İran'da rejimin tekrar radikalleşmesi, Amerikan ve İsrail karşıtlığının artması ve İran ve dış politikasının sertleşmesi ile karşılık bulmuştur. İki ülkenin restleşmesi iki güç arasında bölgesel bir soğuk savaşa yol açmıştır (Sirkaya, 2009, s. 45). Pek çok gözlemcinin gördüğü ve İran liderliğinin de hiç şüphesiz inandığı üzere sinsi bir savaş başladı bile. Geçtiğimiz bir kaç yıl içinde suikast tarzı saldırılarda birkaç İranlı bilim adamı öldürüldü, biri yaralandı (Ortadoğu ve Avrupa Raporu, 2012, s. 9).

ABD-İran ilişkilerindeki en büyük sorun, iki devlet arasında 1980 yılından beri diplomatik bir ilişki olmamasıdır, zira bu durum İran-ABD ilişkilerinin diğer boyutlarını da olumsuz etkilemektedir. İran, diplomatik ilişkilerin başlatılması için

ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımları kaldırmasını, ABD'deki İran mali varlıklarının serbest bırakılmasını, İran'ın iç işlerine karışmamasını ve İran'ı bölgesel bir güç olarak kabul etmesini istemektedir. İran ABD'yi kendi güvenliği için en büyük tehdit olarak görmekte ve buna yönelik güvenlik garantileri aramaktadır. ABD ise bunların sağlanması için öncelikle İran'ın nükleer silah çalışmalarını sona erdirmesini şart koşmaktadır (Sinkaya, 2012, s. 48). Buna karşılık İranlı yetkililer ise, askeri amaca dair endişeleri yersiz buluyorlar, Ayetullah Humeyni'nin kitle imha silahlarına karşı verdiği emirleri ve daha da belirgin olarak Humeyni'nin nükleer silahlara karşı verdiği fetvayı vurguluyorlar (Eisenstadt & Khalaji, 2011). Nükleer silahsızlanmada İran, ABD ile işbirliğine hazır olduğunu söylerken İran lideri Ahmedinejad "size doğru yolu seve seve gösteririz" demektedir. Nükleer kitle imha silahları bulundurmasını ve kullanımını çok yanlış bulduklarını da sözlerine eklemektedir. İran'a karşı kimyasal silahların kullanılmış olduğunu hatırlatan Ahmedinejad bunun önüne geçilmesi için adalet kavramının önemini ve uygun mekanizmaların devreye sokulması gerektiğini vurgulamaktadır (Özden, 2009, s. 81).

2002 yılında su yüzüne çıkarak uluslararası gündemin merkezine oturan İran'ın nükleer faaliyetleri, Bush yönetiminin temel meselelerinden biri olmuştur. Taraflar, tırmandırma siyasetinden ve karşılıklı tehditler savurmaktan kaçınmamış özellikle ABD cephesinde "askeri seçenek", "üçüncü dünya savaşı", "şer ekseninin parçası" gibi ciddi kışkırtma ve tehdit ve tahrik dolu sözler sarf edilmişti (Özden, 2009, s. 76).

Clinton'a göre İran'ın nükleer silah elde etmesine izin verilmemelidir, bu konuda uluslararası iradeye boyun eğmez ise "bütün seçenekler" masada olmalıdır. Nükleer programın durdurulması, terörist hareketlere desteğini kesmesi, Orta Doğu barış sürecine katılması, Irak'ta istikrarın sağlanmasına katkıda bulunması kaydı ile İran'a iktisadi teşvikler sunulabilir (Clinton, 2007, s. 7 - 8).

Obama, İran'ın barışçıl nükleer teknoloji ve enerji elde etme hakkını da kabul etmiş ancak İran'ın nükleer silahlanmasına karşı olduklarını açıklamıştır. ABD çok taraflı yaklaşım içinde İran ile ilgili sorunların önce diyalog yoluyla çözülmesini istemektedir. Bu konuda ikili diyalogun yanı sıra bölge ülkelerinin rolüne de önem vermektedir. ABD öncelikle İran'ın nükleer silah üretmesini engellemeyi ve yine

İran'ın İslam dünyası ve Ortadoğu'daki nüfuz genişlemesini dengelemeyi hedeflemektedir.

2.2 Muhammed Rıza Pehlevi Dönemi 1941-1979

Şekil 9 Muhammed Rıza Pehlevi¹⁶

Muhammed Rıza Şah başa geçtiğinde, gençliği nedeniyle tecrübe eksikliğinden kaynaklanan sorunlarını aşmak için babası Rıza Şah'ın politikalarını sürdürmeye devam etti.

İran'da nükleer çalışmaların başlamasını soğuk savaşın bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür. ABD 2. Dünya Savaşından sonra İran'da etkinlik kazanmıştır. 1945'te İran'ın sınırları içerisindeki Azerbaycan'dan (Güney Azerbaycan) SSCB ordusunu çıkartmayı başaran ABD 1952'de darbe ile Muhammed Musaddık'ı iktidardan uzaklaştırmıştır. Bu vesile ile Muhammed Rıza

¹⁶ Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_R%C4%B1za_Pehlevi , erişim:23 Ocak 2013.

Pehlevi rejimini kendisine bağlamıştır(Keskin,2005). İran'ın Şah zamanında batı ile özellikle ABD ile ilişkisi en ileri düzeyde gerçekleşmiştir. ABD, İran'ı SSCB için tampon bir bölge olarak görmenin yanı sıra, İran'ın sahip olduğu zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarıyla yakından ilgilenmiştir. (Birdişli, 2012, s. 36). Bu dönemde, İran petrolünün millileştirilmesi girişimi ve Musaddık döneminde yaşanan gelişmeler ileride yaşanacak olan İran Devrimine giden sürecin önemli dönüm noktalarından birini oluşturmaktaydı (Dilek, 2011). Şah, ABD'nin SSCB'yi gözetmesine ve Basra Körfezinde ABD çıkarlarının korunması için topraklarının kullanılmasına izin verdiği süreçte gözde müttefik olarak kaldı (Özcan, 2010, s. 11).

ABD başkanı Dwight D. Eisenhower'ın 1953 yılında BM Genel Kurulunda yaptığı "Barış İçin Atom" konulu konuşmasından sonra ABD'nin daha önce gizlilik içerisinde yürüttüğü sivil nükleer çalışmalar tüm dünyaya açıklanmıştır. Bu tarihten sonra Amerikan yönetimi dost ve müttefik olarak gördükleri ülkelerde küçük ölçekli araştırma reaktörleri kurma ve bu reaktörlerin çalıştırılabilmesi için gerekli bilimsel ve teknolojik altyapıyı desteklemiştir (Ekinci, 2009, s. 31). Ancak ABD, sunduğu nükleer desteğin barışçıl amaçlar doğrultusunda olması gerektiğini hep vurguladı.

Şah döneminde enerji konusunda ilerleme kaydetme arzusuna karşılık nükleer silah geliştirme konusunda çok belirgin bir niyetin olmadığı belirlenmiştir (Kuloğlu, 2010, s. 60). İran Şah'ı bazı konuşmalarında ülkenin güvenlik rejimini ve bu rejime yönelebilecek tehditleri analiz ettikten sonra bu tehlikelerle baş etmede nükleer silahların kullanılacak yöntemler arasında bulunmadığına dikkat çekmiştir. Hem bölgedeki diğer komşuların İran kadar gelişmiş silah ve teknolojiye sahip olmadıkları ve olamayacakları varsayımından hareketle hem de nükleer silahlara sahip Sovyetler Birliği karşısında üretilecek üç beş silahla mücadele edilemeyeceği gerçeğinden hareketle Şah, İran'ın nükleer silahlara sahip olmadığını söylemiştir. Şah, bu gerçeklerden yola çıkarak nükleer silahlara sahip olmanın sıkıntı yaratmaktan ve silahlı güçler programına fazladan bir yük teşkil etmekten başka bir işe yaramayacağını söylemiştir. Ancak İran Şah'ı bu açıklamalarını sadece mevcut dünya dengeleri ve koşulları için gerekli olduğunu 20 yıl sonra koşullar değiştiğinde yeniden seçenekleri gözden geçirmenin söz konusu olacağını sözlerine eklemeyi ihmal etmemiştir.

İran'ın Şah döneminde ABD'nin müttefiki konumunda olması Ortadoğu'da ki enerji kaynaklarının batıya akışında önemli bir rolü bulunması ve bunlardan başka bilimsel ve teknolojik açıdan nükleer silah yapabilme kapasitesinden çok uzak olması sebebiyle ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmemiştir (Kibaroglu, 2006, s. 5).

1957 yılında ABD ve İran "Barış İçin Atom Programı" kapsamında sivil bir nükleer işbirliği anlaşması imzalarlar. Aynı yıl CENTO himayesinde Nükleer Bilim Enstitüsü Bağdat'tan Tahran'a taşınır ve Şah Muhammed Rıza Pehlevi, nükleer programı bizzat yönetmeye başlar (İşbilen, 2009, s. 108). 1958 yılında Uluslararası Atom Enerjisi Kurumuna üye oldu. Bu tarihlerde İran'da ki iç durumlar da göz ardı edilmemelidir. Bir takım yabancı ülkelerin askeri, politik ve ekonomik müdahaleleri ülkeyi gerçek bir "manda devleti" haline getirdi ve devletin başında bulunan Şah, büyük devletlerin maşasıymış gibi bir izlenim oluşturdu (Balassa, 1981). Bu yüzden 1960'ların başında hükümet ve İslamcı dini liderler arasındaki gerilim yoğunlaştıkça, Humeyni Şah'ı en şiddetli şekilde eleştirenlerden biri haline geldi. 1964'te Humeyni hapse atıldığında pek çok şehirde kargaşa çıktı ve bu kargaşa 10.000 göstericinin Şah'ın ordusu tarafından kılıçtan geçirilmesiyle sonuçlandı. Aynı zamanda 1963 yılında yürürlüğe konulan temelde toprak reformunu özelleştirme ve bir takım sosyal hakları içeren AK Devrim, İran İslam Cumhuriyetinin kurulmasına giden yolun en önemli dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır (Dilek, 2011). Ancak, bu olaylar hükümetin ABD'ye olan yaklaşımını değiştirmemiştir. ABD tarafından 1967 yılında İran, Türkiye ve Pakistan'da birer araştırma reaktörü kurulmuştur (Ekinci, 2009, s. 31). 1967 yılında ABD desteği ile AMF (American Machine and Foundary) tarafından Tahran Üniversitesinde kurulan 5 MW gücündeki ilk nükleer araştırma reaktörü ihtiyacı olan yakıtı karşılayacak yıllık 600 gr plütonyumu üretme kapasitesine sahipti (Ekinci, 2009, s. 31).

İran 1 Temmuz 1968 tarihinde NSYÖA'nı imzaya açıldığı gün imzalar. 2 Şubat 1970 tarihinde söz konusu anlaşmayı onaylar (İşbilen, 2009, s. 109). Bu anlaşmayı imzalayan İran bu vesile ile anlaşmanın 4. maddesinin kendisine tanıdığı hakla hiçbir ayrıma maruz kalmadan barışçıl amaçlarla nükleer faaliyetlerini yürütme, üretim ve araştırma yapma, gerekli malzemeyi ve teknolojiyi temin etme hakkı kazanmıştır (Ekinci, 2009, s. 31). 1974'te Şah Muhammed Rıza Pehlevi, İran Atom Enerjisi Organizasyonunu kurar ve İran'ın 1994 yılına kadar 23. 000 mw'lık

nükleer santral kuracağı ilan edilir. Kurumun başına İsviçre'de öğrenim görmüş Dr. Akber Etemad getirilir ve kuruma 1975 yılı için 30. 8 milyon dolarlık bütçe ayrılır (Birdişli, 2012, s. 36).

Kurumun hedefleri;

- i. Nükleer bilimin gelişmesini ve ve alt yapısını sağlamak,
- ii. Tarım tıp hizmet sektörlerinde nükleer teknoloji ve bilimden faydalanmak
- iii. Ülkenin elektrik ihtiyacının bir kısmını karşılamak doğrultusunda nükleer santrallerden faydalanmak,
- iv. 20 MW'lık nükleer reaktör ve araştırma reaktörleri için uzun vadeli hazırlıklar yapmak ve yakıt tedarik etmek,
- v. Nükleer atıkların toplanması, saklanması işlemini gerçekleştirmek,
- vi. Uluslararası kurallar çerçevesinde halk ve çevreyi radyoaktif ışınlardan korumak,
- vii. Nükleer enerji konusunda güncel bilim ve teknolojiyi takip etmek (Karaağaçlı, 2010, s. 47)

İran'daki nükleer faaliyetleri tetikleyen ABD'nin desteği ve Stanford Araştırma Enstitüsünün raporu olmuştur. Bu rapora göre İran 1990 yılına kadar 20. 000 mw'lık elektrik kapasitesine ihtiyaç duyacaktı. Hatırlanması gereken diğer önemli bir husus ise Başkan Nixon'un görevi devralmasından sonra ABD'nin Körfez politikasını değiştirmesi ve bu politika doğrultusunda İran'ın ABD çıkarları için hayati bir konuma yükselmiş olmasıdır. Nixon, bölgedeki Sovyet nüfusunu azaltmak ve ona karşı caydırıcı bir güç yaratmak adın Şah'ın gücünü artırma arzusundaydı (Ekinci, 2009).

Şah'ın baskı aracı olarak kullandığı ve 1954 yılında kurulmuş olan SAVAK isimli gizli polis örgütü 1978 yılına gelindiğinde baskılarını iyice artırmıştı. Bu durum İslamcı ve Marksist muhalefetin ekmeğine yağ sürmüştür (Keddie, 2003, s. 215-216).

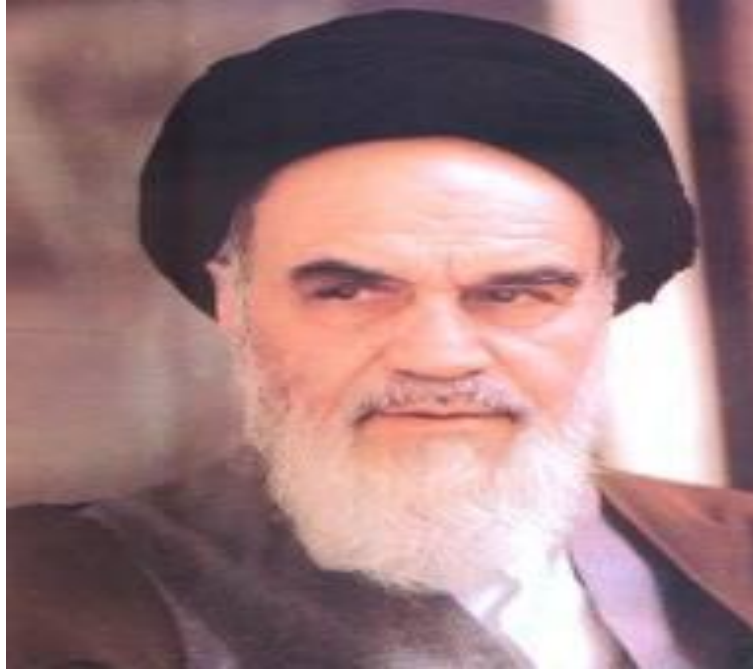
1973 dünya petrol krizinin sağladığı ekonomik gelirler İran'a nükleer güç olmak için ekonomik fırsat vermiştir (Keskin, 2005, s. 21). Şah Muhammed Rıza Pehlevi doğaldır ki nükleer gücün uluslararası arenada sağladığı imkânların farkındaydı. Gerçekten de Eylül 1974'teki bir konuşmasında " Günümüz dünyası nükleer güçler ile nükleer olmayan güçlerin oluşturduğu bir problematikle karşı karşıyadır. Biz, nükleer silah sahibi olmayan güçler kategorisindeyiz. Bu yüzden ABD gibi nükleer yeteneği olan bir ülkenin dostluğu mutlak ölçüde bir elzendir. " demiştir (İşbilen, 2009, s. 110). Dönemin ABD dış işleri bakanı Henry Kissinger'ın Kasım 1974'te ki ziyareti İran-ABD nükleer işbirliğini daha kapsamlı hale getirmiştir. 3 Mart 1975'te İran ve ABD toplam kapasitesi 8. 00 mw olan sekiz nükleer reaktörün inşası için 15 milyar dolar tutarında bir anlaşma imzalamışlardır (Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (BÜSAM), 2012, s. 20). Yine hatırlatmakta fayda vardır ki bu anlaşmanın yapılmasına onay verildiği 1975 tarihinde İran günde 6 milyon varil petrol çıkarmaktaydı. Bu gün ise bu rakam 4 milyon varil civarındadır. Yapılan hesaplamalara göre bu anlaşmadan Amerikan firmalarının elde edecekleri gelir, o günün değeriyle 6 milyar Amerikan Dolarından fazlaydı. Başka bir açıdan petrol zengini İran'ın nükleer olması ABD açısından sadece stratejik değil ekonomik açıdan da hayati öneme sahipti (Ekinci, 2009, s. 31). Şah aynı dönemde nükleer alanda bilim insanları ve teknik personel kadrosu oluşturabilmek için yüzlerce öğrenciyi nükleer fizik ve mühendislik eğitimi görmek üzere Fransa, İngiltere, Hindistan ve Almanya'ya göndermiştir. İran nükleer enerji çalışmalarının gelişmesinde sadece ABD değil, Avrupalılar da çok önemli rol oynamışlardır. 1974'te İran ve Almanya arasında İran'ın Buşehr kentinde 1200 mw'lık bir santralin kurulması kararlaştırılmıştır. Buşehr'deki nükleer santral anlaşması Batı Almanya şirketi olan Kraftwerk Union (KWU) tarafından imzalanmıştır.

Ayrıca aynı yıl 900 mw'lık bir nükleer santralin Benderabbas'ta yerleştirilmesi için Fransa ile anlaşma yapılmıştır. Aynı dönemde Belçikalılar tarafından Kerg'de Nükleer Tıp Merkezi kurulmuştu. Şah döneminde İran'ın nükleer çalışmaları sadece rektör inşa etmekle sınırlı kalmamış aynı zamanda uranyum zenginleştirme şirketlerine de ortak olmayı başarmıştır. İran, Fransızların dünyanın en büyük uranyum zenginleştirme şirketinin %10 ortağı olmuştur (Keskin, 2005). ABD ise bu dönemde İran'a nükleer enerji konusunda tam destek vermiştir. Öyle ki

Ocak 1978'de ABD başkanı Jimmy Carter ve Şah ikili bir anlaşma ile işbirliğini güçlendirmişler hatta ABD daha da ileri giderek İran'a nükleer teknolojide "en çok gözetilen" ülke statüsü vermiştir (İşbilen, 2009, s. 110-111). 1977'de Jimmy Carter İran'ı ziyaret ettiğinde dünyanın en problemlili bölgelerinden birinde bir istikrar adası sözüyle monarşiyi övmüştür. Carter konuşmasına şöyle devam etmiştir, " Majesteleri. . . . Bunların hepsi sizin ve halkınızın size duyduğu saygı, hayranlık ve sevgi sayesinde olmuştur. " (Handelman, 2004, s. 115). Buşehr'de 1974 yılında yapımına başlanan ilk nükleer santral ihalesini alman Siemens grubu kazanmış, 1979 yılına gelindiğinde İran'da dini lider Ayetullah Humeyni önderliğinde yapılan İslam devrimiyle birlikte bu çalışmalar askıya alınmıştır. Devrimden sonra Siemens grubu santrali tamamlayacağını belirterek onun yerine doğalgaz santrali kurabileceğini İranlı yetkililere iletmiştir (Birdişli, 2012, s. 37).

Devrimden önce Humeyni şöyle bir bildiri yayınladı: Amerika İngiltere'den daha kötü, İngiltere Amerika'dan daha kötüdür. Sovyetler Birliği ise en kötüsüdür. Hepsi kötüdür ve birbirinden kirlidirler. ABD ve İran'ın 1979 öncesi nükleer alandaki yakın işbirliği ile devrimden sonraki düşmanca ilişkiler çelişkisi düşünüldüğünde ABD'nin İran'ın nükleer bir güç olmasına a priori itiraz etmediği fakat kendisiyle ideolojik açıdan uyumsuz ve kendisine düşmanlık güden bir dini rejimin elinde bu silahların bulunmasını istemediği gözlenmiştir. Tahran'da ki rejimin yerine ABD'ye sempatiyle bakan batı yanlısı bir demokrasinin gelmesi durumunda Washington'un nükleer programa göz yumabileceği düşünülebilir (İşbilen, 2009).

2.3 Humeyni Dönemi 1979-1989

Şekil 10 Ayetullah Humeyni¹⁷

Humeyni, Ortadoğu'nun en eski ve köklü medeniyetlerinden birisine sahip olan İran halkının Şah ve ABD tarafından kırılan onurunun sözcüsü olmuş, bu uğurda hapisanelerde yatmak, suikastlara uğramak, oğlunun öldürülmesi gibi büyük bedeller ödemekten kaçınmamış, ömrünün son 15 yılını ülkesinden ayrı sürgünde geçirmiş birisidir. Aynı zamanda monarşi, Şah ve ABD karşıtlığından hiç taviz vermeyen düşünceleri ve kararlı tutumu, sade ve basit yaşam tarzıyla halka yakın tavırları, geleneksel Şii düşünceyi reform ederek modern kütlelerin kabullenmelerini sağlayan entelektüel açılımları, İslam tarihinin olayları ve şahsiyetleri ile modern zaman olay ve şahsiyetleri arasındaki kurduğu sembolik bağlar ve hepsinden öte bütün bunları yaparken ortaya koyduğu belagatli söylem onu bir müddet sonra tüm İran muhalefetinin doğal lideri konumuna ulaştırmıştır (Gündoğan, 2011).

¹⁷ Kaynak:[http://www. islamidavet. com/multimedya/kategori/sahsiyetler/imam-humeyni/](http://www.islamidavet.com/multimedya/kategori/sahsiyetler/imam-humeyni/) erişim:01 Ocak 2012.

Humeyni, sürgünde bulunduğu Fransa'da derhal İslami kurallara dönülmesi çağrısı yapmış, bu çağrıya halkın olumlu tepkisi Şah Pehlevi'nin 1979 Ocak ayında ülkeden ayrılmasına neden olmuştur. Hemen ardından Tahran'a gelen Humeyni Şahpur Bahtiyar'ın muhalefetine kırarak ülkede yönetimi ele geçirmiştir (Sönmezoğlu, Arıboğan, & Ayman, 2010 , s. 351). Rejimin sonunu getiren büyüyen devletin Şah'a toplum üzerinde mutlak denetim kurmuş olduğu yanılığını yaşatmasıydı. Zira grev ve protestolara sadece ulema ve çarşı esnafı, işçiler ve işsizler değil bizzat devletin memurları da katılmıştı (Abrahamian, 2009, s. 186). Yani İran devrimi çarşı esnafıyla köylüyü, üniversite öğrencisi ile mollaları aynı platformda buluşturan bir sürecin adıydı (Arı, 2008, s. 351).

1979 devrimiyle birlikte İran dış politika anlayışında bir kopuş meydana gelmiştir.(Sandıklı,2012,s.3). Bu kopuşu gerçekleştiren Humeyni'nin dış politika ilkelerini şu şekilde açıklamak mümkündür:

- i. Mutlak tarafsızlık
- ii. Uluslararası güç blokları ve ittifaklardan uzak durmak
- iii. Genelde üçüncü dünya ülkeleriyle yakın siyasi ve iktisadi ilişkiler kurmak
- iv. Dini esas alan dış politika ve devrim ihracı stratejisi ile bölgeye yeni bir düzen vererek İslam dünyasının en güçlü devleti ve lider gücü olmaktır (Sandıklı, 2012, s. 3)

İran İslam Cumhuriyeti sırtını ne Birleşik Devletlere nede Sovyetler Birliğine dayadı. Gücünü yalnız İslamiyet'ten almaktaydı. Bir başka deyişle İran'da yalnız ve yalnız Allah'ın hükümlerine olduğu ilan edildi (Hüseyin, 2009, s. 26).

22 Şubat 1980 tarihinde İran İslam Devrim Konseyi 1921 senesinde Sovyetler Birliği ile yapılan anlaşmanın beşinci ve altıncı maddelerini iptal etti. Sovyetler buna karşı çıkıp İran'ı işgal etme haklarının saklı tutulmasını istediler. Kimseden korkmayan, her hangi bir güç karşısında boyun eğmeleri söz konusu olmayan İslami liderliği anlamaya muvaffak olamadılar. Ayetullah Humeyni, mecliste yaptığı bir konuşmada karşımızda bulunanlar ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar İran milletiyle karşı karşıya geldiklerinde hiçbir şey yapamayacaklarını görecektir diyordu. Humeyni sözlerine şöyle devam etmekteydi:" Diyelim ki başardılar, diyelim ki

mollaların ve inananların tamamını öldürdüler. Bundan bizim korkumuz ne olabilir ki? Bu dünyadan alınıp bu dünya ile kıyaslanamayacak kadar iyi bir yere bu suretle intikal etmiş olmayacak mıyız? Allah'a inanan kimse, Kuran-ı Kerim'e inanan kimse için hak yolunda ölenin kaybetmesi mümkün müdür? Öldürülmemiz demek giysilerimizin daha iyileri ile değiştirilmesi demektir. Bu nedenle bizim herhangi bir güçten korkmamız söz konusu olamaz" (Hüseyin, 2009).

Humeyni, dünyanın bir tarafta "ezenler" (zalimler) ve diğer tarafta "ezilenler" (mazlumlar) olmak üzere iki kampa bölünmüş olduğunu ve Körfez devletlerinin de izledikleri politikalarla ABD ve SSCB'nin önderliğini yaptığı ezenler kampına hizmet ettiğini savunmuştur. Buradan hareketle 1979 devrimi aracılığıyla görevlerinin " ahir zamanda " gelecek olan Mehdi'nin (onikinci imam) en son aşamasında gerçekleştireceği "İslami dünya düzenini" oluşturmada bir geçiş dönemi olduğunu ifade eden Humeyni, On iki imam gelinceye kadar bütün İslam devletlerinin Fakihler tarafından yönetilmesi gerektiğini öne sürerek aslında devrimin evrenselliğine ve ihraç boyutuna işaret etmiştir (Sandıklı, 2012, s. 3).

Devrimin ilk yıllarında, nükleer projeler de dâhil olmak üzere Batılı olan hemen her şey reddedildi. Şiilik ve İslami öğretiye dayanan ideolojik yapısı yanında sömürgecilik karşıtı söylemleriyle de öne çıkan devrimin ardından CENTO'dan ayrılma kararı almıştır. İran'da devrimci güçler Şah dönemi petrol anlaşmalarını adaletten uzak bulduklarını ilan etmiş ve 1973 yılında uluslararası petrol konsorsiyumu ile yapılan anlaşmayı iptal etmişlerdir. (Dilek,2011). Geliştirilen, ivme kazanan nükleer program ve buna paralel olarak kurulan ilişkilerin tümü 1979 devrimi ile sekteye uğramıştır. Ayetullah Humeyni, yabancı ülkelere bağımlılık yaratır düşüncesiyle nükleer çalışmaları durdurmuş ve tesislerin tamamlanmasını istememiştir. (Kuloğlu, 2010, s. 60).

Dengelerin 180⁰ değiştiği devrimden sonra doğal olarak ülkelere ayrıcalıklı ve güçlü olma özelliği tanıyan nükleer enerji teknolojisi konusunda uluslararası aktörlerin tutumlarında radikal değişimler olmuştur. Kısacası ABD'nin gözünde olmazsa olmaz bir teknoloji olarak sunulan nükleer enerji rejim değişikliği sonrasındaki İran için bir tür "yasak elma " haline dönüşmüştür. Zira Şah dönemi İran'ı ABD'nin sıkı bir müttefiki iken İran İslam Cumhuriyeti İran'ı ABD'nin mutlak düşmanı haline gelmiştir (Kemp, 1993).

4 Kasım 1979'da devrimci öğrenciler Tahran'da ki ABD büyükelçiliğini bastı diplomatları ve elçilik çalışanlarını kanunları hiçe sayarak rehin aldılar (Winters, 2001). Öğrenci liderleri Humeyni'den izin almadan elçiliği basmalarına rağmen Humeyni olayın başarıya ulaşması üzerine Onları destekledi. İlk birkaç ay içerisinde kadın ve Afro-Amerikalı rehinelere salıverilse de kalan 52 rehine 444 gün bırakılmadı. Öğrenciler rehinelere karşılığında Şah'ın verilmesini istedi. Ancak 1980 yazında Şah'ın ölümü üzerine rehinelere casusluk suçundan yargılanması talebi gündeme geldi. Jimmy Carter yönetiminin müzakere çabaları veya Kartal operasyonu kurtarma harekâtı başarıya ulaşamadı. Ancak 19 Ocak 1981 tarihinde Cezayir Bildirisine istinaden rehinelere bırakıldı (Kubilay & Temiz, 2012, s. 13).

Rehineler krizi ve İran-İrak savaşı neticesinde proje ile bağlantılı firmalar İran'dan ayrılmıştır (Ekinci, 2009, s. 36). Örneğin Buşehr'de Alman KWU firmasının inşa etmekte olduğu nükleer santral yarım bırakılmıştır (İşbilen, 2009, s. 111). Ancak firmaların ayrıldığı tarihte Buşehr-I olarak adlandırılan reaktörün % 90'ı tamamlanmıştı ve malzemelerin % 60'ı kurulmuştu. Buşehr-II reaktörünün de %50 oranında inşaatı tamamlanmıştı. Lakin Şah döneminde kat edilen bu mesafe Humeyni ile bir duraksama sürecine girmiştir ve İran-İrak savaşı boyunca Irak'ın Buşehr'deki nükleer tesisleri 6 kez bombalaması sonucu ciddi tahribata uğramıştır (Keneş, 2012). Bu hava saldırıları sırasıyla 24 Mart 1984, 12 Şubat 1985, 4 Mart 1985, 12 Temmuz 1986, 17 Kasım 1988 tarihlerinde yapılmıştı. İran-İrak savaşı ve beraberinde gelen ağır ekonomik fatura sonrasında İran'ın elektrik enerjisine olan ihtiyacı artmıştır. Ayrıca İran savaş sırasında gelişmiş teknolojiye sahip olmanın önemini farkına varmış ve nükleer teknolojinin yaratacağı avantajları hesaba katarak nükleer enerji konusunda yeniden atağa geçmiştir (Kuloğlu, İran'ın Nükleer Teknoloji Çıkmazı, Gelişmeler ve Türkiye, 2010). Çünkü İran-İrak savaşı olası bir savaşta İran'ın diğer uluslardan yardım göremeyebileceğini, yalnız kalabileceğini anımsatmıştır ve tamda bu nedenlerden ötürü İran gerek konvansiyonel olarak gerekse kitle imha silahları yönünden kendi kendine yetmelidir inancı giderek yöneticiler arasında destek bulmuştur (İşbilen, 2009, s. 113). Hükümet Amirabad'daki Nükleer Araştırma Merkezine yeni fonlar ayırmıştır. Ayetullah Muhammed Hüseyin Beheştî, nükleer araştırmaları yapan kadroya İran'ın nihai amacının nükleer silah olduğunu söylemiştir. Dini liderlerin bakış açısıyla, Reagan yönetimi, onların hegemonik arzularına karşı çıkmakla kalmamış, Irak'ın Baas rejimi

ile de İran'ı mağlup etme amacıyla işbirliği yapmıştır. İslam Cumhuriyeti nükleer silahlara sahip olsaydı, ABD, donanmasını Basra Körfezine gönderme ve İran'la çatışma konusunda iki kez düşünebilirdi.

Dini liderle İAEK'yi tahrip ederek " altın yumurtlayan kazı " öldürdüklerinin farkına vardılar. Dini liderler Kroatwerk Union ile var olan meseleleri çözecek ve Busehr nükleer enerji santrali inşasını yeniden başlatacak yeni bir başkan ile kurumu canlandırmaya karar verdiler. Alman firmalarına üstlendikleri ihaleleri bitirmeleri teklif edildi. Alman firmaları bu yönde istekli olmalarına rağmen iki önemli engel ile karşılaştılar (Kibaroglu, 2006, s. 11). Bir tanesi ABD'nin ciddi bir muhalifi konumuna gelen İran'ın nükleer alanda ciddi bir kazanım elde etmesine izin vermek istememesi ve bu sebeple Alman firmalarına baskı yapması idi. Ayrıca alman hükümeti de bazı hassas teknoloji ürünlerinin İran'a ihracına izin vermemekteydi. Diğer önemli engelde 1980 yılında başlayan İran-İrak savaşı sırasında Busehr'de inşaatı yarım kalan nükleer tesislerin Irak savaş uçakları tarafından defalarca bombalanmış olmasıydı. Daha sonra İranlılar başta İspanya, Polonya ve Çek Cumhuriyeti gibi Avrupa ülkeleri olmak üzere Arjantin'e de teklif götürdüler ancak benzer sorunlar nedeniyle muvaffak olamadılar. Batı dünyasından umudu kesen İran yönetimi yönünü Doğu'ya dönmek zorunda kaldı (Kibaroglu, 2006, s. 6)

Bu dönemde Pakistan'da Abdülkadir Han adının verildiği Han laboratuvarlarında nükleer silah programını çeşitli yönleriyle geliştirmekteydi. 1980'li yılların başlarında tasarımına dayalı santrifüjler imal etmeyi başardı. 1982 yılında İran 531 ton doğal U_3O_8 satın aldı. Bu miktarda sarı pasta ile yakıt işletme süreciyle ilgili kapsamlı deneyler yapabiliyordu. İsfahan Nükleer Teknoloji Merkezindeki yakıt imalat laboratuvarındaki yakıt imalat kapsülü imalatı için; tezgah ölçeğinde, kg düzeyinde UO_2 hazırlanmasına başlandı. Malzemenin bir kısmı da Tahran Nükleer Araştırma Merkezinde Amonyum Uranil Karbonat (AUC) ve U_3 'e dönüştürülecek zenginleştirme adımına girdi olan UF_4 ve UF_6 bileşikleri üretilecekti. Yakıt zenginleştirme işlemi için Tahran'ın 15 km kadar doğusundaki Natanz kasabasında bir pilot tesis kurulması kararlaştırıldı. Natanz'de ayrıca doğal uranyumla çalışan reaktör teknolojisine yönelmek üzere bir de ağır su üretim tesisi kurulması fikri ortaya atılmıştı. İran 1987 yılında yabancı bir araçtan Urenco tasarımına dayalı

santrifujler temin etti. Bu aracının Abdülkadir Han olduğu ve 1986 yılında nükleer teknoloji aktarma önerisiyle İran'ı ziyaret ettiği sanılıyor.

1987 yılında Tahran yönetimi, Pakistan ile bir işbirliği anlaşması imzaladı. Anlaşmaya göre 39 İranlı bilim insanı ve teknisyen, Pakistan'ın nükleer tesis, reaktör ve laboratuvarlarında nükleer konulardaki bilgi ve becerilerini ilerleteceklerdi.

Tahran Nükleer Araştırma Merkezinin radyokimya laboratuvarında üretilen UF_4 'ün 9. 43 kg'ı UF_6 için ayrılarak, tezgâh ölçeğinde, kg düzeyinde deneylere başladı. 1988 yılında İsfahan Nükleer Teknoloji Merkezindeki yakıt imalat laboratuvarında 1978'de denetim dışı tutulmuş olan fakir uranyumdan üretilen UO_2 preslenip fırınlanarak tabletler hazırlanıyordu. Tahran araştırma reaktöründe bu UO_2 tabletlerinin ışınlanmasına ayrıca radyokimya laboratuvarında tezgah ölçeğinde kg düzeyinde UF_4 'ün kuru ve yaş yöntemlerle üretimine başlandı (Bilim Teknik, 2006, s. 42-43).

Bu süreci takiben İran ve Arjantin zenginleştirilmiş uranyum dağıtımı hakkında 5 Mayıs 1987 yılında bir anlaşma imzalamışlardır. Arjantin, İran'a ABD tarafından satılan Tahran Üniversitesindeki 5 mw'lık araştırma reaktörüne % 20 zenginleştirilmiş uranyumla çalışacak yeni bir çekirdek vermeyi ve İran'a % 20 oranında zenginleştirilmiş uranyum satmayı taahhüt etmiştir. ABD, Arjantin'in % 20 oranında zenginleştirilmiş uranyum satmasını engelleyemediyse de baskıların sonucunda Arjantin 1992 yılında anlaşmayı iptal etmek zorunda kalmıştır. (Ommani, 2005).

2.4 Rafsancani Dönemi 1989-1997

Şekil 11 Haşimi Rafsancani¹⁸

1989'dan sonra Humeyni dini lider ve Rafsancani'de cumhurbaşkanı oldu. Humeyni yandaşları arasında sağ olarak adlandırılan grup iktidara geldi. Bu süreçten sonra Humeyni'nin çok yakın adamları ve devrimin kurucu kadroları olan sol grup yumuşak bir biçimde tasfiye edilmeye başlandı¹⁹. İran 1989'dan sonra yeniden atağa geçmiş ve nükleer güce sahip olma düşüncesini yeniden ortaya koymuştur. Savaş süresince Batılı devletlerin Irak'a siyasi, askeri ve ekonomik olarak destek olmasından dolayı İran Batılı devletlerle ilişkilerini azaltmıştır (Phythian, 1997).

İlk olarak 1989 yılında İran İslam Cumhuriyeti başkanı Haşimi Rafsancani'nin Sovyetler Birliği Komünist Partisi genel sekreteri Mihail Gorbaçov ile Moskova'da yaptığı resmi görüşmelerde dile getirilen nükleer alanda işbirliği

¹⁸ Kaynak: <http://www.pressmedya.com/haber/11214/ogul-rafsancani-de-tutuklandi>. Html erişim 10 Ocak 2012.

¹⁹ Kaynak: <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3079&kat=27> erişim: 11 Haziran 2012.

yapma fikri, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasına yol açan gelişmeler sonucu bir süre hayata geçirilemedi. Sovyetler Birliğinin resmi mirasçısı olarak Rusya Federasyonu kısa süre sonra İran ile olan ilişkilerinde nükleer işbirliğine önem verdi. Başta ABD olmak üzere İsrail ve birçok Batılı ülkenin çok sert tepkisine rağmen Rusya bu yöndeki girişimlerinden geri adım atmadı. Bu durumun jeopolitik ve jeostratejik sebepleri olduğu kadar Rusya Federasyonunun içine düştüğü ekonomik kriz nedeniyle ihtiyaç duyduğu döviz girdilerini sağlayabileceği düşüncesinin de etkili olduğu söylenebilir (Kibaroğlu, 2002).

İran başbakanı 2 Haziran 1991'de radyodan yaptığı açıklamada nükleer santrallerin ekonomik olmadığını ve nükleer çalışmaların sadece araştırma-geliştirmeye yönelik olduğunu söylemiştir.

1992 yılında Rusya ile yapılan anlaşma kapsamında Buşehr'de ki, santral inşatına yeniden başlandı. Tasarımda bazı değişikliklere gidilmiş santrale ikinci bir ünitenin eklenmesine karar verilmişti. İran 1993'te 50 kg uranyum metali satın aldı. Bu arada Tahran Nükleer Araştırma Merkezinin radyo kimya laboratuvarındaki UF_4 üretimi başarıyla sonuçlanmış, üretimde 9,43 UF_4 kullanılmıştı. Hegzaflorür üretimi bundan böyle İsfahan'da ki çevrim tesisinde yapılacağından bu laboratuvar sökölerek donanımı Karaj Nükleer Tıp ve Tarım Araştırmaları Merkezine taşınarak burada depolandığı sıra UF_6 'nın zenginleştirilmesi işlemine gelmişti(BilimTeknik,2006,s.44). Nihayetinde 8 Ocak 1995 tarihinde Yeltsin hükümetinde ki Rusya Atom Enerjisi Bakanlığı ile kapsamlı bir nükleer işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Uluslararası arenada iki ülkenin bu alandaki işbirliğine yönelik ciddi kaygılar bulunmasına rağmen her iki tarafta bahsi geçen reaktörün inşatı hususunda UAE kurallarına bağlı kalacaklarını kabul ederek çalışmalara başlamışlardır (Ekinci, 2009, s. 39).

Rusya Federasyonu İle İnan İslam Cumhuriyeti Arasındaki Nükleer İşbirliği Protokolü

5-8 Ocak tarihleri arasında Rusya Federasyonu Atom Enerjisi Bakanı V. N. Mikhailov, İnan İslam Cumhuriyeti Başkan yardımcısı ve İnan Atom Enerji Ajansı Başkanı R. Emrullah'ın daveti üzerine İnan'ı ziyaret etmiştir. Ziyaret sırasında atom enerjisinin Barışçıl kullanımı konusunda işbirliği hakkında müzakereler yürütülmüştür. İki tarafta ziyaretin sonuçlarından memnuniyet duyarak aşağıdaki anlaşmalara ulaşmışlardır:

1. Bu protokol, Buşehr'de ki nükleer enerji santralının 1 no'lu ünitesi inşa edilmesi konusunda mukaveleyi oluşturur ve Rus firması Zarubezhatome Nergostroy Atom Enerjisi Organizasyonu tarafından 8 Ocak 1995'de imzalanmıştır.
2. Taraflar Buşehr Nükleer Santralının birinci ünitesinin tamamlanması konusunda işbirliğine dair konular hakkında mektuplar teati etmişlerdir.
3. Buşehr Nükleer Santrali'nin tamamlanmasında mümkün olduğu ölçüde İnanlı nükleer personeli kullanılacaktır.
4. Buşehr Nükleer Santrali için yakıt teslimatı şart koşulduğu gibi ve dünya fiyatları üzerinden yapılacaktır.
5. Bir ay içerisinde, Rus'lar sözü geçen kurumuna talimat vererek İnanlı personelin eğitimi için teklif verecektir. Belli bir hazırlık süresinden sonra, Buşehr santralının 1. ünitesi sadece İnanlı personel tarafından işletilecektir.
6. Taraflar yetkili kurullarına gerekli talimatları verecek ve aşağıdaki anlaşmalar imzalanacaktır.
 - i. 3 ay içerisinde, 30-50 mw'lık bir hafif su reaktörünün teslimi için mukavele imzalanacaktır.
 - ii. 1995'in ilk çeyreğinde Rusya'dan 2000 ton doğal uranyum teslimatı mukavelesi imzalanacaktır.
 - iii. 1995'in ilk çeyreğinde, İnan Atom Enerjisi bilimsel personelinin eğitim için 10 ila 20 kişilik (mezun öğrenciler ve doktora öğrencileri için) kadro tahsisi ve Rus Akademik kurumlarında eğitim için mukavele imzalanacaktır
 - iv. 6 ay içinde, İnan'da bir uranyum madeni inşasına dair bir mukavele ve uranyum zenginleştirmek için santrifüj tesisi kurulmasına dair bir mukavele imzalanacak, bu mukavenenin koşulları Rus kurumlarının diğer ülkelerdeki şirketlerle yaptığı mukavelelerle karşılaştırılabilir

olacaktır.

7. Taraflar aşağıdaki konularda anlaşmaya varmışlardır.
 - i. İran'da düşük güçle çalışan (1 mw'tan daha az) araştırma reaktörlerinin inşa edilmesi konusundaki işbirliği 6 ay içinde Rus tarafı teknik-ticari teklifi İran tarafına transfer edecektir.
 - ii. İran'da bir desantralizasyon tesisinin kurulması konusunda işbirliği hususlarının incelenmesi
 - iii. Bir seneden az olmamak koşuluyla Rusya Minatum'u ve İran Atom Enerjisi Organizasyonu arasında toplantılar gerçekleştirilmesi
 - iv. Öncelikle Buşehr'de ki nükleer güç ünitesinin tamamlanması konusunda kurumsal işbirliği yapılması

Görüşmeler dostane bir havada gerçekleştirilmiştir. Rusça ve Farsça olmak üzere bu protokol 2 kopya hazırlanarak Ocak 1995'de imzalanmıştır

Kaynak:<http://www.iranwatch.org/government/Russia/russia-iran>

protokol_negotiations erişim:11 Temmuz 2012.

Bu duruma en çok ABD tepki göstermiş ve Rusya'yı ikna etmeye çalışmıştır. Ancak bu işten Rusya kasasına girecek 1 milyar dolarlık bir tutar söz konusuydu ki son dağılım sürecinden sonra Rus ekonomisinin Bu paraya ihtiyacı vardı (Ekinci, 2009, s. 39). O sebeple Rus yöneticiler ABD'nin bütün telkinlerini "not etmekle" yetindiler ve hiçbir aşamada Buşehr'deki tesisleri kurmaktan vazgeçebilecekleri yönünde bir intiba yaratmamaya özen gösterdiler. Buşehr'de başarılı oldukları takdirde nükleer tesisler kurma konusunda uluslararası arenada daha avantajlı bir konuma gelerek başka siparişler alabilecekleri beklentisi de bu kararın arkasında durmalarında etkili olmuştur (Diaconu & Maloney, 2003, s. 92).

Bunun ötesinde Rusya, İran'ın nükleer alandaki kazanımlarını kontrol etme şansına da sahip olacaktı. Rusya'yı bu anlaşmayı iptal etme yönünde ikna edemeyen ABD bahsi geçen reaktörlerde üretilen plütonyumun İran tarafından nükleer silah yapımında kullanılacağını iddia etmeye başlamıştır. Bunun üzerine İran ve Rusya konuyu istişare etmiş atık yakıt depolarında saklanması konusunu görüşmüş ancak o konuda bir anlaşmaya varamamışlardır. Diğer taraftan bir çok uzman Rusya'nın KWU Alman firmasından geriye kalan Buşehr projesini tamamlamada zorluklarla karşılaşabileceğini öngörmüştür. Zira alman firması ülkeden ayrılırken yaptıklarıyla

ilgili teknik dokümanları da beraberinde götürmüş ve daha sonra bu bilgileri Rusya ile paylaşmamıştır. Diğer yandan Alman ipi reaktörler ve Rus tip reaktörler arasında farklılıklar olduğunu da göz önünde bulunduracak olursak Rusya'nın devraldığı projeyi öncelikle incelemesi ve birçok şeyi baştan çözmesi gerekmiştir. Kaldı ki söz konusu reaktörler savaş sırasında ciddi tahribata maruz kalmışlardır (Ekinci, 2009, s. 40).

Yüzeysel olarak değerlendirildiğinde bu iki ülke arasında normal koşullarda yapılacak sıradan bir nükleer işbirliği anlaşması olmasına karşın İran-Rus anlaşması Batı güvenlik çevrelerinde zillerin çalınmasına yol açmıştır. Üstelik gerek Rusya Federasyonu gerek İran Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasına taraf ülkeler olmaları sebebiyle böyle bir işbirliğine gitmeleri çok olması gerekirken karşı çıkmaktadır. Neden bu sorunun yanıtı nükleer teknoloji gerçeğinin "ikiyüzlü" olması gerçeğinde yatmaktadır (Kıbaroğlu, 2002, s. 8)

Söz konusu tesislerde salt elektrik enerjisi elde etmek amaçlı çalışmalar yapılabileceği gibi kısmen ya da tamamen nükleer silahın en önemli girdisi olan zenginleştirilmiş uranyum ya da plütonyum elde etmekte mümkündür. Bir başka deyişle aynı nükleer tesisler ve bu alandaki bilimsel ve teknolojik birikim ve diğer kaynaklar, sivil ve barışçıl amaçlar için olduğu kadar askeri amaçlar içinde kullanılabilir. Bu sebeptendir ki, nükleer tesislere sahip olan ülkelerin siyasi rejimleri ve nükleer alandaki araştırma ve geliştirme çalışmaları dikkatle izlenirler (Kıbaroğlu, 2002, s. 9).

İran bu dönemde nükleer alanda Çin ile de ilişkilerini geliştirmiştir. Çin ilk olarak İran'a UAEA denetiminde uranyum hegzaflorid sağlamıştır. Bu ürün uranyum zenginleştirmede kullanılmaktadır. 21 Ocak 1990 yılında Çin ile nükleer işbirliği anlaşması imzalandı. Natanz'de ki yakıt geliştirme pilot tesisinin yanında ticari ölçekli bir zenginleştirme tesisi kurulacaktı. İsfahan'da ki yakıt kimyası ve imalat laboratuvarı birer yakıt çevrimi ve üretim tesisi haline dönüştürülecekti. Yakıt imalat tesisi yakıt zarfı için zirkonyum alaşımı üreten bir de alt tesis içerecekti. Bu merkezde ayrıca, 27 kw'lık bir minyatür nötron kaynağı kurulması da planlanıyordu (Bilim Teknik, 2006, s. 43).

Bunu takiben 1992 yılında Rafsancani ve Çinli firmalar Qinshan Nuclear Power Company ile Shanghai Nuclear Research and Design Institu tarafından İran'ın Darkovin şehrinde iki adet 300 mw gücünde nükleer reaktör kurulacağı açıklanmıştır (Hibbs & Ryan, 1992, s. 4-5).

ABD, Çin'in kurmakta olduğu yakıt çevrim tesisi ve Natanz'da ki uranyum hegzaflorid tesisini tespit etmişti. Ne yazık ki bu tesisler IAEA'ya bildirilmemişti. Takip eden süreçte ABD'nin derin baskılarına maruz kalan Çin, İran ile işbirliğini sonlandırmış ama hedeflerine ulaşmak için gerekli sürenin uzamasına sebep olmuştur. ABD, UAEA'nın denetimine tabi olmayan tesislere yardım sağlamaması için Çin'den söz almıştır. Çin Ekim 1997'de İran'ın nükleer çabalarına yardımcı olmayacağını açıklamıştır. Bu tarihte devam eden İsfahan'da ki zirkonyum üretim tesisini ve minyatür nötron kaynağı niteliğindeki küçük araştırma reaktörünü tamamlayacağını söylemiştir (Ekinci, 2009, s. 34).

15 Ağustos 1997 tarihinde İAEA, başka bir açıklamada bulunarak İran'daki tüm nükleer faaliyetlerin barışçı olduğunu, İran'ın NSYÖA, Nükleer Güvenlik Programı Anlaşması ve Test Yasağı Anlaşmalarının imzacısı olduğunu, İran'ın tüm faaliyetlerinin UAEA gözetiminde olduğunu yapılan denetim raporlarının İran'ın kurumla işbirliği içinde olduğunu gösterdiğini İran'a yönelik iddiaların Siyonist komplo olduğunu deklere etmiştir (Cordesman, 1999).

Kemal Harazzi 5 Ekim 1997 tarihinde ki açıklamasında "Biz kesinlikle atom bombası geliştirmiyoruz. Çünkü nükleer silahlara inanmıyoruz. Biz Ortadoğu'nun nükleer silahlar ve diğer kitle imha silahlarından arındırılmış bir bölge olması gerektiği fikrine inanıyor ve savunuyoruz. Öyleyse neden nükleer teknoloji geliştiriyoruz? Çünkü enerji kaynaklarımızı çeşitlendirmek istiyoruz. Birkaç on yıl içinde bizim petrol ve doğalgaz rezervlerimiz bitecek ve bu yüzden diğer enerji kaynaklarına ulaşmalıyız. Dahası nükleer teknolojinin tıpta ve tarımda başka faydaları da var. ABD'nin petrol rezervleri durumu İran'dan farklı değil. ABD'nin de çok büyük petrol kaynakları var. Sonuç olarak nükleer teknolojiye ulaşmanın bir kötülüğü yok tabi eğer barışçıl amaçlar içinse. . . " (Cordesman, 1999).

2.5 Hatemi Dönemi 1997-2005

Şekil 12 Hüseyin Hatemi²⁰

Rafsancani sanayi burjuvazisi temsilcisi olarak tüccar-molla ittifakından oluşmuş ticari burjuvaziye savunan geleneksel sağın hedefine çevrildi. Geleneksel sağ Rafsancani'yi etkisizleştirmek istiyordu. Rafsancani bunun önünü kesmek için tasfiyeleri gündemde olan sol kesimi yeniden güçlendirme yoluna gitti. Rafsancani'nin ve yandaşlarının etkin desteği ile sol 1997'de reformcu adıyla iktidara geldi. Hatemi'nin oyların %69'unu alarak gerçekleştirdiği bu zafer, ülke içerisinde bir değişim umudunun doğmasına sebep olmuştur. Özellikle sosyal konularda ılımlı söylemleri Hatemi'nin dış politikada İran'ın uluslararası dışlanmışlığına son verecek politikalar geliştireceği izlenimini doğurmuştur (Katzman, 1998, s. 16)

Ama Unutulmamalıdır ki, İran nükleer çalışmaları konusunda tutum ve politikaların belirlenmesi muhafazakâr bloğun elindedir. Reformcu cumhurbaşkanı

²⁰ Kaynak:<http://www.habervitrini.com/haber/hatemi-israilli-gazetecilere-cehenneme-kadar-yolunuz-vardedi-275245/> erişim :21 Ocak 2012.

Hatemi, nükleer diplomasinin belirlenmesinde çok etkili değildir. İran nükleer diplomasisi Hatemi hükümetine bağlı olan dış işleri bakanlığı ve İran Atom Enerji Kurumu tarafından yürütülmektedir. Nükleer programların belirlenmesinde etkili olmayan Hatemi ve reformcular, İran'ın nükleer bir güç olmasını savunmaktadırlar. Reformculara göre İran nükleer enerji konusunda haklı olsa da bu sorunu kendisi ve uluslararası sistemle İran arasında bir soruna çevrilmesini istememektedirler. Nükleer konudaki çalışmalar dini lider Hamaney tarafından idare edilmektedir. İran nükleer diplomasisi İran Güvenlik Yüksek Konseyi sekreteri olan Hasan Ruhani tarafından yürütülmektedir. Nükleer diplomasinin muhafazakârlar tarafından yürütülmesi bu konunun İran açısından ne kadar yüksek öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum ayrıca nükleer çalışmaların muhafazakâr bloğun zihniyeti isteği ve eğilimleri çerçevesinde şekilleneceğini de göstermektedir (Keskin, 2005, s. 3)

Bu dönemde İran Rusya'dan toplam değeri 3 milyon Amerikan doları değerini bulan 3 adet ek nükleer reaktör konusundaki teklifini de sunmasını istemiştir. İddialara göre, 1998 yılında ağır su reaktörü satışı konusundaki müzakerelerde gündeme gelmiş ve Rusya bu tesis için gerekli planları İran'a tedarik etmiştir. Ancak İran'da gaz santrifüjlü nükleer reaktör tesis edilmesi planı iptal edilmiştir. Bahsi geçen hafif su reaktörü inşaatı ve desantralizasyon santrali projeleri ise belirsizliğini korumuştur (Ekinci, 2009, s. 40). Dönemin Rusya Atom Enerjisi Bakanlığı sözcüsü 1998 tarihinde halka açık bir konuşmada Rusya'nın Buşehr'e ek olarak yapılması planlanan iki adet nükleer reaktörü inşaatı konusunda İran'la prensipte anlaşmaya vardıklarını açıklamıştır. Sadece prensipte anlaşmaya varıldığı ancak henüz diğer proje bitmeden başka bir nükleer santralin inşaatına başlanmayacağı da diğer açıklamalarda söylenmiştir (Ekinci, 2009, s. 40).

Rafsanjani döneminde Çin ile geliştirilen ilişkiler ABD baskıları sonucunda Hatemi döneminde istenilen düzeye ulaşmamıştır. Çin'in çekilmesi üzerine İsfahan'daki yakıt çevrimi ve yakıt imalat tesisleriyle Natanz'da ki yakıt zenginleştirme tesisindeki inşaat etkinliklerini İranlı mühendisler devraldı. Yine de ABD yönetimi tarafından yapılan baskılar, Çin'in İran'a nükleer materyal satışını sadece bir kez iptal edebilmiş gibi görünüyor. Daha sonra İran'a nükleer materyal satışı gerçekleştirildiği tespit edilmiş, hatta İran 1998 tarihinde Çin'in nükleer

anlaşmayı durdurduğunu inkâr etmiştir (Ekinci, 2009, s. 38). Aynı zamanda 1998 yılında IAEA devreye girmişti. İran'ın bu zamana kadar ithal etmiş olduğu uranyum, talebi üzerine denetim dışı bırakılmış olan alımlar da dâhil olmak üzere, incelemeye alındı. İran'dan nükleer teknoloji alanındaki etkinlikleri hakkında bilgi isteniyordu (Bilim Teknik, 2006, s. 44). İran IAEA'nın talebine cevap verdi. Yaptığı deneyler hakkında bilgiler sundu. Bu bilgiler çerçevesinde arada "süreç kaybına maruz kaldıklarını" da bildirdi. IAEA ise İran'ın bildirdiği süreç kaybını tespit etmek amacıyla ilgili tesislerin tasarım bilgilerini istedi.

İran Temmuz 2000'de IAEA'ya İsfahan'daki Uranyum yakıt çevrim tesisini tasarım bilgilerini ilettiler. Verilen bilgiye göre tesiste uranyum cevheri UF_6 'ya dönüştürülecek ve ülke dışında zenginleştirildikten sonra tekrar tesise getirilip düşük zenginlikte UO_2 'ye ve zengin veya fakir uranyum metaline dönüştürülecekti (Bilim Teknik, 2006, s. 45).

İran'ın 2002 yılında ulusal direniş konseyinin eski bir üyesi (Bu kuruluş ABD ve Avrupa Birliği tarafından terörist grup olarak ilan edilmiştir) ve Tahran'da önde gelen eleştirmenlerinden Caferzade, İran rejimi içerisindeki sağlam kaynaklardan edindiği bilgilere dayanarak Natanz ve Arak'taki iki gizli nükleer tesisi ifşa etmiştir. Bunun üzerine ABD, İran'ı nükleer silah yapmaya teşebbüs etmekle suçlamış ve nükleer kriz süreci başlamıştır (Aldemir, 2012).

İran'ın UAEA'ya bildirmeden yürüttüğü bu faaliyetlerin ortaya çıkması sonrasında ABD, İran'ın ani denetim hakları sağlayan ek protokolü meclis onayından geçirmesi ve tüm uranyum zenginleştirme faaliyetlerine son vermesini istemiştir. Bu durumun Irak benzeri bir senaryoya dönüşmesi ve ABD'nin tek taraflı politikalar uygulama yolunu gitmesinden çekinen üç Avrupa birliği ülkesi duruma müdahale etmiş ve bu tarihten sonra sorunun diplomasi ile çözümlenmesi için Avrupa Birliği üçlüsü adı altında İran'la gerekli müzakereleri yürütme sorumluluğunu üstlenmiştir (Ekinci, 2009, s. 43).

İran'ın nükleer politikaları 2002 yılının ortalarına gelindiği tarihte başta ABD ve İsrail olmak üzere dünyadaki devletleri aşırı derecede rahatsız eden bir hal almıştır. Çünkü İranlı yetkililer resmi açıklamalarında tesislerle ilgili Ajansa gerekli bildirimleri zamanında yapmamış olmalarının arkasında kötü bir niyet aranmaması,

bu durumun bazı bürokratik sorunlardan kaynaklandığını ifade etmiş olsalar da, kendilerinin dahi inanmadığı bu görüşler uluslararası camiada kabul görmemiştir. Nitekim bazı İranlı yetkililer özel görüşmelerde (Mart 2005, Tahran) eğer tesisleri, önceden bildirmiş olsalardı ABD'nin bitirilmesini engellemelerinden endişe ettikleri için gizlilik yolunu seçtiklerini ifade etmişlerdir (Kıbaroğlu, 2006, s. 7)

İran'ın nükleer programının en yetkili kurulu olan, UAEA 2002'de Natanz ve Arak tesisleriyle ilgili haberlerin doğruluğunu araştırmak için İran yetkilileriyle görüşerek İran'a bir ziyaret gerçekleştirmeyi planlamışlardır. İlk görüşmelerde Ekim 2002'de yapılması planlanan gezi 21-22 Şubat 2003'te gerçekleştirilmiştir. UAEA genel müdürü ve ekibinin gezisi esnasında İran'ın uranyum zenginleştirme programıyla ilgili ilk defa ajansa bilgi verilmiştir. Uranyum zenginleştirmek için Natanz'daki iki tesisten, pilot yakıt zenginleştirme fabrikası olarak adlandırılan tesisin neredeyse bitmek üzere olduğu, diğer büyük ticari ölçekli yakıt zenginleştirme fabrikasının inşaat halinde olduğu görülmüştür. Aynı zamanda İran tarafından ağır su üretim fabrikasının Arak'ta inşaat halinde olduğu belirtilmiştir. İran, ajansa bilgi mahiyetinde gönderdiği mektupta nükleer programının bir parçası olarak, 2003 yılında İsfahan'da inşa etmeyi planladıkları yakıt üretim fabrikası hakkında bilgi aktarmıştır²¹.

Bilindiği üzere İran NPT'yi imzaladı, ardından 1971. Protokolü imzaladı. Ancak Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı tarafından her şeyin denetlenebileceğine hükmeden 93+2 program Ek Protokolü imzalamakta uzun süre direndi. Programda alınan mesafeyle birlikte, ek protokolün imzalanması için uluslararası baskılar giderek arttı ve nihayet 25 Ekim 2003 tarihinde ek protokolü imzaladı. İran bu imzanın her türlü denetim için olanak sağladığını ifade etmesine rağmen günümüze kadar meclisinde onaylamadı. citeAldemir. İran cumhurbaşkanı Hatemi, 9 Şubat 2003'de yaptığı konuşmada, İran'ın uranyum zenginleştirme kapasitesine, uranyum madenlerinin ve uranyum çevrim tesislerinin alt yapısına sahip olduğunu açıklamıştır.

Ajans denetçileri, İran'ın uzun süre saklamak suretiyle gerçekleştirdiği uranyum zenginleştirme tesisleri kurması ve az miktarda uranyumu %3-5 oranında

²¹ Kaynak:<http://www.iranwatch.org/privateviews/ICG/perspex-icg-irannuclear-102703.pdf>, erişim 18 Şubat 2012.

zenginleştirmeyi başarması sonrasında bu ülkedeki tesisleri daha sık denetleme talebinde bulundular. İranlı yetkililer bu taleplere çoğunlukla olumlu yaklaşmakla beraber bu süreç kolay ve sorunsuz olmamıştır. İran sürekli olarak "zorunlu olmadığı bir işbirliğine girmekten kendi çıkarının ne olacağını" sorgulamış ve esas olarak bu tutumuyla Ajans yönetim kurulu içinde diplomatik savaş veren kadrolarına önemli avantajlar sağlamıştır. Muhtemelen bu gibi avantajları iyi kullanarak İranlı diplomatlar ve nükleer alandaki uzmanlar İran'ın uranyum zenginleştirme tesislerini gizlice kurmuş olması sebebiyle "NPT hükümlerini açıkça ihlal etmiş bir devlet" olarak tanımlama yerine "bu konudaki yükümlülüklerini yerine getirmekte hatalı davranmış ülke" olarak tanımlamak sonucunu sağlamışlardır (Kibaroglu, 2006, s. 10).

UAEA'nın 6 Haziran 2003 raporu İran'ın itiraf etmiş olduğu nükleer maddelerin ithal edilmesi, ağır su üretim fabrikası inşaatı, uranyum zenginleştirme ve depolama tesislerinden dolayı koruyucu anlaşmanın zorunluluklarını yerine getirmediğini belirtmiştir (Chubin & Litwak, 2003, s. 100).

İran'a yönelik baskıların artmasıyla uluslararası toplumla beraber hareket etmeye karar vermişlerdir. İran UAEA'ya gaz santrifüj programının 1985 senesinde Irak savaşı esnasında başladığını 2003 yılı içinde bildirmiştir. İran amacının Buşehr güç reaktörü için yakıt yapmak olduğunu iddia etmiştir. İran'ın hassas nükleer projelerinin en gelişmiş, gaz santrifüjleridir. Bu proje 20 yıl önce başlamış olup, gelişmeler 2002 yılına kadar gizli tutulmuştur. 2003 başlarında İran bu programı UAEA'ya bildirdiği zaman İran merkezindeki Kaşhan yakınlarında Natanz tesislerinde pilot ölçekli üretime çoktan ulaşmış bulunuyordu. Bu süreçte İran, ajansın koruyucu anlaşmalarını defalarca kere çiğnemiştir (Yaphe & Lutes, 2005, s. 53).

21 Ekim 2003 tarihinde, Almanya, Fransa, İngiltere dışişleri bakanları ve İran Milli Güvenlik Konseyi sekreteri Hasan Ruhani karşılıklı olarak yapılan görüşmeler neticesinde bir anlaşmaya varmışlardır (Yaphe & Lutes, 2005, s. 54).

Tahran anlaşması olarak adlandırılan adı geçen ülkelerin dışişleri bakanlarının Tahran'a yaptığı ziyaret esnasında 31 Ekim 2003 tarihinde resmi olarak duyurulmuştur. Anlaşma şartlarına göre, İran UAEA ile tam bir iş birliğine girecek,

gönüllü olarak uranyum zenginleştirme ve yeniden inşa etme faaliyetlerini askıya alacak ve UAEA'nın gelişmiş koruyucu protokolünü imzalayacak ve onaylama sürecine başlayacaktır. Karşılığında AB ülkelerinin dışişleri bakanları, kendi hükümetlerinin NPT anlaşması çerçevesinde nükleer enerjinin barışçıl kullanımının İran'ın doğal hakkı olduğunu tanıyacaklarını, UAEA Temsilciler Meclisinde durumu çözmeye yardım edeceklerini ve bölgenin güvenlik ve istikrarının geliştirilmesine katkıda bulunacaklarını bildirmiş ve ayrıca kendi hükümetlerinin İran'ın modern teknolojiye girmesine imkân sağlayacaklarını taahhüt etmişlerdir²².

UAEA'nın 10 Kasım 2003 ve 15 Kasım 2004 tarihlerinde yayınladığı raporlarda bir takım ihtimallere yer verilmiştir. Bu ihtimaller genel olarak İran'ın elindeki uranyum miktarının tespiti ve kullanımı ile atık maddelerin üretilmesi ve transferi konularında yoğunlaşmıştır. 10 Kasım 2003'te belirtildiği üzere 18 yıldır bir uranyum zenginleştirme programı ve 12 yıldır bir lazer geliştirme programı geliştirdiğini açıklamıştır. Bu durumda İran küçük miktarlarda ürettiği hafif zenginleştirilmiş uranyumu hem santrifüj hem de lazer geliştirme süreçlerinde kullandığını ve nükleer maddeleri ihtiva eden büyük miktarlardaki dönüşüm, fabrikasyon ve ışınlandırma faaliyetlerini küçük bir plütonyum ayrıştırması da dahil ajansa rapor etmediğini kabul etmiştir²³.

2004 yılı başlarında ABD ile AB İran'a bir takım tavizler verilmesi konusunda anlaşmazlığa düşmüşlerdir. ABD'nin baskıları sonucu AB'nin yapmayı planladığı yardımlar askıya alınmıştır. Burada yine İran'ın Pakistan'dan santrifüj dizayn parçalarını gizlice edinmesiyle beyan edilmeyen yeni nükleer faaliyetlerin çıkması rol oynamıştır.²⁴

AB'nin İran politikası ABD'den farklı olmuştur. ABD'nin İran politikası "ilişki koparmak", "ambargo koymak" ve " rejim değişikliği" esasında şekillenmiştir. AB'nin İran politikası rejim değişikliği yerine iç ve dış politikada reform talebi temelinde şekillenmiştir. Bu sebepten dolayı kapıları kapatmak ve ilişki kurmamak

²² Nükleer Baskılar Tahranı Pes Ettirdi, Radikal Gazetesi, 22 Ekim 2003.erişim:21 Mart 2012.

²³ <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2003/gov2003-75.pdf>.erişim:21 Mart 2012.

²⁴ <http://globalsecurity.org/wmd/library/report/2004/iran-iaea-gov-2004-83-15nov2004.pdf>.erişim 20 Ocak 2012.

yerine ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi yolunu seçmiştir. İran ile diyalog kurarak onu "akıllılaştırmayı" ve küresel sisteme entegre etmeyi daha uygun bulmuştur. AB'nin İran nükleer çalışmasına yönelik politikası da bu çerçevede şekillenmiştir. AB diplomatik ilişki ve diyalog yolunu seçmiştir. AB' de aynı ABD gibi İran'ın nükleer silaha sahip olmak istediğini düşünmekte, bu durumu kabul etmemekte ve bu süreçte engellemek istemektedir. AB İran'ın nükleer çalışmalarını güvenilir bulmakta ve İran'dan güvenilir, şeffaf ve uluslararası kuruluşlar tarafından denetlenebilir bir nükleer çalışmaya sahip olmasını istemektedir. İran şayet AB ile kendisi arasında memnun edici bir güven ortamını tesis edemezse sorun BM Güvenlik Konseyine taşınabilir. Buda ABD'nin istediği ancak AB ve İran'ın istemediği bir sonuçtur (Keskin, 2005, s. 7).

AB ve İran arasındaki anlaşma şartlarına göre İran'ın sarı pastayı istemesi anlaşma hükümlerine aykırı olarak değerlendirilmiştir. Bu gelişmeler üzerine Ab ülkeleri ve ABD bir araya gelerek konuyu görüşmüşlerdir. ABD 13-18 Eylül 2004 tarihlerinde toplanan UAEA Temsilciler Meclisinde konunun BM'ye sevk edilmesini vurgulamıştır. Ab ülkeleri ise sert bir önlemi kabul edemeyeceklerini ve İran'a müzakereler için son bir şans daha verilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Bağlantısızlar Hareketi üyeleri, başta Güney Afrika ve Brezilya olmak üzere, İran'ın barışçı nükleer faaliyetlerini sürdürebileceğini belirtmişlerdir. Yönetim kurulu sonunca İran'a acilen zenginleştirme ile ilgili faaliyetlerinin askıya alınması ağır su reaktörü inşaatını yeniden düşünmesi için çağrıda bulunmuştur²⁵.

ABD'nin programını terk etmesi için İran'a tanıdığı süre olan 25 Kasım 2004'ten 3 gün önce 22 Kasım 2004 tarihinde İran ile AB arasındaki müzakereler sonuçlanmış ve İran geçici olarak uranyum zenginleştirme çalışmalarını durdurduğunu açıklamıştır. 25 Kasım 2004'de UAEA, İran'ın nükleer faaliyetleri konusunda bir toplantı yapmış ve hazırlanan raporlar doğrultusunda İran'ın yükümlülüklerine uyduğuna ve durumun görüşülmek üzere BMGK'ne sevk edilmesine gerek olmadığına karar verilmiştir (Sezgin, 2005, s. 35).

AB'nin yeni teklif ettiği anlaşma daha kapsamlı şekilde İran'ın gaz santrifüj ve yeniden işleme programlarını askıya almayı tanımlamaktadır. Anlaşmaya göre

²⁵<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2004/gov2004-79.Pdf>. erişim:22 Mart 2012.

santrifuj ve diğ er parç aların ü retilmesi veya satın alınması daha önc eden temin edilmiş olanların iş letilmesi, uranyum çevrim tesislerinin ç alıştırılması, plütonyum ayrıştırma tesislerinin ç alıştırılması askıya alınmıştır. Askıya alma inş at ç alışmalarını kapsamamıştır ve Ekim 2004'ün sonlarında İ ranlı yetkililer, uranyum çevrim tesisinin % 70 oranında faaliyette olduğ unu, inş aatın ve test ç alışmalarının devam ettiğ ini aç ıklamış lardır²⁶.

Bir yandan ajans denetimleri devam ederken, diğ er yandan İ ran ve Avrupa Birliğ i Ü çlüsü arasındaki mü zakerelerde tüm hararetiyle gündemdeydi. İ ran'ın ek protokol hükümlerini gönüllü olarak uygulaması ve ajansla yaptığ ı iş birliğ inin olumlu bir çizgide seyretmesi Avrupa Birliğ i Ü çlüsünü bir sonraki adımları atmak için teş vik etmiştir. Bu amaçtan hareketle Avrupa Birliğ i Ü çlüsü ve İ ran arasında gerç ekleş en mü zakereler sonucunda 15 Kasım 2004 tarihli Paris Antlaşması imzalanmıştır. İ ki taraf arasında imzalanan bu anlaş ma ile birlikte İ ran gönüllü güven yaratıcı önlemler almayı kabul etmiştir. Bu vesileyle İ ran tüm uranyum zenginleş tirme, dönüştürme ve yeniden iş leme faaliyetlerini gönüllü olarak askıya almayı ve Ek Protokol hükümlerini gönüllü olarak uygulamaya devam etmeyi kabul etmiştir (Ekinci, 2009, s. 61).

Paris Anlaş masına İ ran'ın uranyum madeni ç ıkarma faaliyetlerini geciktirmesi de dahil değ ildir. İ ran'ın iki uranyum madeni Saghand madeni ile Gehine madeninde faaliyetler devam etmektedir. Saghand madeni ve bağ lantılı sarı pasta üretim imalathanesi yılda 50 ton üretim kapasitesine sahiptir. Gehine madeni ve bağ lantılı imalathanelerinin yıllık 21 ton uranyum kapasitesi vardır ²⁷.

²⁶ <http://globalsecurity.org/wmd/library/report/2004/iran-iaea-gov-2004-83-nov2004.pdf>. erişim:23 Mart 2012.

²⁷ <http://globalsecurity.org/wmd/library/report/2004/iran-iaea-gov-2004-83-nov2004.pdf>. erişim:23 Mart 2012.

15 Kasım 2004 Paris Anlaşması

21 Ekim 2003'te anlaştıkları noktalara bağlılıklarını yineleyen ve bu metin üzerinden görüşmelere devam eden taraflar aşağıdaki noktalarda anlaştılar:

1. AB troykası ve İran NPT'ye bağlılıklarını yinelediler.
2. AB Troykası İran'ın NPT çerçevesindeki yükümlülükleri dahilinde bu anlaşmayla belirlenen haklarını ayırım yapmadan tanıdı.
3. İran NPT'nin 2. maddesine uygun olarak nükleer silah peşinde olmadığını/olmayacağını yeniden belirtti. İran UAEA ile tam ve şeffaf işbirliği yapacağını yineledi, onay süreci devam eden Ek Protokolü gönüllü olarak uygulamaya devam edeceğini belirtti.
4. Bu anlaşmaya göre İran güven inşasına yönelik olarak aşağıdaki faaliyetleri gönüllü olarak durdurdu:
 - i. Tüm zenginleştirme ve yeniden işleme aktiviteleri,
 - ii. Gaz santrifüj sistemlerini kurma ve ithal etme,
 - iii. Gaz santrifüjlerinin kurulum ve birleştirme testi ve çalıştırılması,
 - iv. Plütonyum ve uranyum ayrıştırma ile ilgili tüm çalışmalar
5. Anlaşma, İran'ın nükleer programının tamamen barışçıl amaçlar üzerine olduğunu objektif şekilde ortaya koymayı ve sonuçta karşılıklı nükleer, ekonomik ve teknolojik işbirliği ile güvenlik meselelerinde anlamlı garantiler oluşturmayı hedeflemektedir.
6. Oluşturulacak değerlendirme komitesinin müzakereleri sonucuyla eş güdümlü olarak aşağıdaki noktalarda adım atacaktır:
 - i. AB, İran'ın Dünya Ticaret Örgütü üyelik görüşmelerine başlamasını aktif olarak destekleyecek, İran ile Ticaret ve İşbirliği Anlaşması müzakerelerini yeniden başlatacak,
 - ii. AB Troykası ile İran nükleer konusundaki gelişmelerden bağımsız olarak El Kaide ve Halkın Mücahitleri gibi terörist örgütler karşısında terörle mücadele etmedeki ortak tutumlarının altını çizmektedirler,
 - iii. Bunun yanı sıra Irak'ta anayasal hükümet kurma yönündeki siyasi sürece desteklerini bildirmektedirler.

Kaynak:www.books.google.com.tr.isbn.

2.6 Ahmedinejad Dönemi 2005-

Şekil 13 Mahmud Ahmedinejad²⁸

İran'da 2005 Haziran ayında genel seçimler gerçekleşmiştir. AB ülkeleri Rafsancani'nin seçileceğini umut etmişlerdir. Ama seçimler istedikleri gibi sonuçlanmamıştır. Ağustos 2005 tarihinde radikal muhafazakâr Mahmut Ahmedinejad cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve kabinesini oluşturmuştur.

Hatemi dönemi genelde bir diyalog dönemidir. hatta söz konusu dönemde bazı gözlemciler İran'ın rejiminin artık liberalleşme sinyalleri verdiğini dahi öne sürmüşlerdir. Nevarki Mahmut Ahmedinejad'ın 2005'te iktidara gelmesi bu politikadan bir "U" dönüşü başlatmıştır (İşbilen, 2009, s. 129).

Bu tarihten sonra İran'ın nükleer programına ilişkin politikasında, önceki hükümetle karşılaştırıldığında daha radikal ve sert bir çizgiyi takip etmeye başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu gelişme kafalarda iki soru işaretini de beraberinde getirmiştir. Birincisi İran devrim yıllarına geri mi dönecek? İkincisi de Ahmedinejad hükümetinin nükleer kriz hususundaki tavrı ne olacak? Kaldı ki

²⁸ Kaynak:<http://www.sondakika.com/haber/haber-ahmedinejad-dan-abd-ye-surpriz-destek-3961345/erişim> :11 Kasım 2012

Avrupa Birliğinin İnan'la kapsamlı diyalog sürecini başlatmasına neden olan ılımlı cumhurbaşkanı Hatemi artık görevde değildi ve pragmatik bir hükümetle çözülemeyen nükleer krizin muhafazakâr bir yönetimle nasıl çözüleceği sorusu gündemdeydi (Ekinci, 2009, s. 233).

AB ülkeleri ve İnan arasında karşılıklı görüşmeler sonrasında, AB tarafından 5 Ağustos 2005 tarihinde İnan'a uzun dönemli bir anlaşma için çerçeve belgesi sunulmuştur. Bu belgede İnan'ın kontrol altında nükleer teknolojiyi alması ve ihraç etmesi, ticaret ve işbirliği anlaşması, Rusya'dan nükleer yakıt alımı, bölgesel güvenlik düzenlemeleri ve İnan'ın DTÖ' ye girmesi için destek bulunmaktaydı.

Kısacası AB'nin İnan'a sunduğu 35 sayfalık öneri paketi, bu ülkenin sivil amaçlı nükleer enerji üretme hakkını tanıırken, Hazar enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında ana güzergâh olmasını ayrıca öngörmüştür. Diğer taraftan ABD, AB üçlüsünün çabaları üzerine bu öneriyi destekleyerek, hem ilk kez İnan'ın sivil nükleer programına sahip olmasını kabul etmiş hem de İnan'a karşı Bakü-Tiflis-Ceyhan hattını savunmaktan geri adım atmıştır (Ekinci, 2009, s. 204).

Bu yaklaşım İnan tarafından kabul edilmemiştir. Hatta yapılan teklif İnan ulusuna yapılmış bir hakaret olarak görülmüştür. İnan'ın değerlendirmelerine göre teklifin reddedileceği bilindiği halde İnanlı görüşmecilere sunulmuştur. AB ile müzakerelerin en başından beri tahmin edildiği gibi, ABD desteği olmadan yapılan teklifler yetersiz kalmıştır. AB, ABD'nin onayı olmadan bir hafif su reaktörü dahi yeterli sivil teknoloji yardımı teklifinde bulunamamıştır. İnanlı diplomatlarında ifadelerinde AB'nin ABD onayı olmadan hangi teklifleri yapabileceğini bilmediği yer almaktadır. Diğer taraftan, İnan'ın asıl peşinde koştuğu ise ABD'nin ekonomik ve politik işbirliği ile garantileri olduğu değerlendirilmiştir.²⁹

AB tarafından kendisine sunulan teşvik paketini uygun bulmayan Tahran, bir açıklama yaparak uranyum dönüşümüne İsfahan'da yeniden başlandığını bildirmiştir. İnan, söz konusu programın yalnızca barışçıl amaçlı olduğunu yinelerken, UAEA yönetim kurulu, İnan'ın güvence yükümlülüklerine uymadığını belirten bir kararı

²⁹ http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east_north_africa/iraq_iran_gulf/51_iran_is_there_a_way_out_of_the_nuclear_imposse.pdf, erişim:12 Eylül 2012.

kabul etmiştir. Bu yüzden 2005 yılı Eylül ayındaki BM Güvenlik Kurulu toplantılarına nükleer kriz damgasını vurmuştur. Ahmedinejad BM Genel kurulunda yaptığı konuşmada ülkesinin "barışçıl amaçla nükleer enerji çalışması yürütmesi hakkında" vazgeçmesinin söz konusu olmadığını söylerken, Amerikalı yetkililerde İran konusunu UAEA'nın oyuyla BMGK'na taşımayı planladıklarını açıklamışlardır. 24 Eylül 2005 tarihinde UAEA Yönetim Kurulu İran'ın nükleer çalışmalarında şeffaf olmasının "kaçınılmaz ve ertelenmez" olduğunu belirten bir karar tasarısını kabul etmiştir (Keneş, 2012, s. 312).

İran ve AB ülkeleri arasındaki müzakere süreci Ahmedinejad'ın nükleer araştırmalara başlama kararı almasıyla çok zorlu bir sürece girmiştir. Bunun bir getirisi olarak ta AB, ABD ile benzer yaklaşımlar içerisine girmiştir. Bu durum AB'nin İran politikasını çıkmaza sokmuştur. AB, ya nükleer bir güç olmak isteyen İran'ı kabullenecek ya da ABD'nin baskı, tecrit, ambargo ve ilişkilerin askıya alınması gibi politikalarına destek vermeyi tercih edecektir. AB'nin İran ile olan ilişkilerine bakıldığı zaman, AB'nin radikalleşmiş bir İran'ı kabul etmeyeceği anlaşılmaktadır. İran açısından ise, AB ve ABD'nin İran konusunda yakınlaşması tehdit içeren bir olgudur (Keskin, 2006, s. 75).

Zaten İran cumhurbaşkanı Ahmedinejad BM Genel Meclisinde 15 Eylül 2005 tarihinde de belirttiği üzere "nükleer programın İran'ın hakkı olduğunu ve bu konuda ülkesine ayrımcılık yapıldığını" savunmuştur³⁰.

Ahmedinejad'ın 15 Eylül 2005 tarihinde New York'taki BM toplantıları sırasında görüştüğü Başbakan Erdoğan'a "Nükleer bilgi birikimimizi İslam ülkeleriyle paylaşmaya hazırız" demesi Batılı çevrelerde alarm zillerinin çalmasına yol açmıştır (Keneş, 2012, s. 308).

Ahmedinejad'ın bu konuşmasının ardından Genel Kurulda 35 üyenin 23'ünün oyuyla, İran'ın NPT hükümlerine uygun davranmadığı, nükleer programını paylaşmadığı (gizli olarak yürüttüğü) ve en önemlisi olan İran'ın niyetinin barışçıl olmadığı belirtilmiştir.

³⁰ <http://www.president.ir/eng/ahmedinejad/cronicnews/1384/06/24/index-ehtml#11>. erişim: 14 Kasım 2012.

Yönetim kurulunun aldığı kararda İran'ın muhtemel yaptırımlar için BM Güvenlik konseyine sevk edilmesi için bir zaman cetveli ortaya konulmamış ve konunun güvenlik konseyinin görev alanında olduğu belirtilmiştir.

Bu gelişmelerin ardından İran Parlamentosu diplomatik bir cevap olarak, İran'ın nükleer faaliyetlerinden dolayı nükleer dosyanın UAEA tarafından BM'ye sevk edilmesi durumunda hükümete nükleer tesisleri denetleyen uluslararası engellemeyi amaçlayan yasa tasarısını oturuma katılan 197 milletvekilinin 183'ünün evet demesiyle kabul etmiştir. BM'nin nükleer tesislerde denetim yapmasını engelleyen yasa daha sonra 3 Aralık 2005 tarihinde Anayasayı Koruyucular Konseyi tarafından onaylanmıştır. Yasanın, İran'ın Güvenlik Konseyine taşınması halinde, uranyum zenginleştirme çalışmalarının yeniden başlamasını da öngörmüştür. 12 üyeli konsey meclisi bu yasaı onaylamıştır. Yasa, cumhurbaşkanının imzasından sonra yürürlüğe girmiştir³¹. UAEA 18 Kasım 2005'te İran ile ilgili raporunu sunmuştur. Bu raporda Koruyucular Anlaşmasının ve Ek Protokolün resmi olarak gerektirdiklerinin ötesinde görüşülmek istenen şahıslara ulaşılması, tedarik aşaması ile ilgili belgeler, askeri alan çalışma tezgahlarına, araştırma-geliştirme ve yerleri, şeffaf önlemlerin uygulanması, zenginleştirmeyle ilgili bütün faaliyetlerin ve yeniden işleme faaliyetinin tam ve sürdürülebilir şekilde askıya alınması vs. başlıca istekler olarak bildirilmiştir³².

2005 yılında yapılan UAEA toplantısını takiben İslami İran Ulusal Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Ali Laricani AB Üçlüsüne nükleer program müzakerelerinin yeniden başlatılmasıyla ilgili çağrıda bulunmuştur. Ama ne yazık ki yapılan görüşmeler çok kısa sürmüş, konuyla ilgili bir sonuca varılamamıştır. Bu görüşmenin ardından cumhurbaşkanı Ahmedinejad 3 Ocak 2006 tarihinde , İran İslam Cumhuriyetinin "Bilimsel Teknolojiyi Araştırma Çalışmalarını başlatma kararı aldığını" söylemiştir³³.

³¹ <http://voanews.com/turkish/2005-12-03-voa5.cfm>, erişim:14 Haziran 2012.

³² <http://acronym.org.uk/docs/0511/gov2005-87.pdf>, erişim:21 Haziran 2012.

³³ <http://www.irib.ir/worldservice/turkishRadio/Son%120kakika/son%120dakika.htm5>, erişim:24Temmuz.2012.

AB ülkeleriyle yürütülen müzakerelerde bir gelişme sağlanamaması sonucunda, İran yönetimi iki yıldan fazla süredir askıda tuttuğu nükleer yakıt anlaşmalarına, 10 Ocak 2006'da UAEA'nın bilgileri dahilinde resmen başlatıldığını açıklamıştır. İran nükleer yakıt üretimiyle, nükleer yakıt araştırmalarının farklı olduğunu belirtmesine rağmen başta Ab ülkeleri ve ABD olmak üzere Batılı ülkeler tarafından büyük tepki ile karşılaşmıştır³⁴.

AB'nin gözüyle İran'ın güven kaybetmesiyle çıkmaza giren müzakerelere yeni öneri Rusya tarafından gelmiştir. Bun öneriye göre, İran'daki nükleer reaktörlerde kullanılacak yakıt için gerekli olan uranyum zenginleştirme faaliyetleri, İran ve Rusya ortaklığıyla Rusya topraklarında gerçekleştirilecektir. Ara bir yapı niteliğinde olan bu öneriye, ABD Ab tarafından olumlu yanıt gelmiş ancak bu öneriye İran'ın sıcak bakacağı düşünülmemiştir³⁵. İran ile AB arasında karşılıklı açıklamalarla yükselen atmosferin ardından BMGK'nın 5 daimi üyesi ve Almanya, 16 Ocak 2006 tarihinde konuyu masaya yatırmak için Londra'da toplanmıştır. Görüşmeler esnasında İran dosyasını BMGK'ya sevk edecek kurum olan UAEA'nın acil toplantı yapması çağrısında bulunulmuştur. Ajansın İran'ı BM'ye taşınması halinde İran'a uygulanacak muhtemel yaptırımların önünün açılacağı değerlendirilmiştir. Ajansın 2-3 Şubat'ta İran'a ilişkin nihai kararı vermek üzere toplanacağı belirtilmiştir. İngiltere'nin başkenti Londra'da bir araya gelen ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa ve Almanya Tahran'a karşı uygulamaya konulabilecek seçenekleri görüşmüşlerdir.

Bu görüşmenin ardından AB ülkeleri temsilcileri UAEA'yı 30 Ocak 2006'da linebreak Londra'da toplantıya çağırmıştır. Görüşme sonrasında ABD dışişleri bakanı Condoleezza Rice ABD ve müttefiklerinin, İran'ın nükleer silahları olmaması konusunda anlaşacağını belirtmiştir. Brüksel'de Ab ülkelerinin dışişleri bakanlarıyla görüşen Ulusal Güvenlik Konseyi Başkan Yardımcısı Cevat Vahidi ise yeni bir uzlaşma planı sunmuştur. Buna göre uranyum zenginleştirme, araştırma, geliştirme amaçlı olacak ama AB ile müzakerelerden iki yıl sonuç çıkmazsa sanayi çapında uranyum geliştirmeye geçilecek, bazı değişikliklerle uranyum yakıtını

³⁴ <http://www.usakgundem.com/pdfs/Acelalifer-Iran-Rapor-Subat-2006-pdf>, erişim: 7 Haziran 2012.

³⁵ <http://www.usakgundem.com/pdfs/Acelalifer-Iran-Rapor-Subat-2006-pdf>, erişim:7 Haziran 2012.

Rusya'nın zenginleştirmesi önerisi kabul edilecektir. Ancak AB yetkilileri önerinin yeni ve ciddi olmadığını söylemiştir³⁶.

31 Ocak 2006 tarihinde UAEA raporunda İran'ın Güvenlik Denetimi anlaşmasının gerekleri çerçevesinde ajansın talep ettiği nükleer sitelere ve gerekli dokümanlara erişme zaman geçirmeden yanıt verdiği belirtilmişti. UAEA İran'ın nükleer dosyasının BM Güvenlik Konseyine resmileştirecek 2 Şubat 2006'daki toplantıda, Tahran'ın Nükleer Programı ile ilgili bir rapor sunmuştur. Ajans 4 Şubat günü İran'ın nükleer dosyasının BM Güvenlik konseyine havale edilmesini öngören karar tasarısı, Viyana'daki yönetim kurulu toplantısında, 3 ret oyuna karşılık 27 oyla İran'ın BM Güvenlik Konseyine sevk edilmesine karar verildi.

Toplantıda, Cezayir, Belarus, Endonezya, Libya ve Güney Afrika çekimser Suriye, Venezüella, Küba karşı oy kullanmıştır. Sonrasında yapılan açıklamada İran'a 5 Marta kadar süre tanıdıklarını belirtmiştir. (Raporda, İran'ın problemleri çözmek ve güven tesis etmek için gerekli önlemlerin alınması için gerekli adımların atılması istenmiştir. Bu önlemler, nükleer programların tamamen askıya alınması, ağır su araştırma reaktörünün inşasının tekrar düşünülmesi, nükleer tesislerin denetlenmesine izin veren ek protokolün onaylanması, ek protokolün koşullarıyla uyumlu hareket etmeyi askıya alan tasarının iptal edilmesi ve son olarak İran'ın istenilen giriş ve belli belgelere ulaşımın izin verilmesiydi³⁷.

Bunun üzerine İran, NPT'nin temel yükümlülükleri hariç olmak üzere UAEA ile gönüllü olarak yürüttüğü işbirliğine son vermeyi ve uranyum zenginleştirme çalışmalarına yeniden başlamayı planladığını açıkladı. Bunu İran ulusal Güvenlik Konseyi Başkan Yardımcısı Cevad Vahidi, UAEA'nın kararlarının ardından, meclisin, daha önce aldığı karar uyarınca Natanz'deki nükleer faaliyetlere derhal başlayacaklarını açıklamıştır ve BM denetimlerini derhal durduracaklarını da ifade etmiştir³⁸.

³⁶ <http://www.radikal.com.tr>, İran ile Uzlaşa Yok, 31 Ocak 2006. erişim:14 Aralık 2012.

³⁷ <http://www.cnn.com/2006/WORLD/Meast/02/04/iranwrap/index.html>,4Şubat 2006 erişim:15Aralık 2012.

³⁸ <http://www.milliyet.com.tr>, İran ABD Saldırısına Yanıt Verecek, 2 Nisan 2006. erişim:11Kasım 2012.

İran Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Ali Laricani, İran'ın nükleer dosya konusunda kazan-kazan politikasını izlediğini belirterek müzakere kapılarının açık olduğunu vurgulamıştır. Laricani "Avrupalılar hala farklı yöntemlerle müzakere edebilirler, fakat bir milletin haklarından feragat etmeyeceğinin bilincinde olmalıdır. diyerek İran'ın tutumunu açıkça ortaya koymuştur. Laricani, ABD'li bir senatörün İran'a saldırı ile ilgili sözlerini değerlendirirken, senatörün rüya aleminde yaşamakta olduğunu, İran'ın askeri seçenek olasılığının çok düşük olduğunu herkesin bildiğini ifade etmiştir. Amerika'nın İran gibi güçlü bir ülkeye saldırıya cesaret edemeyeceğini, hatta ambargo konusunun bile tartışılmayacağını söylerken askeri yöntemlerin konuşulmasının akıllıca olmadığını belirtmiştir³⁹.

İran parlamentosunda kabul edilen bir yasa ile Tahran'ın nükleer programının BM Güvenlik Konseyine bildirilmesi durumunda hükümeti uranyum zenginleştirme çalışmalarına başlamakla yükümlü kılmaktadır⁴⁰. İran'ın nükleer programı için Rusya'nın önerisi ile gündeme gelen, İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerinin Rusya topraklarında yapılmasına yönelik teklifle ilgili taraflar arasında Şubat 2006'da müzakereler başlamıştır. İran ve Rusya, İran'ın nükleer santrallerine yakıt temin etmek için uranyum zenginleştirme tesislerinin Rus topraklarında yapılmasını hedefleyen müzakere sürecinde ortak uranyum zenginleştirme konusunda ilk etapta yapılan toplantılar sonucunda anlaşmaya vardıklarını belirtmişlerdir.

İran ve Rusya ülkelerinin yetkilileri, Rusya'da bir fabrika kurulmasını ve bu fabrikada İran Atom Santrali çalışması için gerekli olan uranyum üretilmesi için prensip anlaşmasına vardıklarını bildirmişlerdir⁴¹.

3 Mart 2006 tarihinde İran AB Üçlüsüne 6 maddelik bir öneriler paketi sunarak süregelen müzakerelere bağlı olarak 2 yıllık bir süre için uranyum zenginleştirme çalışmalarını durdurma önerisinde bulundu. İran'ın bu teklifi Ab Üçlüsü tarafından reddedildi. Ab ülkeleri, Tahran yönetimiyle görüşmeleri sürdürebilmek için daha önce ortaya koyduğu şartlar tekrar gündeme getirilmiş ancak bu şartlar İran tarafından tekrar reddedilmiştir⁴². 16 Mart 2006 tarihinde Amerikan

³⁹ <http://www.irna.ir/tr/news/view/line-120/0602069477184711.htm>, 17 Şubat 2012.

⁴⁰ http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/02/060214_iran_nuclear.shtml, 14Ağustos 2012..

⁴¹ <http://www.irib.ir/worldservice/turkishRadio/Arshiv/2-2006/27.htm#2>, 17 Ağustos 2012.

⁴² http://www.bbc.co.uk/news/turkish/story/2006/03/060303_iran_meeting.shtml, 15 Eylül 2012.

Ulusal güvenlik Strateji Belgesinde İran, NPT'nin Güvenlik denetimi yükümlülüklerini ihlal etmekle ve nükleer programının tamamının tamamen barışçıl amaçlar için olduğunu objektif bir şekilde kanıtlayamamakla suçlandı.

İran'ın üzerindeki uluslararası baskılar ve Rusya'nın teklifine ilişkin pazarlıkları sürdürmesine karşın, geniş kapsamlı uranyum zenginleştirmek için 20 santrifüjü çalışır hale getirerek denemeler yaptığı açıklanmıştır. Rapor, İran'ı nükleer silah peşinde koşmakla suçlamamakla birlikte nükleer silahların hammaddesi olan zenginleştirilmiş uranyum elde etmeye yönelik çalışmaların hız kazandığını vurgulamıştır⁴³. UAEA tarafından İcra Kuruluna sunulan raporun ardından İran'ın nükleer programı ile ilgili nükleer dosya gerekli adımların atılması için BM Güvenlik Konseyine sevk edilmiştir. İran nükleer programının BM Güvenlik Konseyine sevk edilmesiyle birlikte gözler daimi veto hakkı olan 5 ülkeye çevrilmiştir. ABD, İran üzerindeki baskıyı yaptırımlar yoluyla artırmayı hedeflemektedir⁴⁴.

Rusya yaptırımlara karşı olduğunu daha önce birçok kez dile getirmiştir. Çünkü Moskova için İran'dan vazgeçmek hiçde kolay değildir. Tahran ile Moskova arasındaki işbirliği Rusya'nın İran'a açıkça cephe almasına izin vermemektedir. Aynı zamanda Çin İran ile, İran'da nükleer kriz sonrasında işbirliğine gidebileceğini vurgulayarak enerji alanında İran'la devam eden yakın ilişkilerini sürdürmek istemektedir⁴⁵..

UAEA'nın konuyu BMGK'ya sevk etmesinin ardından gelen açıklamalarda, İran tarafı nükleer programından vazgeçmeyi düşünmediğini ve Batının atacağı adımların ülkeyi olumsuz etkilemeyeceğini belirtmiştir. Bu noktadan geriye dönüşün ise her şeyden önce iç siyaset açısından çok büyük bir maliyet taşıyacağı değerlendirilmektedir⁴⁶. Mahmud Ahmedinejad, Batının İran'a ihtiyacı olduğunu bu yüzden de her türlü baskı ve komplo karşısında ayakta kalacağını belirtmiştir.

BMGK 29 Mart 2006 tarihinde, İran'ın tartışmalı nükleer programı konusunda ilk adımı atmıştır. Üç hafta boyunca süren müzakereler sonucunda BMGK bir açıklama yaparak İran'dan uranyum zenginleştirme faaliyetini

⁴³ <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2006/gov2006-15.pdf>, erişim: 15 Eylül 2012.

⁴⁴ <http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/03/printable/060308-iran-decision.shtml>, 2012.

⁴⁵ <http://www.ntv.com.tr/news/364377.asp>, 9 Mart 2006, erişim: 12 Mart 2012

⁴⁶ <http://www.dispolitikaforumu.com/iran%20%20%20%20%20nukleer%20krizi%20%20>, 2012

durdurmasını istemiştir. Çin, sorunun diplomatik yollardan çözümünün bulunması çağrısında bulunurken, Washington ambargo tehdidinin de bir seçenek olduğunda ısrar etmektedir⁴⁷. BMGK'nın yaptığı ilk açıklamanın ardından İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad 11 Nisan 2006 tarihinde büyük bir basın toplantısı yaparak İran'ın uranyum zenginleştirmeyi başardığını açıkladı. Ahmedinejad, "İran artık nükleer enerjiye sahip ülkelerden birisidir. İran halkının direncinin bir sonucu olan bu çalışmalarımıza uluslararası anlaşmalar çerçevesinde devam edeceğiz" demiştir. Ahmedinejad her zaman UAEA denetimi altında işbirliği yapmaya ve UAEA'nın yaptığı denetimlerle nükleer faaliyetlerini sürdürmeye hazır olduklarını bildirmiştir. 26 Nisan 2006'da İran'ın dini lideri Ayetullah Hamaney, ABD'nin İran'a saldırması halinde cevaplarının güçlü olacağını ve cevaplarını dünyanın her köşesinde vereceklerini söyledi. Bu açıklamadan iki gün sonra UAEA, BMGK'ya "İran İslam Cumhuriyetinde NPT Güvenlik denetimi anlaşmasının uygulanmasıyla ilgili bir rapor sundu. UAEA raporun kapsadığı 30 günlük sürelik zamanda İran'ın uranyum zenginleştirme çalışmasına hız verdiğini açıkladı.

AB Konseyi Genel Sekreteri Ortak Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana 15 Mayıs 2006 tarihinde, İran'a askeri nükleer programı durdurması karşılığında İran'a sivil amaçlı nükleer teknoloji vermeyi amaçlayan yeni bir paket sunmaya hazır olduğunu açıkladı. Bunu takiben AB Üçlüsünün hazırladığı öneriler paketi İran'a sunulmuştur. İran 5+1'in önerisini ciddiyle inceleyeceğini belirtti. Javier Solana Tahran'a giderek öneri paketini bizzat sundu. Ali Laricani, bu pakette olumlu taraflar olduğunu, bazı kısımlarının ise güçlendirilmesi gerektiğini çünkü belirsizlikleri de içinde barındırdığını söylemiştir.

Ahmedinejad ise 16 Haziran 2006 tarihinde 5+1'in öneri paketinin olumlu bir adım olduğunu ve İranlı yetkililerin diikkatle izleyeceğini ve öneri paketinin cevabını 22 Ağustos'ta vereceğini açıklamıştır. Amerika ise cevabın daha erken verilmesini istemekteydi. 29 Haziran'da Moskova'da yapılacak G-8 dışişleri Bakanları toplantısına kadar sonuçlanmasını talep etmekteydi.

⁴⁷http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/03/prinable/060329_iran_update_shtml, 12 Haziran 2012.

24-25 Haziran 2006 tarihinde Türkiye dışişleri bakanı Abdullah Gül, Türkiye'nin İran dosyası ile ilgili görüşlerini iletmek maksadıyla İran'a ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret esnasında İran cumhurbaşkanı Ahmedinejad, dışişleri bakanı Manuçehr Muttaki, nükleer müzakereci Ali aricani ve eski cumhurbaşkanı olan Haşimi Rafsancani ile görüşmeler yapmıştır. Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Ali Laricani ile ikinci bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşme esnasında Laricani'nin Gül'e kendilerine sunulan paket ile ilgili bilgileri verdiği kaydedilmiştir.

Bush, yapılan önerinin kabul edilmemesi olasılığında BMGK nezdinde kararlar alınarak siyasi ve ekonomik yaptırımlara maruz kalacağı konusunda uyarıda bulunmuştur. Bush'un bu açıklamasının ardından UAEA'nın iki denetçisi İran'a gelmiş, İsfahan ve Natanz tesislerinde incelemelerde bulunmuşlardır⁴⁸.

İran'ın nükleer çalışmalarının tamamen barışçıl amaçlı olduğu 20 yıllık elektrik ihtiyacını karşılamak için 20000 mw'lık nükleer enerjiyle çalışan santraller kurmayı planladığı, İran'ın her zaman NPT çerçevesinde hareket edeceğini bildirmiştir. İran NPT'yi imzalayan diğer ülkelerden farklı bir taleplerinin olmadığını ama onların sahip olduğu haklara kendilerinin de sahip olmaları gerektiğini söylemiştir. Aynı zamanda İran UAEA ile 3 yıldır işbirliğinde bulunmuştur. Bu süre zarfında 53 kere denetime tabi tutulmuştur. Bu demektir ki İran'ın nükleer tesisleri ve faaliyetleri UAEA tarafından incelenmiştir. Nükleer silah üretmeye yönelik herhangi bir sapmanın tespit edilmediği görülmüştür.

İran, hakkı olan nükleer çalışmalarına hız kesmeden devam etmiştir. İran'ın tüm uranyum zenginleştirme çalışmaları 31 Ağustos 2006'ya kadar BMGK'nın 1969 numaralı kararı ile durdurulması istenirken, Tahran'ın 190 km güneybatısında yer alan ve yapımına 1998 yılında başlanan Arak ağır su üretim tesisi, 26 Ağustos 2006'da İran cumhurbaşkanı Ahmedinejad ve İAEK Başkanı Rıza Agazade'nin katılımıyla kullanıma açılmıştır. Tarende Agazade üretim kapasitesi şu anda 16 ton suda %99.8 oranında Döteryum su üretmek olan Arak ağır su üretim tesisinin dünya çapında en modern tesislerden biri olduğunu %70'i İranlı uzmanlar tarafından

⁴⁸ <http://www.iran-dasily.com/1385/2535/html>, erişim: 12 Kasım 2012.

gerçekleştirilen tesisin güvenlik, sağlık, çevre koruma gibi tüm standartlara uygun şekilde inşa edildiğini açıklamıştır⁴⁹.

BM İran'a tüm uranyum zenginleştirme çalışmalarını durdurması için tanıdığı tarih olan 31 Ağustos 2006'da, İran'ın bu yönde bir adım atmaması üzerine UAEA tarafından; İran'ın kurum ile işbirliği yaptığı ancak bazı faaliyetleri hakkında belirsizlikleri ortadan kaldıracak şekilde yeteri kadar şeffaf davranmadığı ve uranyum zenginleştirme faaliyetlerini askıya almadığı yönünde bir rapor yayınlanmıştır. Bush İran'ı "büyük tehlike" olarak tanımladı ve İran'ın bu tavrı için bedel ödemesi gerektiğini bildirdi. Dışişleri bakanı Rice, İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerini geçici olarak durdurması halinde, ABD ile İran arasında 25 yıldan bu yana askıda olan diplomatik ilişkilerin yeniden canlandırılabilceğinin sinyallerini verdi. İran ise buna karşılık BMGK'da devam eden yaptırım görüşmelerine son verilmesi halinde İran'ın müzakereye açık olduğunu belirtmiştir. BMGK'nin daimi üyeleri, İran'a nükleer faaliyetlerini durdurması için tanınan fakat İran'ın uymadığı süreyi Ekim'in ilk haftasına kadar uzatmayı ve yaptırım görüşmelerini durdurmayı kararlaştırdılar.

UAEA direktörü Muhammed Baradei İran'da İranlı teknisyenler tarafından 164 santrifüjden oluşan ikinci bir hattın devreye sokulduğu ve günler içinde bu hattın uranyum zenginleştirilmesi için kullanılacağını açıkladı. İAEK başkanı Agazade, 18 Kasım 2006'da Tahran reaktörünün ömrünün sona erdiğini, bu reaktörün yerini yakın bir zamanda Arak ağır su reaktörünün alacağını, bu durumu daha önce UAEA'ya bildirdiklerini, İran'ın bu gelişmenin teknik yönüyle ilgili olarak UAEA'dan işbirliği istediğini açıklamıştır. 23 Aralık 2006'da İran'a uranyum zenginleştirme programından vazgeçmesi için 60 gün süre tanıyan, aksi takdirde ekstra önlemler alınacağını belirten 1737 sayılı karar tasarısını kabul etmiştir. BMGK, oybirliği ile aldığı kararla İran'ın hassas nükleer maddelere ulaşımını kısıtlama ve İran'ın nükleer programıyla bağlantılı 22 İranlı resmi yetkili ve bazı kurumların mal varlıklarının dondurulmasına karar verildi.

İran'a BM yaptırımını uygulanması konusunda ki karar tasarısı 2 aydır, özellikle Rusya'nın sert muhalefetiyle karşılaşmıştır. Rusya, metinden olası bir askeri

⁴⁹ <http://www.iaea.org/About/Policy/GC/GC46/iran.pdf>, erişim:12 Temmuz 2012.

müdahale tehdidiyle ilgili bölüm çıkarılınca vetosunu kaldırmıştır. İran'a ciddi bir mesaj verildi diyen Rusya'nın BM'deki büyükelçisi Vitali Çurkin'de kararın güç kullanımına izin vermediğini vurgulamıştır. Rusya'nın tahranda inşasına devam ettiği 800 milyon dolarlık hafif su reaktörünün yapımından muaf tutulması dikkat çekicidir. İran yönetimi de BMGK'nın aldığı yaptırım kararını "geçersiz" saydığını ve 3000 santrifüj üretmek üzere nükleer çalışmalarına hız vereceğini açıklamıştır⁵⁰.

İran, ülkelerinin enerji ihtiyacını karşılaması için 10 adet nükleer santrale ihtiyaçları olduğunu, bu amaçla Natanz'deki deneme amaçlı tesise 3000 santrifüj monte edildiğini açıklamıştır. Özel santrifüjler genellikle gaz şeklindeki uranyumun zenginleştirilerek nükleer silah üretimine hazır hale gelmesinde kullanılmaktadır⁵¹.

12 Şubat 2007 tarihinde, BMGK'nın İran'a yönelik kısıtlı yaptırım önerilerini hayata geçirme ve İran'a nükleer yada füze sistemleri programlarında kullanılacak malzeme ve teknoloji satışını yasaklama noktasında AB dışişleri bakanları anlaşmışlardır. İran'ı nükleer programından caydırmak için askeri seçeneğin masada olduğunu belirten ABD 19 Şubat 2007 tarihinde bölgede bulundurulmuş bir uçak gemisine ilave olarak bir uçak gemisini daha Umman denizinde konuşlandırmıştır.⁵²

22 Şubat 2007 tarihinde UAEA yayınladığı yeni rapor ile birlikte, İran'ın BMGK'nın İran'ın hassas nükleer faaliyetlerini durdurması için belirlediği karara 21 Şubat itibariyle uymadığını açıkladı. ABD dışişleri bakanı Condoleezza Rice ise İran'ın daha sert yaptırımlarla karşılaşabileceğini açıkladı.

8 Mart 2007 UAEA yönetim kurulu, uranyum zenginleştirme faaliyetlerinden vazgeçmeyen İran'a yaptığı teknik yardım kapsamındaki 55 projeden 22'sine yapılan yardımın kesilmesi yönündeki tavsiye kararını onaylamıştır. İran'ın tarım, gıda ve tıbbi yardımlarla ilgili projelerine verilen desteğin ise süreceği bildirilmiştir. 14 Mart 2007, BMGK'nın 5 daimi üyesi, İran'a yönelik yeni yaptırımların uygulanması noktasında anlaşmaya vardılar. BMGK 24 Mart 2007'de İran'ın nükleer programını ve uranyum zenginleştirme faaliyetlerini askıya almadığı için İran'a karşı uygulanacak ek yaptırımları içeren 1737 sayılı kararı genişleten bu karar tasarısında

⁵⁰ Hürriyet Gazetesi, İran'dan Nükleer İşbirlikçi Kararı, 24 Aralık 2006 erişim :12 Aralık 2012

⁵¹ <http://voanews.com>, 15 Ocak 2007.erişim :12 Aralık 2012.

⁵² <http://cnnturk.com>, 20 Şubat 2007.erişim:12 Aralık 2012.

İran'ın nükleer faaliyetlerine katılan grup, kişi ve firmaların isim listesi genişletilmiş ve bunların mallarının da dondurulacağı belirtilmiştir⁵³.

Ahmedinejad, nükleer çalışmalara devam edeceğini, kendi barışçıl faaliyetlerinde geri adım atmayacaklarını belirtmiştir. Batılı ülkelerle yaşanan gerginliklerin ortadan kalkması için müzakereye hazır olduklarını ifade etmiştir. Ahmedinejad, batılı ülkelerin kendilerine karşı olan tutumlarının değişmemesi halinde, kendi politikalarını tekrar gözden geçireceklerini kaydetmiştir. ABD yönetimi, İran'dan gelen haberden kaygı duyduğunu açıklamıştır. Beyaz Saray Ulusal Güvenlik Sözcüsü Gordon Johndroe, "İran'ın endüstriyel düzeyde nükleer yakıt üretme aşamasına geçtiğini açıklamasından çok kaygılıyız. İran, uluslararası topluma meydan okuyor. Onları BMGK ve UAEA'ya karşı yükümlülüklerini yerine getirmeye çağırıyoruz. " demiştir. ⁵⁴

15 Nisan 2007 tarihinde İAEK başkan yardımcısından Ahmed Feyyazbahs gazetecilere yaptığı açıklamada 1000 ve 1600 megawattlık iki yeni nükleer santral için açtıkları ihaleye uluslararası şirketleri katılmaya çağırmıştır. Feyyazbahs, nükleer santrallerden birinin Rus, diğerinin Batı teknolojisiyle yapılacağını belirtmiştir. ⁵⁵

İran dışişleri bakanı Manuçehr Muttaki, Türkiye'ye ani bir ziyaret yaparak dışişleri bakanı Abdullah Gül ve başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile görüştü. Muttaki, nükleer sorunun diplomatik yollardan çözülmesini arzu ettiklerini ve bu konuda Türkiye'nin yardımın kendilerini memnun edeceğini ilettiğini belirtmiştir.

18 Nisan 2007 tarihinde UAEK İran'ın 1300 santrifüj makinesinde uranyum zenginleştirmeye başladığını açıklamıştır. 23 Nisan 2007 tarihinde AB dışişleri bakanları Lüksemburg'da toplanmışlardır. Burada İran'a yönelik güvenlik konseyi kararlarının genişletilerek uygulanmasında mutabık kaldılar. Kararla İran'a silah satışı ve İran'ın nükleer programıyla ilgili şahısların AB'ye girişinin yasaklanması ve mal varlıklarının dondurulması öngörüldü. AB Konseyi Genel Sekreteri/Ortak Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana ile İran nükleer baş

⁵³ Sabah GAZETesi, İran Karara Uymalı, 25 Mart 2007. 9 Nisan 2007'de Ahmedinejad, ülkesinin sınıfl ölçekte nükleer yakıt üretmeyi başardığını açıkladı. erişim :14Aralık 2012.

⁵⁴ Hürriyet Gazetesi, İran'da Nükleer Şölen, 9 Nisan 2007.erişim:14 Aralık 2012

⁵⁵ Hürriyet Gazetesi, İran Kargo'dan Uranyum Aldı, 15 Nisan 2007.erişim:14 Aralık 2012

müzakerecisi Ali Laricani Ankara'da 26 Nisan 2007 tarihinde bir araya gelerek görüşmelerde bulundular. İki taraf görüşmeler sonrasında müzakerelere devam edileceğini açıkladılar.

UAEA yeni açıkladığı raporda, İran'ın nükleer programını askıya almayı reddettiğini belirtti. ABD başkanı Bush ise İran'a karşı daha sert tavır alınması taraftarıdır. Hatta daha kapsamlı yaptırımlar uygulanmalıdır diye düşünmektedir.

23 Mayıs 2007 tarihinde ABD donanmasına ait 9 savaş gemisinin Basra körfezine girdiği bildirilmiştir. ABD yetkilileri, Irak'ın 2003 yılındaki işgalinden buyana ABD donanmasının bölgedeki en büyük mevcudiyetini teşkil eden hareketlenmenin nedeni olarak bölgede eğitim yapılacak olmasını göstermiştir. Amerikalı Kevin Quinn, gemilerin boğazdan geçmesinin ardından ABD'nin bölge güvenliği konusundaki kararlılığını gösterme niyeti çerçevesinde eğitime başlayacaklarını belirtmiştir.

UAEK 24 Mayıs 2007 tarihinde İran'ın 3 ile 8 yıl içinde nükleer silah üretebileceğini açıklamıştır. UAEK'nin bu raporuna rağmen İran nükleer çalışmalarına devam etmiştir. Ahmedinejad ise "Nükleer teknolojiden tam olarak yararlanma sürecinin tamamlanmak üzere olduğunu ve zirveye çok az kaldığını" söylemiştir.

İran İslam devrimi lideri Humeyni'nin ölümünün 18. yıl dönümü dolayısıyla düzenlenen programda konuşma yapan cumhurbaşkanı Ahmedinejad "Artık İsrail için geri sayım başladı. İnşallah gelecekte siyonist rejimin yok olacağına tanık olacağız" demiştir.

UAEA'nın direktörü Muhammed Baradey'in 7 Haziran 2007 tarihinde BBC'ye verdiği demeçte "aklını yitirmiş bazıları, gidelim İran'ı bombalayalım şeklinde düşünüyorlar" dedi.

UAEA 30 Ağustos 2007 tarihinde Muhammed Baradey aracılığıyla, İran'ın nükleer programına devam ettiğini ama sanıldığı aksine askeri amaçlara dönük nükleer faaliyetleri içeren bir bulguya rastlanmadığını açıkladı. Aynı zamanda 21 Ağustos'ta imzalanan protokolün devamına karar verdiklerini açıklamıştır.

UAEA'nın 15 Kasım 2007 raporunda İran'ın 30 Ağustos 2007 tarihindeki üzerinde anlaşılan protokole uyduğunun gözlemlendiği ancak bazı nükleer alanlara erişimin kısıtlı olması nedeniyle bazı güncel bilgilere ulaşmakta sorunlar yaşadığı belirtildi. Bunun üzerine üç gün sonra Ahmedinejad bir açıklama yaparak tarafsız bir ülke gözetiminde nükleer faaliyetlerin yürüyeceği bir plan üzerinde çalışacağını belirtti.

UAEA'nın 22 Şubat 2008 tarihindeki raporu ise İran'ın nükleer çalışmalarında silahlanma programına ilişkin herhangi bir bulguya rastlanmadığı açıklanmıştı. Mahmud Ahmedinejad, UAEA'nın bu raporunu İran milleti için bir zafer olduğunu söyledi. Bu raporun dünyadaki bütün devletler için kabul görülmesi gerekmektedir. Beklenmedik bir şekilde BMGK yeni yaptırımlar devreye soktu. Konseyin 15 üyesinin 14 olumlu oyu ile kabul edilmiştir. Böylelikle İran'a yurtdışındaki mali varlıklarına kısıtlamalar getirildi. Aynı zamanda devam eden seyahat kısıtlamalarını daha da sert hale getirmiştir.

Ahmedinejad ise muhataplarının UAEA olduğunu, nükleer programlarının ajans tarafından denetlendiğini söylemiştir.

UAEA'nın 26 Mayıs 2008'deki raporunda İran'ın ajansa bilgileri tam olarak iletmediği ve zenginleştirme çalışmalarına devam ettiği belirtildi. İran'ın UAEA'daki temsilcisi olan Ali Asgar Sultaniye yapılan açıklamalara açıklama getirmiştir ve bu suçlamaların temelsiz olduğunu söylemiştir.

İran'ın nükleer programı 14 Haziran 2008 tarihinde AB Ortak Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Javier Solana başkanlığındaki bir heyet Tahran'da İran hükümetine altı büyük dünya gücünün önerisini içeren bir teşvik paketi sunmasıyla devam etmiştir. Bu teşvik paketini destekleyen ülkeler ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa ve Almanya'dır. Paketin içeriği şu şekildedir;

İran'ın hafif su reaktörü ile (İran'ın sahip olduğu teknolojiye kıyasla bomba yapımı için kullanılması daha zor olduğundan) sivil bir nükleer program geliştirmesine yardım etmek, yasal olarak geçerli nükleer yakıt kaynağı garantisi, ticaret kolaylığı ve İran'ın Batıdan sivil uçak alabilmesi (Aldemir, 2012, s. 4).

Bu paketten 9 gün sonra AB üyeleri İran'a karşı yaptırım uygulanması noktasında anlaşılabilir. İran'ın Avrupa bankalarındaki hesaplarını dondurma, bunun yanında ticari kısıtlamalar getiren kararı, İran tepkiyle karşılayarak teşvik paketi gündemdeyken bu noktaya gelinmesinin kabul edilemez olduğunu belirttiler.

Bu arada İsrail Hava Kuvvetlerinin Haziran 2008'de uzun menzilli uçuşlarla İran'ın nükleer tesislerine yönelik bir saldırının provasını da yaptığı biliniyor (Demiryol, 2012, s. 68).

17 Temmuz tarihine gelindiğinde Amerikan Senatosunun Bankacılık Komitesi İran'a yönelik yeni ekonomik ve ticari yaptırımlar içeren tasarımı onayladı. Dışişleri bakanı Condoleezza Rice 19 Temmuz'da yaptığı açıklamada İran ile diyaloga hazır olduklarını çünkü Amerika'nın sürekli düşmanları olmadığını belirtti.

Cenevre'de İran ve 5+1'in müzakerecilerinin katılımıyla yapılan Cenevre Müzakereleri somut bir sonuç vermezken taraflar Ağustos ayı başında tekrar toplanmaya karar verdiklerini açıkladılar. 21 Temmuz'a gelindiğinde ise Condoleezza Rice İran'ın Cenevre'de 5+1'in önerilerine cevap vermek için 2 haftası olduğunu aksi halde cezalandırıcı önlemlerle karşı karşıya kalacağını açıkladı.

İran 5 Ağustos 2008 tarihinde 5+1'in öneriler paketine yanıt niteliğinde olan mektuptaki kendi önerilerine aynı şekilde cevap verilmesi halinde pakete olumlu yanıt vereceğini bildirdi. Türk yetkililer sorunun diplomatik yollardan çözümünün teşvik edilmesi yaklaşımı çerçevesinde Batılı muhataplarına diplomatik yolları daha fazla zorlaması tavsiyesinde bulunurken İranlı muhataplarından çatışmacı yaklaşımdan kaçınmalarını ve diplomasiye uzaklaşmaksızın sorunun çözümü için daha fazla çaba göstermelerini istemiştir (Demiryol, 2012).

Türkiye'nin, özellikle başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın İran'ın nükleer programıyla ilgili tutumu 2008 yılının sonlarında değişmeye başlamıştır. Türk hükümetinin yaklaşımındaki en önemli değişiklik Türkiye'nin önceki dönemdeki tecrübesinden hareketle İran ile ABD arasında arabuluculuk yapabileceğini ilan etmesi olmuştur.⁵⁶

⁵⁶ Hürriyet Gazetesi, Erdoğan Washington'da Konuştu, 14 Kasım 2008. erişim:15 Aralık 2012.

2008 yılında Barak Obama ABD seçimlerini kazanarak başa geçmiştir. daha ılımlı bir başkanın gelmesi Türkiye'nin İran konusunda arabulucu olmak istemesinin temelini oluşturuyordu. Şubat 2009 yılında ABD dışişleri bakanı Hilary Clinton Türkiye'ye ziyarette bulunmuş ve İran ile diplomatik çözüm için Türkiye'nin desteğini isteyeceğini belirtmiştir. Buna rağmen İran Türkiye'nin İran ile ABD/Batı arasında arabuluculuk yapma teklifini "nazikçe" reddetmiştir⁵⁷. (Sinkaya, 2012, s. 69)

2009 yılında Cenevre'de gerçekleştirilecek olan müzakereler öncesinde İran'ın tutumu "Bize ihtiyacımız olanı verin aksi halde uranyum zenginleştirme programına devam edeceğiz" şeklindeydi. İran Atom Enerjisi başkanı Ali Ekber Salih'i'nin açıklamaları da benzer yönde olmuştur. İran'ın uranyum zenginleştirme, dönüştürme ve yakıt üretmesinin bir hak olduğu, bir haktan vazgeçemeyecekleri anılan haklarını dondurmayacaklarını söylemiştir.

İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılan görüşmelerde İran'ın nükleer programı ele alındı. Müzakereler UAEA'nın hazırladığı raporlar ve İran'ın sunduğu paket çerçevesinde gerçekleştirildi. (Karaağaçlı, 2010).

1 Ekim 2009 tarihinde Cenevre'de yapılan zirve sonrasında iki önemli karar çıkmıştır:

1. Forda Nükleer Tesislerinin UAİK denetimine açılması,
2. UAİK'ya üye olan ülkelerin yakıt ihtiyacını karşılamak için yardımcı olması yükümlülüğü çerçevesinde Tahran Nükleer Araştırma Reaktörünün yakıt ihtiyacının karşılanması

İran nükleer baş müzakerecisi Said Celili görüşmelerin olumlu bir havada başladığını ve önümüzdeki dönemlerde devam edeceğini belirtmiştir. İran UAEA'nın bütün kurallarını uygulamış ve Natanz tesislerini bu çerçevede faaliyete geçirmiştir Bu tesis UAEA denetçilerinin denetimi altındadır ve ajansın kameraları tesiste faaliyettedir. Kum'daki nükleer tesisin yasal olarak faaliyete başladığını ve İran'ın zamanından önce ajansa bu konuyla ilgili bilgi sunduğunu açıklamıştır.

⁵⁷ Ahmedinejad "NO need for Tuekish Mediation", Press TV, 11 Mart 2009, "Türkiye Arabulucu Olamaz", NTV 20 Ekim 2009 erişim:16 Aralık 2012.

İslami Şura Meclis üyesi, Babal kenti milletvekili Mohsan Neriman, "Dilerim, İran Nükleer politikasından hiçbir koşulda zarar görmez. Önceki dik duruşumuzdan taviz vermemeliyiz. Eğer ödün vermeye başlarsak uluslararası emperyalist güçler bu ödünle yetinmeyecek ve kendi lehlerine taleplerde bulunacaklardır" demiştir.

Dr. Ali Hürrem ABD ile İran arasındaki ilişkilerin gelişmesi İran nükleer dosyasını olumlu yönde etkileyecektir. Çatışma yerine barış ve müzakere yolunun tercih edilmesi çok önemli bir gelişmedir ve daha önceden gerçekleşmeliydi demiştir (Karaağaçlı, 2010)¹

Aralık 2009 tarihinde İran Buşehr'de ilk nükleer denemesini gerçekleştirdi. Düzenlenen denemeye Rusya Enerji Kurumu başkanı Ali Ekber Salihi katıldı.

17 Mayıs 2010 tarihinde Tahran'da Türkiye, İran ve Brezilya arasında imzalanan ortak bildiri İran'ın nükleer programına dair soruna barışçıl çözüm bulunması yolunu açabilecek olumlu bir adımı teşvik etmiştir. Bu belgeye rağmen İran'a ilave yaptırımlar öneren BMGK'nın 1929 sayılı kararının oylanmasında Türkiye "hayır" oyu kullanmıştır. Türkiye, ABD ve diğer büyüklerle ters düşmek pahasına, daimi olmayan üye olarak bulunduğu Güvenlik Konseyindeki oylamada "hayır" oyu kullanmasını diplomatik kanalın açık tutulması ve Tahran ortak bildirisini ortaya çıkarttığı fırsatın korunması arzusuyla gerekçelendirmiştir. (Keneş, 2012, s. 327)

İran cumhurbaşkanı danışmanı, İran İslami Kültür ve İletişim Kurumu başkanı Mustavafı "Bizim için nükleer bombayı bir başka millete karşı kullanmış bir ülkenin bize karşı görüşünün ne olduğu önemli değildir. Bizim için önemli olan, uluslararası kurallar, UAEK'nın şartları çerçevesinde barışçı nükleer faaliyetlere devam etmektir. nükleer bomba yapımı ve kullanımının bizim siyasal stratejimizde yeri yoktur. Hem de savunma açısından ve Şeri açıdan da bunun haram olduğuna inanmaktayız. Bizim talebimiz nükleer bomba sahibi ülkelerin bunları yok etmeleri ve kullanmamaları yönündedir. bunlar için en uygun olan nükleer bomba elde etmiş

ve bunu saklamakta olan İsrail nükleer tehdidin önünü kesmektir. " şeklinde bir açıklama yapmıştır⁵⁸.

İran ve Viyana Grubu (ABD; Rusya, Fransa ve UAEK) arasında uranyum takasını öngören Tahran Bildirisi, Türkiye İran ve Brezilya tarafından 17 Mayıs'ta Tahran'da imzalanmıştı. ABD, Rusya ve Fransa İran'ın anlaşmaya sunduğu mektuba olumsuz cevap vermiş ve Tahran Bildirisine taraf olmayacaklarını açıklamışlardı.⁵⁹

ABD ve Fransa, İran'a karşı yeni ve daha sert BM yaptırımları için düğmeye basmış; Fransa cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy ve ABD savunma bakanı Robert Gates, yaptıkları ortak açıklamada "İran konusunda hemfikiriz. Nükleer programa karşı yeni ve güçlü yaptırımlar üzerinde çalışmaktan başka seçeneğimiz yok. " ifadesini kullanmışlardır.⁶⁰

İran Atom Enerjisi Kurumu başkanı Ali Ekber Salahi Temmuz 2010'da yaptığı açıklamasında İran'ın %20 oranında zenginleştirilmiş 20 kilo uranyumunun bulunduğu ve her ay bu oranda 5 kg uranyum üretebileceğini söylemiştir.⁶¹

Buşehr santrallerinde enerji üretimine başlamak suretiyle bölgede nükleer bilim alanında İsrail ve Pakistan dışında en güçlü altyapıya sahip ülke konumuna gelmeyi başarmıştır. İran Nükleer Araştırma reaktöründe kendi ürettiği yakıt çubuklarını kullanmaya başladı.

15 aylık bir aradan sonra dünyanın büyük güçleri ile İran arasında yeni bir tür nükleer müzakereler başladı. Ocak 2011'deki son turda İran'la hemen hemen hiç bir konuda anlaşmaya varılamamıştı. Haziran 2011 de ise İran Forda'da % 19. 75 yeni orta derecede zenginleştirilmiş uranyum üreteceğini açıkladı. Aralık 2011'de ise zenginleştirme çalışması başlatıldı. Washington'da bulunan Bilim ve Uluslararası Güvenlik Enstitüsü Şubat 2012 tarihli bir raporunda İran'ın nükleer silah üretme kapasitesine sahip olmak amacıyla bu tesisleri kurduğunu iddia etmiştir. UAEA

⁵⁸ Tahran Bildirisi Obama Hükümeti İçin Tarihi Bir Fırsat, 26 Mayıs 2010, <http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/31119-tahran-bildirisi-obama-hukumeti-icin-tarihi-bir-frsat>.

⁵⁹ İran, Türkiye ve Brezilya Tahran Bildirisi İçin Bir Araya Geliyor, 30 Haziran 2010, <http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/33536-iran-turkiye-ve-brezilya-tahran-bildirisi-icin-bir-araya-geliyor>. erişim: 18 Kasım 2012.

⁶⁰ Hürriyet Gazetesi, Dünyada İran Alarmı, 9 Şubat 2010, erişim: 12 Eylül 2012.

⁶¹ İran %20 Zenginleştirilmiş 20kg Uranyum Üretti, 12 Temmuz 2010, <http://hurriyet.com.tr/dunya/15291392.asp>, erişim: 15 Ağustos 2012.

Şubat 2012 raporunda İran'ın 109. 2 kg orta derecede zenginleştirilmiş uranyum üretmiş olduğunu belirtmiştir. Silah aşamasında kullanılacak uranyum için bu miktar yeterli değildir. Fakat diplomatlar İran'ın bu stoku ihraç etmesi gerektiğini söylemişlerdir. s İran baş müzakerecisi Said Celil ise devlet televizyonunda yaptığı açıklamada "işbirliği konusunda ilerleme kaydedecek başarılı görüşmeler yapmaya hazır olduklarını belirtti.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, yaptığı ilk açıklamada "Nükleer enerji konusundaki kimseye, barışçıl amaçlı olduktan sonra, herhangi bir dayatma hakkı yoktur. Nitekim Kore'deki toplantıda da nükleer enerji noktasında, askeri enerji noktasında bunların ele alınması gündeme geldi. Tabi nükleer silahlara karşı akliselim sahibi olan herkes normalde karşı çıkıyor ve böyle bir dayatmayı yapmaya da kimsenin hak ve salahiyeti yoktur. " demiştir.⁶².

31 Mart 2012'de ABD dışişleri bakanı Hilary Clinton, Riyad'da Suudi mevkidaşı ile yaptığı basın toplantısı sırasında 5+1 ülkeleri ile Tahran arasında yapılacak nükleer görüşmelerin 13-124 Nisan'da İstanbul'da yapılacağını açıkladı. Görüşmelerin önceliğinin İran'ın nükleer silah yapmasına olanak sağlayan uranyumu yüksek seviyelere ulaştırmasını engellemek olduğunu söyledi.⁶³

14 Nisan 2012 tarihinde İstanbul Görüşmeleri başladı. Rusya görüşmelerin yapıcı olması gerektiğini bildirdi ve taraflara " görüş ayrılıklarını abartmama" uyarısında bulundu. Rusya dışişleri bakan yardımcısı Sergey Riyabkov, gerçekten bir orta yol bulmamız gerekiyor şeklinde bir açıklama yaptı. Görüşmeler, güven tazelemeye odaklanmalı diyerek devam etti. ABD başkanı Barak Obama, İstanbul'daki görüşmeleri diplomasinin işe yaraması için son şans diye tanımlarken dışişleri bakanı Hilary Clinton İran nükleer silah edinme isteğini gerçekten terk ettiğini fiilen de açıkça sergilemeli diye konuştu. İran cumhurbaşkanı Ahmedinejad ülkesinin temel hakları konusunda taviz vermeyeceğini ve en ağır baskılar altında bile yadsınmaz haklarında bir adım bile geri adım atmayacaklarını söylemiştir.

⁶² İran'da Erdoğan'a Jest, <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2012/03/28/irandan-kritik-aciklama> erişim:19 Kasım 2012.

⁶³ Clinton İstanbul Dedi, Sabah Gazetesi,3 Mart 2012, <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2012/03/31/clinton-istanbul-dedi>.erişim: 19 Kasım 2012.

22 Eylül 2012 Devrim Muhafızları komutanı Caferi'nin İran televizyonunda yer alan "İsrail ile savaş kesin olacak" açıklamasıyla zaten gergin olan İsrail-İran ilişkileri daha da gerilmiştir.

UAEK başkanı Yukiya Amana İran'ın nükleer programına ilişkin hazırladığı son raporunda "İran'ın nükleer füze başlığı geliştirme faaliyetlerinden kaygı duyduğunu" bildirdi. denetim kurulu üyesi 35 ülkenin heyet başkanlarına ve BMGK'ya gönderilen raporda 2011 yılı Kasım ayındaki toplantıda alınan karar uyarınca İran ile UAEK arasında diyalogun artması ve İran'ın önkoşulsuz olarak görüşmelere rağmen somut bir sonuç alınmadığını ve Yapısal Yaklaşım Uygulaması Belgesi üzerinde uzlaşma sağlanamadığını belirtti.

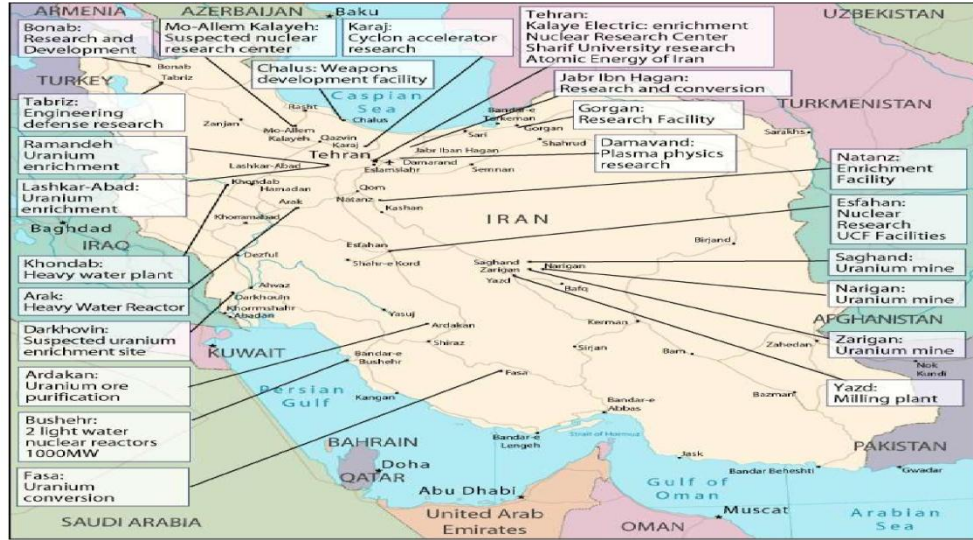
BMGK kararına rağmen Tahran yönetiminin zenginleştirme faaliyetlerini devam ettirdiğini ve zenginleştirilmiş uranyum miktarının artmakta olduğunu ifade eden Amana, Forda nükleer tesisinin amacıyla halihazırda kullanıldığı şekli arasındaki farklılığın İran yönetimi tarafından açıklanması gerektiğini vurguladı. UAEK ile İran arasındaki yeni görüşmenin 13 Aralık tarihinde Tahran'da yapılması konusunda mutabakat sağlandı. UAEK'nın Parçin nükleer tesisi için talep ettiği görüş iznini ve istediği bilgileri vermesini istedi.

III. BÖLÜM

İran'ın Nükleer Tesisleri Ve Bu Tesislerin Güçleri

Nükleer enerjiye yeni olarak sahip olmak isteyen bir ülkenin bu enerjiyi üretebilmesi için belli teknik donanım ve kapasiteye sahip tesislere ihtiyacı vardır. İran, UAEA denetiminde olan bir düzine nükleer tesis işletmektedir.

Hollanda da Urenco'da uzun yıllar araştırmacı olarak çalışan Pakistan asıllı Khadir Kahn'ın nükleer teknolojiye yönelik bazı sırları İran, Kuzey Kore ve Libya'ya aktardığı bilinmektedir. İran'ın nükleer tesisleri aşağıda harita üzerinde görülmektedir. Nükleer tesislerin yerleşim yerlerine yakın ya da yerleşim yerleri içinde ve ülke düzeyinde dağılık olduğu, dolayısıyla bir hava saldırısına karşı İran'ın kendince bazı önlemler aldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 14 İran Nükleer Tesisleri⁶⁴

Bu tesislerin başında, Tahran Nükleer Araştırma Merkezi, Kelaye Elektrik Şirketi- Tahran, İsfahan Nükleer Teknoloji Merkezi, İsfahan Nükleer Teknoloji Merkezi, Natanz Uranyum Zenginleştirme Tesisi, Karaj Nükleer Araştırma Merkezi, Lashkarabad Uranyum Zenginleştirme Tesisi, Arak Ağır Su Nükleer Araştırma

⁶⁴ Kaynak: <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/23957.pdf>, erişim:22Kasım 2012.

Reaktörü, Anarak Nükleer Atık Depolama Sahası, Gachin Uranyum Madeni, Saghand Uranyum Madeni, Farayand Teknik Santrifüj Montaj ve Kalite Kontrol Tesisi, Pars Trash Santrifüj Montaj Tesisi, Tahran'da ki Kolahgouz Sanayi Kompleksi, Lavixan-Şian Fizik Araştırma Merkezi, Parchin Askeri Kompleksi, Ardkan Uranyum Cevheri İşleme Tesisi gelmektedir (SETAV, 2013).

3.1 Tahran Nükleer Araştırma Merkezi

Tahran Üniversitesinde bulunan ve İAEK tarafından yönetilen TNAM İran'ın başlıca açık nükleer tesisidir. İran'ın, gizli olduğu düşünülen pek çok nükleer programının çekirdeğini oluşturmaktadır.

5 mw'lık Tahran Nükleer Araştırma Reaktörü, bir radyo izotop üretim tesisi, Jabr İran Hayan çok amaçlı laboratuvarları, bir radyoaktif atık merkezi, uranyum çalışmaları için kapsamlı ayırım laboratuvarı, lazerle uranyum zenginleştirme deneyleri için lazer ayırımı laboratuvarından oluşmakta olup, halen çalışmaların sürdürüldüğü bir yerdir (SETAV, 2013, s. 9)

3.2 İsfahan Nükleer Teknoloji Merkezi

İsfahan'daki Nükleer Teknoloji Merkezi İran'ın içindeki en büyük nükleer araştırma merkezidir. 30 KW'lık minyatür nötron kaynak reaktörü, kritik altı hafif su reaktörü, uranyum dönüşüm merkezi, 100 w'lık sıfır enerji ağır su reaktörü, grafit kritik altı hafif su reaktörü, yakıt işleme tesisi, yakıt üretim laboratuvarı, uranyum kimya laboratuvarı içeren tesis, 24 Kasım'da durdurulmuş ve kapatılmıştır. Ancak, zirkonyum üretim tesislerinden oluşan merkez halen aktif durumdadır. Söz konusu tesiste 3000 kadar bilim insanının çalıştığı bilinmektedir (Hassan, 2006, s. 2)

İsfahan'da ki Nükleer Teknoloji Merkezi bünyesinde; Minyatür Nötron Kaynaklı Araştırma Reaktörü, Hafif Su Kritikaltı Reaktörü, Ağır Su Sıfır Güç Reaktörü, Grafit Kritikaltı Reaktörü, Yakıt Fabrikasyon Laboratuvarı, Uranyum Kimya Laboratuvarı, Uranyum Çevrim Tesisi, Yakıt İmalat Fabrikası bulunmaktadır. (SETAV, 2013, s. 10)

3.3 Natanz Uranyum Zenginleştirme Tesisi

Orta İran'da Saghand, Nerigen ve Zerigan'da çıkartılan doğal uranyum cevheri İsfahan Nükleer Araştırma Merkezinde işlenerek UO_2 (sarı pasta) haline getirildikten sonra Kashan'a 20 km uzaklıkta Natenz uranyum zenginleştirme tesislerinde gaz santrifüjlerinden geçirilerek zenginleştirilmektedir. Yazd vilayeti doğusunda, çöl alanda, İran'ın 5000 ton civarında doğal uranyum cevheri bulunmaktadır. Tesislerin 22 metre toprağın altında, 100. 000 m²'lik bir alanı kapsadığı, duvar kalınlıklarının 2. 5 metre olduğu belirtilmektedir. 2002'de Ali Caferzade'nin bu tesis hakkında bilgi sızdırması üzerine UAEA başkanı Elbaradei Şubat 2003'te tesisi ziyaret etmiş, halen 160 santrifüjle zenginleştirme işleminin yapıldığını, yakında 3000 santrifüjün daha devreye sokulacağını bildirmiştir.

İsfahan'da elde edilen hegzaflorid, burada zenginleştirilmiş uranyum haline dönüştürülecek ve İran'ın ifadesine göre %3-4 zenginlikte nükleer yakıt elde edilmiş olacaktır. Devam etmekte olan nükleer santrallerin nükleer yakıt ihtiyacının buradan karşılanması düşünülmektedir (Russel, 2004, s. 36)İran'ın Natenz tesislerinde 2009 yılı itibariyle 5000'e yakın santrifüj ile %3. 5 düzeyinde uranyum zenginleştirme işlemine devam ettiği bilinmektedir (Albright & Shire, 2009)

3.4 Arak Ağır Su Üretim Tesisi

İran 35 yaşını tamamlayan Tahran Araştırma reaktörü yerine kendi imkanları ile Arak'ta 40 MW gücünde ağır sulu bir reaktör yapmakta olduğunu, bu reaktöre tıbbi ve tarımsal amaçlı izotoplar üreteceğini bildirmiştir. Ayrıca nötron yavaşlatmada kullanılacak ağır su üretim tesisinin arak yakınında Khandab'da tamamlandığı ve üretime başladığı, reaktörün ise 2014 yılında devreye sokulacağını duyurmuştur.

Bu santral CANDU reaktörlerinde olduğu gibi doğal uranyumla çalışacaktır. Santral için gerekli yakıt çubukları üzerinde yılda 40 kg plütonyum oluşacaktır. Ağır su reaktöründe yılda 5 ton ağır su üretilmesi planlanmıştır. 40 MW gücündeki Arak reaktörünün çalışması için reaktöre 85 ton ağır su yüklenmesi gerekmektedir. Bu santral tamamlandığında ikinci bir reaktör yapımına da başlanacağı bilgisi vardır. (Zeren, 2011)

3.5 Buşehr Nükleer Güç Santrali

Şah döneminde Alman Kraftwerk Union tarafından başlanan Buşehr santralının inşaatı İslam devriminden sonra yarım kalmış, İran-İrak savaşı sırasında kısmen imha edilmiştir. 1995 yılında Rusya ile yapılan anlaşma sonrası bu santral yerine 915 mw'lık WER-100 tipi bir santralin 2007 yılında tamamlanması planlanmıştır. Bu santral %3. 5 oranında zenginleştirilmiş U235 çubukları ile çalışacak bir basınçlı su reaktörü ile donatılacaktır. Söz konusu santral bir seferde 103 ton yakıt çubuğu yükleme ve yılda 250 kg plütonyum üretecek kapasitededir. Anlaşmaya göre yakıt çubukları reaktörün ömrü süresince Rusya tarafından karşılanacaktır. İran'ın nükleer programına göre bu 6000 mw'lık serinin ilk tesisi olacaktır (Global Security, 2012)

Reaktörün 1 yıl 7 ay içinde tamamlanması öngörülmekteydi. İran ve Rusya arasında yapılan sözleşme, 12 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Daha önce Avrupalılar tarafından yerleştirilen malzemelerin Rus malzemeleriyle değiştirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. İAEK başkanı Gulam Rıza Agazade 20 Mart 2006 tarihi itibarıyla bu santralin %91. 1'inin tamamlandığını belirtmiştir. (İran Daily, 2012)

Buşehr Nükleer santralının müteahhidi olan Rusya Atom Stawesport şirketi yetkilileri, Buşehr nükleer santralının 2013 yılının ilk yarısında İran'a resmen teslim edileceğini söylediler. Buşehr nükleer santraline nükleer yakıt programı çerçevesinde reaktörün kalbinden çıkarıldığı ancak bundan bir süre önce Rus ve UAEA uzmanları bu yakıtın yeniden santralin kalbine yerleştiğini bildirmişlerdir. (İslami Davet, 2012)

3.6 Diğer Nükleer Tesisler

Tahran Kalaye Elektrik Şirketi, sivil bir şirkettir. İran 2003 yılının hemen başında, kalaye Elektrik Şirketi atölyesinde santrifüj bileşenlerini ürettiğini kabul etmiştir. UAEA, Kalaye fabrikasını 2003'ten beri denetlemektedir. Kalaye'de %2 ile %5 oranında uranyum zenginleştirme yapılabilmektedir (SETAV, 2013, s. 11).

Ardakan Nükleer Yakıt Tesisi, İsfahan'da ki uranyum dönüşüm tesisini beslemek için uranyum cevherini uranyum oksit'e çeviren bir tesistir. Yıllık

kapasitesinin 120. 000 metrik ton uranyum cevheri olan bir uranyum imalathanesinde, 50 metrik ton uranyum üretilmektedir. (Global Security, 2012).

Gohine Uranyum madeni, üretim kapasitesi 21 ton uranyum olan maden tesisi, uranyum cevherinin uranyum oksit'e dönüşümünü gerçekleştirmektedir. Karaj Nükleer Araştırma Merkezi, zenginleştirme malzemesi deposu ve nükleer atık deposundan oluşan tesiste parçacık hızlandırıcı faaliyetleri de yürütülmektedir. (Hassan, 2006, s. 2)

İran, bugünün siyasi atmosferinde, batılı ülkelerce birçok bakımdan istenmeyen ülkedir. Bunun en önemli sebebi ise nükleer enerjidir. ABD, İran'ın nükleer silah ürettiğine inanmaktadır. ABD, AB, İsrail ve Rusya gibi büyük ve siyaseten güçlü ülkeler, kendileri için tabii hak olarak gördükleri nükleer enerjinin, hangi sebeple olursa olsun, özellikle Müslüman ülkelerin elinde olmasını arzu etmezler. İran ise barışçı amaçlarla nükleer enerjiye ihtiyacı olduğunu ve enerji üretimi için bu teknolojiyi kullanacağını ifade etmektedir. Diğer önemli gerekçeleri ise İran'ın terör örgütlerini beslediği iddiasının Batılı ülkelerinde sürekli öne sürüyor olmasıdır. Doğrular nedir bilemeyiz ancak binlerce atom bombası stoku bulunan bu ülkelerin, Dünya güvenliği için İran'ı engelleme çalışmaları da biraz trajikomik olmaktadır. Yani, böylesi tehlikeli silahlar ABD'de, Batılı ülkelerde, İsrail'de ve Rusya'da olursa mesele yoktur. Ancak özellikle Müslüman ülkelerde böyle silahlar olursa "Dünya terör ile mahvolur" mantığını anlamakta zorlanıyorum. Adı geçen ülke insanların Müslümanlardan daha dengeli ve duyarlı olduğunu kim söylüyor? Bu durum "Güçlü daima doğruyu söyler " mantığının tipik bir göstergesidir.(Aydal,2009)

IV. BÖLÜM

İran'ın Nükleer Politikalarının ABD, Türkiye ve Bölgeye Etkileri

4.1 İran-ABD İlişkileri Ve İran'ın Nükleer Politikalarının Etkisi

İran Devrimini, Şah'ın iç politikasına olduğu kadar, dış politikasına yönelik bir tepkinin sonucu olarak da düşünmek gerekir. İran ABD'nin doğal müttefiki konumundaydı ve bu çerçevede Amerikan yönetimleri Körfez'deki ulusal çıkarlarını korumak düşüncesiyle bu ülkeye aşırı miktarda silah satmışlardı. Çünkü İran Körfez'de 1000 km'lik kıyısıyla ve Sovyetler Birliğinden bölgeye gelebilecek bir tehlike için tampon durumunda olmasıyla stratejik bir konuma sahiptir. Dolayısıyla İran'ın bu jeopolitik özelliği ABD'nin Körfez bölgesine yönelik stratejisindeki önemini artırıyordu. 1972'de başkan Nixon, nükleer silahların dışında Şah'a her türlü konvansiyonel silahın verilebileceğini açıklamıştı. Oysa aynı dönemde ABD İsrail dışında bölgedeki herhangi bir devlete bu şekilde açık çek vermemiştir. (Arı,2007)

Humeyni öncesi dönemde oldukça iyi seyreden karşılıklı ilişkiler, devrimden sonra sürekli olumsuz yönde tırmanarak köklü düşmanlıklara ve karşılıklı tehdit algılamalarına dönüşmüştür. İran'ın ABD'yi ""Büyük Şeytan" olarak niteleyip özellikle İslam dünyasının baş düşmanı ilan etmesine karşın ABD, İran'ı "Haydut devlet" (Rogue State) küresel terörü himaye ve finanse etmekle suçlamış ve İran'ın tüm dünya barışı için önemli bir tehdit olduğunu ileri sürmüştür. (Birdişli,2012,s.40)

ABD'nin amacı İran üzerinden bölgeyi kontrol etmektir. Eğer, İran'ı kontrol ederse Asya'yı da kontrol edebileceğine inanmaktadır. Bunu yapabilirse bir yandan İsrail'in güvenliğini, diğer yandan da ciddi bir ekonomik ve siyasi çıkar sağlayacaktır. Bundan dolayı ABD Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde İran'la mümkünse karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler, değilse baskı ve tehdit yoluyla İran'ı kontrol etmeye çalışmaktadır. bun için öncelikle 1979'dan beri İran'da var olan rejimi yıkarak onun yerine kendisine daha yakın bir iktidarı işbaşına getirmeye çalışmaktadır.

Amerika'nın İran konusunda karşılaştığı ve ileriki yüzleşmeye devam edeceği en önemli zorluklardan biri İran'ın nükleer programının iç politika ile doğrudan

ilintili olması ve “nükleer milliyetçilik”in İran milliyetçiliğinin dayanaklarından biri olarak görmesidir. Şah dönemine dayanan İran'ın nükleer enerji politikası İran halkı tarafından İran'ın yerel petrol ve doğalgaz politikalarının yükünü alacak geniş bir araştırma geliştirme programı olarak algılanmaktadır.

ABD 11 Eylül 2001 saldırılarını takip eden aylarda terör eylemlerinin destekçisi olarak görmeye başladığı İran'ı hedef alan çalışmalarına hız vermiştir. İlk hedef askeri bir saldırıya gerek kalmadan halkın desteği ile İran'da bir rejim değişikliğine gitmektir. Bu amaçla Michael Ledeen inisiyatifiyle 2002'de CDI (Coalition for Democracy in Iran-İran'da demokrasi için Koalisyon) Örgütü kurmuştur.

Bunun yanı sıra ABD ajanlarının İran'a sızması sağlanmıştır. Örgüt, ABD'nin Afganistan ve Irak işgalinden sonra etkinliğini giderek artırmıştır. Bu örgütün de yardımıyla Amerikan özel operasyon birlikleri Afganistan üzerinden İran'a girerek İran'da ki nükleer ve kimyasal üretim tesislerini belirlemeye çalışmıştır.

İran ABD tarafından etrafında dayatılmaya çalışılan çemberi, sadece nükleer çalışmalarıyla kırmaya çalışmamakta, gerektiğinde sırtını dayatabileceği uluslararası bir platform aramaktadır. Bu nedenle halen gözlemci ülke olarak yer aldığı Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'ne yakın bir gelecekte asil üye olmayı planladığı bilinmektedir. Bu stratejik hedef doğrultusunda İran'ın ŞİÖ'ne güçlü bir şekilde katılmak için nükleer enerji çalışmalarına ağırlık vermesi ihtimali de oldukça güçlüdür.

ABD'ye göre İran terörizme destek vermekte, otoriter yönetimiyle halkına baskı yapmakta, kitle imha silahlarına sahip olmaya çalışmakta ve bölgesel istikrarı bozarak İsrail'e tehdit oluşturmaktadır. Her şeyden önce İran'da ekonomik ve askeri alanda biraz güçlendiği takdirde, ABD'ye başkaldıracak ve direnecek asırlık gelenek ve milli kültüre sahip bir altyapı vardır. Bu nedenle İran'daki mevcut rejim mutlaka ve er geç değiştirilerek yerine ABD'ye müzahir veya en azından demokratik uyumlu bir yönetim getirilmelidir. ABD uygulamakta olduğu Ortadoğu politikasının bir gereği olarak İran'a karşı sert bir tutum izlemekte, onu uluslararası alanda yalnız bırakmaktadır.

İran'ın nükleer silaha sahip olması ABD dış politikası açısından başarısızlık olarak değerlendirilecektir. Çünkü İran'ın nükleer silaha sahip olması Ortadoğu'da diğer devletler üzerinde caydırıcı güce sahip olarak bölgesel bir güç olacaktır. İran'ın bölgesel güç olması ABD'nin bölge politikaları için kabul edilemez bir durumdur. İran'ın Ortadoğu'da hegemonik güç olması ABD çıkarlarına aykırıdır. Çünkü petrol ve doğalgaz arzının kontrolünde ABD tekeli ortadan kalkabilecektir. Arap petrolünün çıkartılmasında ve pazarlanmasında hissesi olan ABD şirketlerinin gelecekte bu imtiyazları kaybetmeleri gündeme gelebilir.

ABD'nin İran'ı doğrudan bir askeri müdahale ile gerçekçi bir şekilde tehdit etmesi şu anda mümkün değildir. ABD'nin-İsrail'in yaptığı gibi- İran'ı doğrudan tehdit etmesi, Obama yönetimin diplomasiye ve çok taraflılık ilkesine verdiği öneme ters düşeceği gibi, savaştan bıkmış ve ekonomik krizden bir türlü kurtulamamış Amerikan seçmenince de reddedilecektir. Irak ve Afganistan deneyimlerinde gerekli dersleri çıkarmış olan ABD, Ortadoğu'nun en güçlü ordusuna karşı bir operasyona kalkışmayı ancak ve ancak diğer tüm çareler tükendikten sonra değerlendirecektir. Kaldı ki ABD'nin İran'la savaşması halinde İran ile yakın ekonomik işbirliği içinde olan Çin ve Rusya'nın da konuya taraf olma olasılığı yüksektir. Bütün bu hesapları İran yönetiminin de yapıyor olması, ABD'nin güç kullanımına yönelik tehditlerinin inandırıcılığını azaltmaktadı. (Ortadoğu Analiz, 2012)

4.2 İran - Türkiye İlişkileri Ve İran'ın Nükleer Politikalarının Etkisi

İki ülke ilişkilerinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Osmanlı döneminde defalarca savaşan iki ülke, birbirine üstünlük kurmayı başaramamıştır. Sonuçta 1639 yılında imzalanan Kasr-ı Şirin anlaşmasıyla iki ülke arasındaki sınır belirlenmiştir. Bu sınır bugünde varlığını korumaktadır ve iki ülke o günden buyana çekişmelerle geçen ilişkilerinde sınırı ihlal etme yoluna gitmemiştir. Bu sınırın bir diğer önemli özelliği de bölgede emperyalist cetvelle çizilmemiş tek sınır olmasıdır.

Ortadoğu coğrafyasının iki önemli ve belirleyici ülkesi Türkiye ve İran'ın ikili ilişkileri tarihi, kültürel, jeopolitik ve stratejik çok sayıda faktör tarafından belirlenen çok boyutlu karmaşık bir yapıda oluşmaktadır. (Aras, 2006, s. 61). 16.yy.dan 19. yy.ın başlarına kadar sadece savaşlarla nitelenen Türk-İran ilişkileri, 19. yy boyunca

ve 20. yy başlarında keskin bir rekabet ve karşılıklı zaafardan faydalanarak birbiri üzerinde nüfuz kurma mücadelesine dönüşmüştür (Sönmezoğlu, 2004, s. 207).

İran ve Türkiye arasındaki geçmişten gelen sorunları kabaca şöyle sıralayabiliriz; Sünni-Şii çatışması, İran'ın toprak talebi, İran açısından Türkiye'de İttihat ve Terakki'nin Panturancı politikalarının devam edip etmeyeceği, karşılıklı güvenlik sorunu, İran'ın PKK'ya olan desteği. . .

İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 1921 yılında başlamıştır. Mümtazüddeve 1921'de ilk olağanüstü İran elçisi olarak Ankara'ya gelmişti. Elçi, 30 Haziran 1922 tarihinde Mustafa Kemal'e itimatnamesini sunmuştu. İran heyetine, Mukadden Mahallesinde 5-6 odalı bir bina tahsis edilmişti. Milli Hükümet tarafından, Türkiye'nin doğu politikasını iyi bilen ve Mustafa Kemal'in sevgi ve güveninin kazanmış Memduh Şevket (Esendal) Bey'de İran'a gönderilmişti (Can, 2008).

Bu dönemde Ankara hükümeti ile İran arasında ilişkiler çok "mesafeli"ydi. Bu durum Ankara'nın diğer doğulu ülkelerle kurduğu ilişki göz önüne alındığında daha da belirgindi üstelik Moskova-Ankara-Kabil-Tahran arasında ikili anlaşmalar yapılması ve İngiliz emperyalizmine karşı cephe oluşturulması için Sovyet Rusya'nın yoğun çabası vardı. Buna rağmen, bu dört ülke arasında sadece Türkiye-İran arasında bir anlaşma imzalanmamıştır (Oran, 2001).

Rıza Şah, Mustafa Kemal'in Türkiye'de gerçekleştirdiği reformlardan büyük ölçüde etkilenmişti. Bu nedenle Mustafa Kemal örneğindeki gibi İran'da köklü reformlar yapmak ve ülkesini çağdaşlaştırmak istiyordu.

Gerçektende Rıza Şah'ın İran'da yapmak istediği reformlar Mustafa Kemal'in daha önce Türkiye'de gerçekleştirdiklerine benzemektedir. (Can, 2008).

Lozan Barışından sonra önce Musul sorununda Nasturi ayaklanmasında, arkasından Şeyh Sait isyanının bastırılması sırasında bazı Kürt aşiretlerinin sınırı geçerek baskın yapmaları, sınır tecavüzlerinin artması Türkiye ile İran arasında karşılıklı suçlamalara ve protestolara neden olmuştu. Ayrıca iki ülke arasında sınır anlaşmazlıkları vardı. Bu ve benzeri sorunları çözümlmek için 22 Nisan 1926'da

Tahran'da iki devlet arasında bir dostluk ve güvenlik anlaşması imzalandı. (Can, 2008).

1923-1939 arası dönemde Türk İnan ilişkileri biri olumlu diğeri olumsuz iki konuda odaklandı. Olumsuz olan konu sınır sorunuydu. Olumlu olan ise İnan ve Türkiye'nin yeni rejimlerinin benzer nitelik göstermesiydi. Sınır sorunu 1932'de çözüldükten sonra 2. Dünya savaşına kadar iki ülke arasındaki ilişkiler "altın yıllarını" yaşayacaktır. Türkiye ve İnan ilişkileri tarihinde başka bir örneği görülmeyen bu altın dönem Sadabat Paktıyla taçlanacaktır. (Oran, 2001, s. 357).

Ancak Sadabat Paktı 2. Dünya Savaşının sert rüzgarlarına dayanamayacaktır. Savaşın başlamasıyla birlikte Türkiye ve İnan yolları ayırmış, iki ülkede kendi problemleriyle meşgul olmuştur. (Sönmezoğlu, 2004, s. 207).

1941'de İnan'ın müttefikler tarafından işgal edilmesinden 1947'nin son aylarına kadar geçen dönemde Türkiye-İnan ilişkileri fiilen donduruldu. Çünkü bu dönemde İnan'a yönelik kararları Tahran hükümeti değil işgalci devletler veriyordu. (Oran, 2001, s. 648).

1945'de savaşın bitmesiyle iki ülkenin yolları yine kesişmeye başladı. İki ülkede Sovyet Rusya'nın gizli ve açık tehdidiyle karşı karşıya gelmişlerdir ve batı bloğuna yönelmeye başlamıştır. Ama uluslararası arenada benzer problemlerle karşılaşmalarına ve benzer politikalar belirlemelerine rağmen siyasi, iktisadi ve askeri ilişkilerin gelişmesi uzunca bir süre almıştır (Sönmezoğlu, 2004, s. 208).

1949 yılı Türkiye'nin de Sovyet kontrolü altında olmayan doğu ve güneydoğu komşularıyla iyi ilişkilerini sürdürmek için büyük çaba gösterdiği bir yıldır. Ankara, komünizmin yayılması için uygun bir zemin olarak gördüğü Ortadoğu'daki istikrarsızlıktan oldukça rahatsızdır ve güvenliğini sağlama endişesi içindedir (Sönmezoğlu, 2004, s. 210)

1950'lerin başında İnan'da belirginleşen milliyetçi hareket ve bu hareketin lideri başbakan Muhammed Musaddık'ın petrolü millileştirme girişimi Türkiye'de hoş karşılanmadı. Bu dönem Türk dış politikasında batı bağlantısı asıl belirleyici unsur olarak netleşmişti ve batı karşıtlığıyla Türkiye karşıtlığı özdeşleştiriliyordu. Üstelik Musaddık döneminde İnan tarafsızlığa kaymakla kalmadı, komünist TUDEH

partisi de kamuoyu desteğini artırmaya başladı ve kabinede etkin bir yer edindi. Türkiye, Musaddık hükümetinin İran'da kaos yaratacağından ve Moskova güdümlü bir rejime dönüşeceğinden endişe duyuyordu. Dolayısıyla Musaddık'ın iktidara tümüyle sahip olduğu 1951-1953 döneminde Türk -İran ilişkileri bir krize girdi (Oran, 2001, s. 650).

Türkiye, Musaddık'ın politikalarından rahatsızdı. İran'da güçlenen komünist hareketi de hesaba katarak, Musaddık'ın izlediği siyaseti, İran'ı istikrarsızlığa ve iç kargaşalığa sürükleyecek ve böylece Sovyetlere bölgede avantaj kazandıracak bir araç görüyordu. Türkiye bir yandan İngiltere'nin İran'da güç kullanarak Sovyet müdahalesine sebep olabileceğinden korksa da, diğer yandan İngilizlerin Musaddık'a "haddini" bildirmemesinden ve bunun bölgede yaratacağı muhtemel sonuçlardan endişeye düşmüştür. (Foreign Policy, 1951).

Bu dönemde İran ve Türkiye Pakistan'ı da yanlarına alarak Merkezi Anlaşma Organizasyonunu (CENTO) ve bu bölgedeki ilk bölgesel ekonomik işbirliği örgütü olan Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği'ni (RCD) kurdular (Aras, 2006, s. 63). 1967 yılında kurulan bu örgütün merkezi İstanbul'da idi. RCD, İran Türkiye ve Pakistan arasında başta endüstriyel olmak üzere bir çok yatırımları beraberinde getirmekteydi. Bu yatırımlar ve işbirliği aynı zamanda sosyal ve kültürel alanları da kapsamaktaydı. Bu dönemde karşılıklı olarak birçok eğitimci, sporcu ve gazeteci diğer ülkelere gitmekteydiler. Bu dönemde bunlar sayesinde Türkiye ve İran arasında o döneme kadar görülmemiş ölçüde yakınlaşmalar görüldü. Bu sayede üç ülke arasında sosyal, kültürel bağlar geliştirilmeye çalışıldı. Bu yakınlaşmanın göstergesi İran gazetelerinde karşılıklı olarak diğer ülkeye ve devlet başkanlarına yapılan övgülerdi.⁶⁵

Irak'ta gerçekleşen darbe sonrasında İran darbenin ülkesine sıçrama endişesi içindeyken 27 Mayıs 1960'da Türkiye'de ki darbe İran'la ilişkileri kötü etkilemek bir yana daha da olumlu bir hava yarattı. Çünkü başbakan Adnan Menderes'in son aylarında Moskova'ya yaklaşma çabalarından edişe eden Şah, Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) yaptığı ilk açıklamada NATO ve CENTO'ya kutsal kurumlarmışçasına bağlılığını bildirmesinden memnurluk duydu. Yeni rejime olan

⁶⁵ Kaynak:<http://www.sakarya.edu.tr>, s. 35 erişim: 15 Aralık 2013

güvenini ve desteğini göstermek isteyen Şah, Avrupa'dan ülkesine dönerken Yeşilköy havaalanında birkaç saat kalarak MBK üyelerinden bir kısmı ile görüştü (Oran, 2001, s. 650).

İran'ın devrim sonrasında karşılaştığı en olumsuz durum hem komşuları hem de küresel güçler tarafından aşırı izole edilmesidir. Şiiliğin ve etnik olarak da Farsiliğin getirdiği bölgesel ve yalnızlaşma yanında devriminde İran'ı bölgesel ve uluslararası arenada daha da yalnızlaştırdığı görülmektedir (Dilek, 2011).

Türkiye, İran İslam Devrimine karşı itidalli yaklaşmıştır. Beklenen bu tavrın aksine İran ve Türkiye arasında ilişkiler bozulmamış, Türkiye İran İslam Devrimini tamamen sonuçlanana kadar beklemiş, Bazergan hükümeti tam olarak göreve başladıktan sonra İran İslam devrimi ile ilgili ilk açıklamasını yapmıştır. Dönemim iktidarı Bülent Ecevit hükümeti, İran'a kutlama mesajı göndermiştir. Hemen ardından 13 Şubat 1979 tarihinde Türkiye, İran İslam Cumhuriyetini tanımıştır. İran'ın uluslararası ortamda iyice soyutlanması ve bu nedenle Sovyetlere yaklaşmasının önüne geçmek için Türkiye bu davranışın içine girmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin İran'la kayda değer ticari ilişkileri bulunmaktaydı.⁶⁶

Türkiye, İran İslam Cumhuriyeti ile ilgili politikasını İran'ın iç işlerine karışmama, ulusların kaderini tayin hakkı ve İran'ın toprak bütünlüğü anlayışına dayandırmıştır (Bleda, 2000, s. 107). Aynı zamanda İran'ın stabilize olması ve zayıflaması Türkiye'nin güvenlik açısından kaygılanmasına neden olmaktadır. İstikrarsız bir ülke olarak İran'da önemli miktarda Kürt nüfus yaşamaktaydı. Bu nüfusun ayaklanması iç politikada Türkiye'nin önemli stratejik önemi yeniden artmaya başlamış, Türkiye, İran İslam devrimini kendisi için bir fırsat olarak görmüştür.⁶⁷ Türkiye, batı karşıtı rejime o derece olumlu yaklaşmıştır ki, Haziran 1979'da dış işleri bakanı Gündüz Ölçün İran'a resmi bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret esnasında petrol alımı konusunda bir anlaşma imzalandı ve daha da önemlisi devrimin karizmatik lideri Ayetullah Humeyni, Ölçün'ü kabul etti (Oran, 2001, s. 806). Ancak yapılan temaslar sonucunda Türkiye'nin beklentileri tam olarak

⁶⁶ Kaynak: <http://www.sbe.sakarya.edu.tr>, s. 64 erişim:26 Kasım 2012.

⁶⁷ <http://www.sbe.sakarya.edu.tr>, s. 64 erişim:26 Kasım 2012.

karşılanmadı. Önerilen birçok anlaşma imzalanamadı; sadece petrol alımı konusunda bir avantaj sağlanabildi (Sönmezoğlu, 2004, s. 223).

İran'da ise ABD büyükelçiliği İranlılar tarafından işgal edildi. ABD vatandaşları ve büyükelçilik görevlileri, çoğu üniversite öğrencisi olan eylemciler tarafından rehin alındı ve 444 gün sürecek rehineler krizi başladı. Demirel, büyükelçilik işgalini insanlık dışı bir olay olarak niteledi. Humeyni ise "Ankara Hükümeti"nin tıpkı devrik Şah gibi süngü yardımıyla iktidarda kalabildiğini söyledi (Oran, 2001, s. 806).

Ancak bütün bu gerilime rağmen, Demirel hükümeti ABD tarafından yapılacak bir askeri müdahale için Türkiye'de ki üsleri kullandırmayacağını açıkladı ve ABD'nin İran'a uyguladığı ambargoya katılmayı reddetti (Sönmezoğlu, 2004, s. 223).

Türkiye, rehinelerin ülkelerine dönmesi konusunda ABD'ye tam destek vermemekteydi. Fakat Türkiye'nin petrol ithalatında önemli bir yer tutan İran'a karşı çeşitli önlemler almak konusunda çok istekli değildi. Bu ülkeye uygulanacak sert yaptırımlar Tahran'ın Moskova'ya yakınlaşmasını sağlayabilirdi. İran'a komşu olan Türkiye, doğusunda Sovyet yanlısı bir hükümet istemiyordu (Oran, 2001, s. 714).

Türkiye-İran ilişkileri, 1980-1988 İran-İrak savaşı yıllarında özellikle Türkiye'nin tarafsız tutumu nedeniyle gelişme gösterdi. İran ve Irak, Türkiye'nin savaş sırasındaki tarafsızlığına o kadar güvendi ki, karşılıklı hakların korunmasını, Türkiye'nin Bağdat ve Tahran'da ki büyükelçiliklerine bıraktı. Bu nedenle İran ile ticaret hacmi bu dönemde 2 milyar dolara ulaştı (Sandıklı & Emekler, 2012, s. 3)

Savaşın bitmesi, Türkiye İran ilişkilerinde "donuklaşmış" veya "geçleştirilmiş" sorunların tekrar gündeme gelmesine neden oldu ve ilişkiler kısa vadede bozuldu. Sorunları donduran etmen ekonomik bağımlılıktı ve iki ülkede 1980'lerin sonuna gelindiğinde bu bağımlılıktan kurtulmuştu. Bundan sonra ideoloji ve güvenlik konularında karşılıklı hoşgörü daha az görülecekti. (Oran, 2010, s. 156)

İran'ın 10 Kasım 1988'de Türkiye'de bulunan elçiliğindeki bayrağını yarıya indirmemesi iki ülke arasındaki ortaya çıkan ilk kriz niteliğinde olmuştur. Bu krizle beraber iki ülke arasında karşılıklı söz düelloları başlamıştır. Her iki devlette

liderlere yönelik ağır açıklamalarda bulunmuşlardır. Ama ilişkilerindeki krizler dönemi 7 aydan uzun sürmedi. bunun temel nedeni İslam devriminin lideri Humeyni'nin Haziran 89'da ölmesiydi. Humeyni, resmen devlet başkanı olmamasına rağmen, Türkiye'de bayraklar yarıya indirildi. Nitekim Türkiye'nin Haziran 1989'daki bayrak jestine karşılık veren Rafsancani, 10 Kasım 1990'daki İran büyükelçiliği bayrağını yarıya indirecek ve yeni atanan büyükelçi M. Bagheri, öncelikle Anıtkabir'i ziyaret edecektir. Böylece 1990'lara girildiğinde Türkiye-İran ilişkileri, mesafeli ama krizlerden uzak bir nitelik göstermeye başlayacaktır (Oran, 2010, s. 157)

Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra Ortadoğu'da Türkiye'nin güvenliğini etkileyen gelişmeler olmuş, komşu Ortadoğu ülkelerinin gelişmiş askeri kapasiteleri ve geçmişteki savaş sicilleri Türk ulusal güvenliğine bir tehlike olarak algılanmıştır (Kuloğlu, 2001, s. 68).

Türkiye'nin dışında siyasal coğrafyada ve ilişkilerde ortaya çıkan bir değişikliğin sonucuydu. Başka bir deyişle 1990'larda Türkiye'nin statüko yanlısı dış politika çizgisinde değil, 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla, Türkiye'yi çevreleyen bölgelerin statükosunda bir değişiklik yaşanmış ve bu değişikliğe bağlı olarak Türkiye ile İran arasında bir "model ülke olma" ve "nüfus alanı kurma" yarışı başlamıştır. (Kut, 2002, s. 14-15)

Bu dönem, ABD'nin bölgedeki İran etkisini sınırlayabilmek için "Türk Modeli"ni desteklediği dönem olmuştur. Zira yeni bağımlılık kazanmış devletleri uluslararası sisteme entegre etmekte Türkiye uygun görülüyordu. Ayrıca Türkiye, Orta Asya ve Kafkaslarda İran etkisini sınırlayabilecek ideal bir adaydı.

Türkiye, Avrupa ve ABD tarafından da desteklenen model olma özelliğini kullanarak bu ülkelere demokrasi ve piyasa ekonomisi tecrübelerini aktarmaya çalışmıştır (Karpat, 2004, s. 560).

İran'ın, Erbakan iktidara geldikten sonra Türkiye ile bu derece yakın olmasının en önemli sebeplerinden biri, Erbakan hükümetinin, ne İran'ın ne de Suriye'nin PKK'yı desteklediğine dair bir beyanatta bulunması idi. Erbakan, bu

suçlamaların, CIA tarafından İslam ülkeleri arasındaki iyi ilişkileri bozmak için üretilmiş bir propaganda olarak değerlendiriyordu (Olsen, 2004, s. 29).

2000-2001 yılları arası dönemde Türk-İran ilişkileri genel olarak hazar Denizi, Azerbaycan ve Kürt problemi ekseninde şekillenmiştir. 11 Eylül sonrası ABD'nin "önleyici savaş" doktrinini harekete geçirmesi ve Tahran için en kötüsü Rusya'nın bu yaklaşma içine girmesi Amerika'nın terörizmle savaşında İran'ın iyice dışlanmasına sebep olmuştur. (Olsen, 2004, s. 130).

Türkiye İran ilişkileri 2000'li yıllarda belirgin bir gelişme kaydetmiştir. İki ülke arasında ticaret önemli ölçüde artmış, Türkiye İran'dan doğalgaz ithal etmeye başlamıştır. Türkiye ile İran arasındaki ticaret hacmi 2000 yılında 1 milyar dolar düzeyindeyken 2008 yılında 10.2 milyar dolar düzeyine yükselmiştir. Son yıllarda İran'da yatırım yapan iş adamlarının sayısında ciddi bir artış gözlenmiş, Türkiye'yi ziyaret eden İranlı turist sayısında artış olmuştur.

11 Eylül ile birlikte uluslararası sistemin yapısında meydana gelen önemli değişikliklerden oldukça fazla etkilenen Ortadoğu, 2003 yılında Irak Savaşının başlamasıyla birlikte yeni bir sürece girmiştir. Söz konusu savaşın Ortadoğu'da meydana getirdiği güvenlik bunalımından yoğun bir şekilde etkilenen İran ve Türkiye, yeni sürecin tehlikelerinden mümkün olduğunca kendilerini korumaya çalışırken aynı zamanda bu sürecin ortaya çıkaracağı muhtemel kazançlardan faydalanmaya yönelik politikalar izlemişlerdir. Ancak Irak savaşıyla birlikte bölgeye daha fazla nüfuz etme imkânı bulan ABD'nin yakın denetim mekanizmasıyla Türkiye ve İran'ın bölgeye yönelik politika alanlarını daraltması, her iki yönetimi de dengeli ve çok yönlü bir diplomasi izlemek zorunda bırakmıştır. (Yeşiltaş, 2006, s. 79)

Son yıllarda iki ülke arasında gelişen ilişkilerde, orta sayılarda gerçekleştirilen üst düzey ziyaretlerin büyük etkisi olmuştur. Sayın başbakanımızın 26-28 Ekim 2009 tarihinde İran'a gerçekleştirdiği resmi ziyaret ikili ilişkilerimizde kat edilen mesafenin bir göstergesidir (Kubilay & Temiz, 2012).

17 Mayıs 2010 tarihinde Tahran'da Türkiye İran ve Brezilya arasında imzalanan ortak bildiri, İran'ın nükleer programına dair soruna barışçıl çözüm bulunması yolunu açabilecek olumlu bir adımı teşkil etmiştir. Bu belgeye rağmen,

İran'a ilave yaptırımlar öngören BMGK'nın 1929 sayılı kararının oylamasında Türkiye "hayır" oyu kullanmıştır. Türkiye, ABD ve diğer büyük güçlerle ters düşmek pahasına, daimi üye olarak bulunduğu güvenlik konseyindeki oylamada "hayır" oyu kullanmasını diplomatik kanalın açık tutulması ve Tahran ortak bildirisinin ortaya çıkardığı fırsatın korunması arzusuyla gerekçelendirmiştir. (Keneş, 2012, s. 327)

Öte yandan 14-15 Ağustos 2008 tarihlerinde ülkemize bir çalışma ziyaretinde bulunan İran cumhurbaşkanı Ahmedinejad ayrıca 9 Kasım 2009 tarihinde İSEDAK Zirvesi ve 8 Haziran 2010 tarihinde Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (CICA) zirvesi vesilesi ile Türkiye'ye gelmiştir.

Nükleer silahlanma söz konusu olduğunda şüphesiz akla gelen ilk ülkelerden biri İran'dır. İran'ın politika olarak nükleer silahlanma arzusu ise tarihi süreçte ele alındığında biraz karışıktır. 1970'lerin ortalarından itibaren İran, Nükleer Silahsızlanma Anlaşmasına imza koymuş ve Ortadoğu'da nükleer silaha karşı açıklamalar yapmıştır. Öte yandan Batılı devletler ise 1980'lerden bu güne İran'ın nükleer silah bulundurduğundan şüphelendiler. İran liderler değişse de nükleer programın hep barışçıl amaçlarla olduğunu ve silahsızlanma anlaşmasını ihlal etmediğini savunmuştur. Her ne kadar çıkarlar çakışıyor olsa da hem tarihi komşuluğu, hem de enerji konusundaki bağımlılığı göz önünde bulundurulduğunda İran ile dostane ilişkiler geliştirmişlerdir.

Türkiye, İran'ın nükleer programından kaynaklanan sorunun diplomasi yoluyla çözümlenmesini savunmaktadır. Bu anlayışla konun çözümüne yönelik AB ülkelerinin ve Rusya'nın çabalarına destek vermektedir. Türkiye, İran'ın nükleer enerjiden barışçıl amaçlarla faydalanma hakkını kabul etmektedir, ancak İran'ın UAEA ile tam ve şeffaf bir işbirliğine gitmesini, nükleer programının barışçıl amaçlara yönelik olduğunu kanıtlamak üzere ilave güven artırıcı önlemler alması gerektiğini her platformda belirtmiştir.

Türkiye'nin, başından beri İran'ın nükleer politikası konusundaki tavrı son derece net olmuştur. Türkiye, İran'ın NPT'den doğan yükümlülüklerini yerine getirmesini ve UAEA ile işbirliği geliştirmesi gerektiğini savunmuştur.

İran'ın nükleer teknoloji alanında araştırma-geliştirme faaliyetlerine tekrar başlama kararı ve uranyum zenginleştirme faaliyetlerine tekrar başlamasının uluslararası toplumda yarattığı endişeyi Türkiye'de paylaşmaktadır.

İran'ın nükleer programı hususunda ABD ile İran arasında tırmanan gerginlikte Türkiye bıçak sırtında bir siyaset takip etmek durumundadır. Bu bağlamda Türkiye bir yandan füze savunma sistemlerine ve nükleer teknolojiye yatırım yaparak İran'a karşı caydırıcılığını artırırken diğer yandan da kısıtlı bir askeri harekâta tarafsız kalarak ileride kendini hedef alabilecek bir nükleer tehdidi o üçüncü ülkeler vasıtasıyla bertaraf etmeyi düşünmelidir. Ne var ki böylesine hassas bir siyasetin başarılı olması ön hazırlık yapmayı gerektirmektedir. Bu nedenlerle Türkiye'nin vakit kaybetmeden İran ile ilgili tüm ihtimalleri hesaba katan senaryo temelli ve gerçekçi hareket tarzları geliştirmesinin hayati derecede önem taşıdığı değerlendirilmektedir. (Turan, 2008, s. 51).

Keza ABD ve Batı dünyası ile sorunlarını çözmüş bir İran'ın Türkiye'yi rahatlatacağı bir gerçeklik olmakla birlikte, içsel sorunlarını demokratikleşme doğrultusunda çözümlenerek Batı dünyası ile entegre olmuş bir İran'ın Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik öneminin azalmasına neden olacağı da dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. İran'da yaşananların Türkiye bağlamında fayda/maliyet analizine bu parametreye eklenmelidir. Bu da Türkiye'nin İran politikası geliştirirken iki kere dikkatli olmasını gerektiren bir başka nedendir. (BÜSAM, 2009, s. 30).

İran'ın nükleer silaha sahip olması beraberinde silahlanma yarışını artırma ihtimalini getirmektedir. Öyle ki İran'ın nükleer güç programının açığa çıkmasından bu yana Ortadoğu'da aralarında Suudi Arabistan, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Irak ve Türkiye'nin de bulunduğu 10 ülke kendi nükleer programlarını takip etme yönündeki planlarını duyurmuştur. Bununla birlikte Ahmedinejad 15 Eylül 2005 tarihinde New York'taki BM toplantıları sırasında görüştüğü başbakan Erdoğan'a "Nükleer bilgi birikimimizi İslami ülkelerle paylaşmaya hazırız" demesi Batılı çevrelerde zillerin çalınmasına yol açmıştır.

Nükleer güce sahip olan İran ABD saldırısında uzak kalır. Çünkü nükleer silahların caydırıcı etkisi vardır. Türkiye'nin yakın komşu stratejisindeki sıfır sorun politikasını uygulamak için Türkiye İran'a yönelik ekonomik ambargoya da ihtiyatlı

yaklaşmaktadır. İran'ın Türkiye için hem doğal gaz konusunda bir alternatif kaynak olması hem de iki ülke arasındaki ticaret hacminin 4.5 milyar dolar olması nedeniyle İran'a uygulanacak bir ekonomik ambargo Türkiye'yi sıkıntıya sokacaktır. Ayrıca İran'da oluşacak istikrarsızlığın kalıcı olmasının Türk ekonomisine yan etkileri olabilir ki bundan hem ticaret hem sanayi hem de turizm sektörü zarar görür.

4.3 İran - İsrail İlişkileri Ve İran'ın Nükleer Politikalarının Etkisi

İsrail, ulusal güvenliğini her şeyin üzerinde tutan bir politik kültüre sahiptir. Bunda hiç şüphesiz halkının geçmişte yaşadığı acı deneyimlerinin etkisi vardır. Özellikle de 2. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da yaşanan Holokost İsrail'in kurulmasında belirleyici olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. İsrail'in nükleer silah seçeneğine yönelmesinde diğer bir unsurda çevresindeki Arap devletleriyle kalıcı bir imza atmamasıdır. Unutulmamalıdır ki Suriye ile hala 1973 Yom Kippur savaşı sonrasında yapılan ateşkes anlaşması yürürlükte olup henüz kalıcı bir barış anlaşması imzalanmamıştır. Kurulduğu günden buyana Arap devletleriyle 4 kez savaşmış olan İsrail, kendini güvende hissedememektedir. (İşbilen, 2009).

İran'ın savunmasını güçlendirmek adına attığını iddia ettiği her adım İsrail tarafından kendi güvenliğine karşı ofansif bir tehdit olarak algılanmaktadır. (Ortadoğu Analiz, 2012, s. 73) İsrail için İran birinci düşman konumundadır. Nitekim bazı İsrail yetkilileri "İsrail'in kuruluşundan günümüze kadar İran gibi büyük bir tehditle karşılaşmadığı" açıklamasını yapmaktadırlar. (Özcan, 2002, s. 42).

İsrail'in en önemli hedeflerinden birisi ABD yönetimlerini İslami hareketler ve İran konusunda daha müdahaleci ve hatta saldırgan bir tutum almaya ikna etmektir. Bu ülke, arkasındaki ABD desteğinin çekilmesi neticesinde çok büyük tehditlerle karşı karşıya kalacağını farkındadır. Bu yüzden, İran'ın nükleer silah üretmesinden önce bu tehdidin ABD tarafından bir şekilde bertaraf edilmesini istemektedir.

İsrail, nükleer güce sahip bir İran devletini kendi güvenliğine doğrudan bir tehdit olarak kabul ediyor ve İran'a yönelik askeri müdahale seçeneklerini sıklıkla gündeme getiriyor. Örneğin 2005 yılında Ariel Sharon nükleer silahlara sahip bir İran'ı asla kabul etmeyeceklerini belirterek, İsrail'in bu olasılığa karşı her türlü

hazırlığı yaptığını söylemiştir. Aynı şekilde İsrail Genel Kurmay Başkanı dan Halutz, İsrail'in İran'ın nükleer tesislerini yok etmesinin mümkün olduğunu iddia ederek bu yönde hazırlıklar olduğu imasında bulunmuştur. İsrail Hava Kuvvetlerinin Haziran 2008'de uzun menzilli uçaklarla İran'ın nükleer tesislerine yönelik bir saldırının provasını yaptığı da biliniyor. Yakın dönemde bazı istihbarat raporlarında İsraili yetkililerin İran'ın nükleer tesislerine düzenlenecek bir hava operasyonu senaryosunu yeniden ciddi bir şekilde değerlendirdiğini ortaya koydu. 2006 yılının Nisan ayında, Natanz'daki Merkezi tesis büyük bir kongreye ev sahipliği yaptı. Çok sayıda bilim insanı, nükleer teknisyen ve proje başkanı, yer altında binlerce santrifüjün tam gün çalıştığı tesiste toplandılar. Bir kutlama havasında yeni santrifüj kaskatının ilk test denemesini izlemeye gelmişlerdi. Herkes santrifüjlerin çalışmaya başlayacağı o büyük anı beklemekteydi. Şef mühendisin düğmeye basmasıyla devasa oda güçlü bir patlamayla havaya uçarken bütün kaskatta paramparça olmuştu. Nükleer projenin hayal kırıklığı içindeki başkanları, titiz bir soruşturma yapılması talebinde bulundular. Soruşturma sonucunda "kimliği meçhul" şahıslar tarafından tesisata yanlış parçalar takıldığı anlaşıldı.

İsrail, İran'ın nükleer güç olmasını engellemeye karar vermiş görünmektedir. Nitekim son yıllarda İsraili ve İranlı yetkililer adeta bir söz düellosuna girmişlerdir. Hatta İsrail, işi söz düellosundan öteye götürecek işler de yapmıştır.

Ahmedinejad ise İsrail hariç herkesle görüşebileceğini söylemektedir. İsrail'in gündemde tutulması İran açısından taktik bir hamle olarak değerlendirilebilir. Herhangi bir ABD askeri müdahalesinde de misilleme açısından İsrail öncelikli hedef konumunu sürdürmektedir. Olası müzakere sürecinde İsrail'in sahip olduğu nükleer silahlar gündeme gelecektir ve ABD'de İsrail için bir takım taleplerde bulunacaktır. Bu krizde İsrail'in ikinci planda kalması ilişkilerin gerginleşmesini engelleyebilir.

İsrail, nükleer silah sahibi ülke olarak bölgede tek olarak kalmak istemektedir. İsrail'in nükleer tesisleri ve silahlarıyla ilgili bilgiler ilk kez İran'ın Dimana Nükleer Tesisinde çalışan mühendis Mardechai Vanunu tarafından ortaya konulmuştur. 1986 yılında İngiliz The Sunday Times gazetesinde Dimana Tesisleriyle ilgili fotoğraf ve teknik bilgileri veren Vanunu'nun deşifresinin ardından, İsrail resmen kabul etmese de bu ülkenin gelişmiş nükleer teknoloji ve silahlara sahip

olduğu düşünölmektedir. Ayrıca İsrail, Ortadoğu'da NPT'ye üye olmayan tek ölkedir. İsrail'in hem fizyon hemde füzyon bombalarına sahip olduğu, 2000' e yakın savaş başlığının olduğu düşünölmektedir. (Köse, 2008, s. 42)

İsrail Başbakanı Netanyahu 16 Eylül'de bir Amerikan televizyonunda yaptığı konuşmasında, İran'ın nükleer programında nihai amacına yaklaştığını vurgulayarak Tahran'ı çok geç olmadan durdurmak gerektiği mesajını verdi. İran'ın altı ay içinde nükleer silah üretmek için ihtiyaç duyduğu malzemelerin %90'ını üretmiş olacağını iddia eden Netanyahu, Amerikan Hükümetini İran konusunda -açılması halinde askeri müdahalenin kaçınılmaz olacağı- "kırmızı çizgileri" kesin olarak çizmeye çağırđı. İsrail'in uluslararası kamuoyu oluşturma çabasına İran'ın tepkisi ise gecikmedi. İran Devrim Muhafızları komutanı Mohammad Ali Jafari, İsrail'in İran'a saldırıma kalkışması halinde bunun İsrail'in sonu olacağını iddia etti. Devrim Muhafızları hava kuvvetleri komutanı Emir Ali Hacızade de İran'a saldırılırsa ABD üslerine misillemede bulunacakları ve savaşın tüm bölgeye yayılacağı tehdidinde bulundu.

2013 yılı İsrail ve İran için seçim yılı olacaktır. 2009 yılında Netanyahu'nun Savi Mofaz ile kurduğu sağ tabanlı koalisyon hükümeti 2013 Ekiminde seçime gidecek. Netanyahu İran'a karşı söyleminin dozunu artırarak iç politikada elini güçlendirmek isteyecektir. Netanyahu'nun temsil ettiği kesim İran liderliğinin irrasyonel olduğu iddiasıyla hareket ederek, Tahran nükleer kapasiteye kavuşmadan yapılacak bir saldırının tek çözüm olduğunda ısrar etmektedir. (Ortadoğu Analiz, 2012, s. 71-72).

şekil 15 İsrail İran'ı Bu Yıl Vuracak⁶⁸

⁶⁸ <http://www.hurriyet.com.tr/planet/19803824.Asp>, erişim:10Aralık 2012.

4.4 Diğer Bölge Ülkeleriyle İlişkileri Ve İran'ın Nükleer Politikalarının Etkisi

İran, 1979 İslam Devriminden beri imkânları ölçüsünde orta Doğu bölgesinde stratejik derinlik kazanmak, yabancı müdahaleyi engellemek, bölgesel konularda söz sahibi olabilmek ve İran çıkarlarına uygun olmayan durumları tersine çevirebilmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda İran'ın savunmacı olarak nitelendirilebilecek politikaları;

1. Şii din adamları ve Mollaların etkisini kullanarak bölgedeki Şii'ler üzerinde etki sahibi olabilmek,
2. Bölgede oluşan insani ve siyasi olaylar için ekonomik destek vermek,
3. Milis güçlere silah ve eğitim sağlamak olarak açıklanabilir (BÜSAM, 2009, s. 21)

İran'ın Arap dünyasındaki müttefikleri, İran'ın nükleer programını desteklerken, İran'ın bölgesel etkisinin artmasından rahatsız olan ülkeler İran'ın nükleer programına oldukça temkinli yaklaşmışlardır.

İran ile Suriye arasında geçmişi İran Devrimine dayanan iyi ilişkiler vardır. Bu ilişkiler kimi zaman ittifak, kimi zaman stratejik ortaklık, kimi zaman da eksen olarak tanımlanmaktadır. 1979'da İran'da devrim olduğunda Suriye, Mısır'ın İsrail ile barış anlaşması yapması ve Irak ile gergin ilişkileri nedeniyle İsrail karşısında neredeyse yalnız kalmıştı. Bu şartlar altında İran'da ABD ve İsrail ile iyi ilişkileri olan Şah rejiminin devrilmesi Suriye'de memnuniyetle karşılanmıştır. Devrim sonrası İran'da kurulan rejimin antiemperyalist duruşu, Siyonizm ve İsrail karşıtlığı ve "Filistin Davası"nın sahiplenmesi Suriye için beklenmedik bir dostun ortaya çıkagelmesi gibi bir durum olmuştur. Nitekim Suriye, yeni İran rejimini Arap dünyasında tanıyan ve destekleyeceğini belirten ilk ülke olmuştur. 1980'de Irak-İran savaşı sırasında Suriye alenen İran'ı desteklemiştir. Suriye ile İran arasındaki yönetim ilişkileri dostane bir şekilde biçimlenmektedir.

Suriye'nin resmi pozisyonu, nükleer teknoloji ve silahlara sahip olmanın İran'ın hakkı olduğu şeklindedir. İki ülkenin de Amerika ile ilişkileri sorunludur ve İranlı yetkililer "Suriye'nin güvenliği aynı zamanda bizimde güvenliğimiz anlamına gelir" demektedirler. Lübnan ve Filistin konularında İran ve Suriye'nin konumları

birbirine çok yakındır. Suriye, İran'a herhangi bir askeri operasyon yapılmasına kesinlikle karşıdır. Zira böyle bir müdahale Suriye'yi İsrail ve ABD karşısında daha da yalnız bırakacaktır. (Köse, 2008)

Pakistan İran ilişkileri, Pakistan devleti kurulduğundan beri dostane ve barışçı olmuş, örneğin Pakistan kurulduğunda onu tanıyan ilk ülke İran olmuştur. Soğuk Savaş yıllarında iki ülke aynı blokta yer almış SSCB'nin sıcak denizlere inmesini engelleyen CENTO'nun üyeleri olmuşlardır. İran, Hint-Pakistan savaşları sırasında komşusunu desteklemiş, Pakistan'da 1979 yılında İran İslam Cumhuriyetini ilk tanıyan ülke olmuştur (İşbilen, 2009, s. 137-138)

Pakistan muhtemel bir Amerikan operasyonundan rahatsızlık duyacaktır ve bu konudaki kaygılarını resmi kanallardan dile getirmekten çekinmemektedir. Pakistan, İslam ülkeleri arasında nükleer silahlara sahip tek ülkedir ve İran'a yönelik bir askeri müdahale, uzun vadede Pakistan'ında aynı sorunla karşılaşmasına neden olacaktır. (Köse, 2008)

Pakistan-İran nükleer ilişkilerinde bir noktanın da altı mutlaka çizilmelidir. İran'ın nükleer teknoloji arayışındaki ortaklarından biri de Pakistan'dır. Gerçi Pakistan Benazir Butto'nun nükleer doktrini çerçevesinde üçüncü ülkelere nükleer teknoloji ihraç etmeyeceği konusunda dünya kamuoyuna güvence vermiştir ama Müşerref dönemindeki uygulamalar bunun yeterince titizlikle uygulanmadığı izlenimini vermiştir. "Pakistan nükleer bombasının babası" addedilen Dr. Abdülkadir Han'ın uranyum zenginleştirme teknolojisini potansiyel nükleer güçlere sattığı iddia edilmiştir. Bu İran'ın UAEE'na sağladığı bilgilerde Pakistan'ın bilim insanlarının İran'a hassas nükleer sırları sattığı yolundaki şüpheleri de arttırmıştır. (İşbilen, 2009, s. 137-138)

Ürdün'ün bu konudaki resmi tutumu, konunun diplomatik yöntemlerle çözülmesi yönündedir. Irak'ın işgalinden önemli ölçüde rahatsızlık duyan Ürdün, benzer bir krizi İran için yaşamak istememektedir. Müslüman bir ülke olan İran'a yapılacak bir saldırı aynı zamanda Batıyla iyi geçinmeye çalışan rejime karşı tepki oluşmasına da neden olacaktır. (Köse, 2008)

Bununla birlikte Ürdünlü yetkililer de İran'ın nükleer silahlara sahip olmasına karşı çıkmakta, bölgede nükleer silahların yayılmasının önlenmesini ve Ortadoğu'nun nükleersiz bölge olmasını istemektedirler. (Sinkaya, 2012)

Irak ve Afganistan'da tarihsel dini bağlardan dolayı İran'a askeri müdahaleye karşı çıkmaktadırlar. İran'a yapılacak bir saldırı İran ve Afganistan'da istikrarsızlığı körükleyecektir.

Amerikan müttefiki olan Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Katar, Bahreyn, Kuveyt ve Suudi Arabistan, İran'ın nükleer faaliyetlerinden rahatsızlık duyduklarını dile getirmişlerdir. Körfez ülkeleri, körfezin nükleer silahlardan tamamen arındırılmasını ve bu konuda İsrail'inde adım atmasını istemektedirler.

Bölge ülkeleri, İran'ın nükleer enerji sayesinde egemen bir güç olarak ortaya çıkmasına göz yummak istemiyorlar. Ortadoğu ilkelerinin niyeti, İran'la nükleer yarışa girmek değildir. Stratejik bir karar verip, Tahran'ın nükleer programına seyirci kalınmayacağı yönünde bir mesaj vermişlerdir.

Körfez ülkeleri Şubat 2010 itibariyle ABD ile ittifaklarını perçinleyerek "savunmalarını" güçlendirmek üzere topraklarını yeni füzesavar sistemlerine açmıştır. Hâlihazırda Patriot sistemleri bulunan Kuveyt, Bahreyn, BAE ve Katar'da Amerikan Aegis füze savunma sistemlerini taşıyan gemiler konuşlanmışlardır.

SONUÇ

Sonuç olarak yukarıdaki gözlemler dahilinde konuya yaklaştığımızda görünen ihtimalleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

A-İran için nükleer silaha sahip olmak

B-Bölge için nükleer silah sahibi İran

c-Dünya için nükleer silah sahibi olarak İran

D-ABD için nükleer silah sahibi olarak İran

E-Türkiye için nükleer silah sahibi olarak İran

Şimdi bu ihtimalleri sırası ile ele alalım;

A-İran bölgedeki politik stratejik ve ekonomik olarak bölgedeki en önemli toprakların üzerinde bulunmaktadır. Bu toprakların önemini biraz daha açarsak,dünyanın petrol rezervleri sıralamasında Suudi Arabistan'dan sonra ikinci ülke, dünyanın doğal gaz üretiminde Rusya'dan sonra gelen üreticisi,dünya petrol taşımacılığının gerçekleştirildiği Basra Körfez'inde en uzun kıyısı olan ülke. Politik olarak bölgedeki uygulanmak istenen veya bölgeye dayatılmak istenen politikaların uygulanabilmesinin önündeki en önemli engellerden biri İran.

Uygulanmak istenen ekonomik sömürü politikalarının ,aynı şekilde dayatılarak değiştirilmek istenen kültürel politikaların,bölgede kurulmak istenen düzeni uygun olmayan renklerinden biridir İran.

Ve İran bunun farkındadır. Bununla beraber bu farklılığın bedelinin de farkındadır.Bu bedeli ödetmek isteyenlere karşı bedelin fiyatının ağırlığının ölçüsüdür.İran'ın nükleer enerji ve takiben nükleer silah sevdası.

İran açısından nükleer enerjiye sahip olmanın gerekçelerini araştırmamızda belirtmiştik. Sonuçta İran için yine aynı kanaate sahip olabiliriz.

B-Bölge ,başka bir deyişle dünyanın kaynayan kazanı her zaman patlamaya hazır yanardağı ve asla eksik olmayan volkanik patlamalarıyla Ortadoğu.Bu bölgenin ve bölge sahiplerinin kaderidir savaşlar, çatışmalar, devamlı deyişen güç dengeleri..

Bölgenin sakinleri de bu hesaplaşmalara, deyişen dengelere göre konumlarını ayarlamak zorundadırlar. Burada yanlış bir adımın bedeli çok pahalıdır. Buna rağmen bu bölge sakinleri bir türlü doğru adımları atamamaktadırlar. Bu bölgede esen sert rüzgarlar denge politikalarını bir anda alt üst edebilecek şiddete

sahiptir. Komşu ülkeler birbirleri ile her an kopabilen ve asla güvenilmeyen ilişkiler yumağı içindedirler.

Buda yine bölgedeki egemen güçlerin sayesinde. Bu coğrafyada en az bulunan iki şey Güven ve İstikrardır.

Fakat en çok bulunan şeyler Kaos,Kargaşa,Çekişmeler ve Savaş'dır.Bu açıdan bakıldığında bugün İran için destek olan ülkeler yarın karşı politikalar üretebilmektedirler. Bugün kardeşlik mesajları verip, birlikte politika üreten ülkeler yarın birbirlerine hasmane politikalar üretebiliyorlar. Bu bölgenin kadim dost ülkeleri yoksa da kadim düşman ülkeleri de yoktur(İsrail hariç). Daha da net olan şey bölge ülkelerinin kendi iradeleri yoktur. Bu da şunu gösteriyor ki bölge ülkelerinin İran'a veya bölgeye bakışları egemen güçlerin bakışıdır.

C-Dünya açısından baktığımızda durum pek de farklı değildir. Dünya egemen güçleri olayları nasıl sunuyorsa dünya ülkeleri de olayları o şekilde algılamakta ve uluslararası arenada ona göre politika uygulamaktadırlar. Dünyada hiç bir ülke yok ki aynı bölgede nükleer silaha sahip olan ,denetime tabi olmayan ve en önemlisi silahlanma çalışmalarını hızla arttıran İsrail'e olumsuz bakmamakta ve İsrail'in sahip olduğu silahları tehlike olarak görmemektedir.İsrail'in bu silahları kullanmamasının garantisi nedir ki? en ufak bir anlaşmazlıkta dahi aşırı silah kullanımına giden İsrail neden tehdit algısı dışındadır da İran tehditlerin içinde hatta merkezinde yer

almaktadır. Bu da dünyanın olaylara ne kadar taraflı baktığının resmidir. Nükleer enerji nükleer silah eğer ki bir tehdit unsuru ise bu bütün dünya ülkeleri için geçerli neden değil ? Bu politikaları yöneten ülkelerin adil olduğu ve bu silahları kullanmayacaklarının garantisini kim verebilir?

D-ABD İran'ın nükleer silah bir tarafa dursun nükleer enerji geliştirmesine dahi tahammülü yoktur. Her ne kadar yaptıkları açıklamalarda İran'ın nükleer enerjiyi barışçıl amaçlarla kullanmalarına karşı olmadıklarını söyleseler de söyledikleri ve yaptıkları birbiri ile çelişmektedir.

Bu işe çok acil olarak soyunan ABD açısından İran mutlaka bu nükleer sevdasından vazgeçirilmeli ve bunun için güç kullanımı dahil gerekenler acil olarak yapılmalıdır.

ABD'nin bu acele telaşının altında bölge üzerindeki çıkarları yatmaktadır. Bunun haricinde ortaya sunulan gerekçeler gerçekçi ve inandırıcı görülmemektedirler.

Bölgeye müdahale için demokrasi, insan hakları, medeniyet vs. gibi gerekçelerle hiç inandırıcı durmamaktırlar. Amerika için önemli bir unsurda bölgede bulunan kadim dostu İsrail ve İsrail'in Güvenliği'dir. Çünkü İsrail Ortadoğu da ABD'nin gölgesi gibidir ve ABD'nin politik vekilliğini üstlenmektedir.

E-Bu konuya ülkemiz Türkiye açısından baktığımızda İran'ın nükleer enerji ve bunu takiben nükleer silaha sahip olması Türkiye açısından bir tehdit oluşturur mu sorusuna evet demek kolay değildir. İran bizim için bölgede sadece komşularımız ve rekabet ettiğimiz ama asla düşman olamayacağımız bir ülkedir. Zaman zaman gerilen ilişkilerimiz olsa da bölgede çok büyük çatışma alanlarımız yoktur. İran'a uygulanan politikalara, yaptırımlara karşı olmayan bir Türkiye İran'ı gücendiren ama asla düşman olmasına yetmeyecektir. Çünkü Türkiye ve İran birbirlerine rakip olur ancak düşman olamazlar ne kadar çeşitli güçler bu konuda çalışmalar yapsalar da bu çalışmalar boşa gidecek gibi görünmektedir.

Bu gözlemler dahilinde yakın gelecekte olabilecekler konusunda ortaya bir kaç senaryo çıkarırsak;

- İnan nükleer çalışmalarını sonuca ulaştırıp tehditlere aldırmadan bölgenin önemli nükleer gücü olabilir. Bu da İnan ve İsrail arasında karşılıklı bir caydırıcılık ve fren mekanizmasını oluşturacaktır.

- ABD ve İsrail bütün riskleri alarak İnan'a yönelik bir saldırı düzenleyebilir bunun sonuçlarına bölge ve dünya açısından katlanmak hesabına girebilirler. İşte buradaki senaryo ve öngörüler bir hayli hayata geçirilmeyecek gibi durmaktadır. Bu senaryo ABD'nin son yıllarda bu bölgedeki konumu açısından çok büyük risk içerir. Bu risk hiç tahmin edilemediği için durum sanki şimdilik de olsa İnan'ın lehine görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Abrahamian, E. (2009). *Modern Ortadoğu Tarihi*. (D. Şendil, Trans.)İstanbul:İş Bankası Yayınları
- Aczel, A. D. (2012). *Uranyum Savaşları Nükleer Çağı Başlatan Bilimsel Rekabet*. (B. Gönülşen, Trans.) İstanbul:Alfa Yayınevi.
- Albright, D., & Shire, J. (2009). *IAEA Report of Iran*. Institute for Science and International Security.
- Aldemir, M. (2012, Ocak). *İran'ın Nükleer Çabaları:Hedefler, Tartışmalar ve Sonuçlar*. 2012, from Akademik Perspektif: <http://akademikperspektif.com/2012/01/10/iranin-nukleer-cabaları-hedefler-tartismalar-ve-sonuclar/>
- Allison, G. (2004). *Nükleer Terörizm: Önlenebilir Nihai Felaket*. Salyangoz.
- Aras, B. (2006). *Türkiye-İran İlişkileri Değişim ve Süreklilik,Avrasya Dosyası (12(2))*.
- Arı, T. (2008). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi*. MKM.
- Arıkan, Y. (2006). *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü Metinler*. Ankara: REC.
- Arkut, E. (2012). *Hiroşima ve Nagasaki'de Atom Bombasının Ardından Neler Yaşandı?* <http://blog.milliyet.com.tr/hirosima-ve-nagasaki-de-atom-bombasinin-ardindan-neler-yasandi-/Blog/?BlogNo=343183>
- Atalık, A. (2010). *Küresel Isınma, Su Kaynakları ve Tarım Üzerine Etkileri*. Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (BÜSAM). (2012). *Ortadoğu'da Güncel Güvenlik Sorunları*. İstanbul.
- Balassa, B. (1981). *Dünya Ekonomisinde Yeni Sanayileşen Ülkeler*. New York: Pergamon.
- Balcı, K. (2006). ABD'nin Asya'daki Yeni Müttefiki. *Aksiyon* , 10 (589).
- Bilim Teknik. (2006, Mart).
- Birdişli, F. (2012). İran'ın Nükleer Teknoloji Politikası ve Türkiye İçin Yaratacağı Sonuçlar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* , 8 (15).
- Bleda, T. (2000). *Maskeli Balo*. İstanbul :Doğan Yayınevi.
- Brezzezinski, Z., & Gates, R. M. (2004). *İran'ın Zamanı Geldi*. İstanbul:Profil Yayıncılık.
- BÜSAM. (n.d.). *İran, Niçin Nereye?* <http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/Iran-nicin-nereye.pdf>

- BÜSAM. (2009). *İran, Niçin Nereye?*
<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/İran-nicin-nereye.pdf>
- Can, A. (2008). *Atatürk Dönemi Türk İran İlişkileri*.
- Chubin, S., & Litwak, R. S. (2003). *Debating Iran's Nuclear Aspirations*. The Washington Quarterly.
- Cici, M. (2006). Nükleer Enerjiye İhtiyaç Varmı? *Ekoloji Magazin* (11)İzmir..
- Clinton, H. (2007, Kasım). Security and Oportunity for the Twenty-first Century. *Foreign Affairs* , 86 (6).
- Cordesman. (1999). *The Middle East and The Geopolitics of Energy:A Graphic Analysis Center Strategic and International Studies*.
- Çömez, T. (2005). *İran'ın Nükleer Güç Olma Çabaları Bölge Barışını Nasıl Etkileyecek.* , Turksam: <http://www.turksam.org/tr/a242/html>
- Demiryol, T. (2012). Ekonomik Yaptırımlar, Güç Tehdidi ve İç Politika:İran Nükleer Krizi Bağlamında İsrail-ABD İlişkileri. *Ortadoğu Analiz* , 4 (47).
- Diaconu, O. C., & Maloney, M. T. (2003). Russian Commercial Initiatives and US Nuclear Nonproliferation Interests. *The Nonproliferation Review* (1).
- Dilek, K. (2011). İran'ın Orta Asya Politikaları. Ahmet Yesevi Üniversitesi.
- Durmuş, Ö. (2009). *Kyoto Protokolü ve Ötesi*.http://vizyon21yy.com/documan/genel_konular/doga_cevre/Kur_Isin/Koyoto_Protokolu_ve_Otesi.pdf
- Eisenstadt, M., & Khalaji, M. (2011). *Nuclear Fatwa:Religion and Politics in Iran's Proliferation Strategy*. Washington: Washington Institute for The Near East.
- Ekinci, A. C. (2009). *İran Nükleer Krizi*. Ankara: USAK.
- Evans, G., & Newnham, J. (2007). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. (H. A. Utku, Trans.)İstanbul: Gök Kubbe Yayınları.
- Fizik Mühendisleri Odası. (2011). *Nükleer Enerji Raporu 2011.*, www.fmo.org.tr/wp.../FMO_Nuk_Enr_Rap_2011_aralik_son.doc
- Foreign Policy. (1951). Turkey: Important Internal Changes and Foreign Policy. *FO 101848*.
- Gerger, H. (1983). *Nükleer Tehlike, Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş*.Ankara: Bilim Sanat.
- Global Security. (2012). *Weapons Of Mass Destruction*. <http://globalsecurity.org/wmd/world/iran/busehr.htm>
- Gündoğan, Ü. (2011, Mayıs). Geçmişten Bu Güne İran İslam Devrimi. *Ortadoğu Analiz* , 3 (29).

- Handelman, H. İ. (2004). *Üçüncü Dünyanın Meydan Okuyan Yükselişi.İstanbul:Kaknüs Yayınları.*
http://www.samsuntarim.gov.tr/yayinlar/kitap/kitap/pdf/kuresel_isinma_ve_iklim_de_gisikligi.pdf
- Hassan, H. (2006). *CRS REPORTS for CONGRESS.*
<http://fpc.state.gov/documents/organization/79310.pdf>
- Hekimoğlu, B., & Altındeğer, M. *Küresel Isınma Ve İklim Değişikliği.*
- Hibbs, M., & Ryan, M. L. Official Says China Developing Ability to Supply Entire PWRs. *Nucleonics Week* .(1992)
- Hüseyin, A. *İran'da Devrim ve Karşı Devrim.* İstanbul :Pınar Yayınları.(2009)
- İran Daily. İra <http://www.iran-daily.com/1385/25/35/html>(2012)
- İran Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı. (2011). *Ortadoğu Analiz* , 3 (33).
- İslami Davet.* (2012, Aralık 25). Retrieved from Buşehr Nükleer Santrali İran'a Resmen Teslim Ediliyor: <http://www.iran-daily.com/1385/25/35/html>
- İşbilen, E. (2009). *Nükleer Satranç İran'ın Nükleer Politikası ve Türkiye.* İstanbul:Ozan Yayıncılık.
- Karaağaçlı, A. (2010). İran'ın Nükleer Dosyası. *Karadeniz* (7).
- Karaağaçlı, A. (2009). İran'la 5+1 Grubu Nükleer Müzakereleri.
- Karpat, K. (2004). *Studies on Turkish Politics and Society.* Boston.
- Katzman, K. (1998). Iran's Thread Perceptions and Arms Control Policies. *The Nonproliferation Review* .
- Kaya, E.). *İran Dış politikasında Tehdit Alguları ve Dinamikler.*Bilgesam:
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1425:ran-d-politikasnda-tehdit-alglar-ve-dinamikler&catid=168:ortadoğu-analizler
- Keddie, N. R. (2003). *Modern Iran: Roots and Results of Revolution.* London: Yale University Press.
- Kemp, G. (1993). *Forever Enemies? American Policy and Islamic Republic of Iran.* Washington: The Carnegie Endowment for International Relations.
- Keneş, B. (2012). *İran: Tehdit mi, Fırsat mı?* İstanbul:Timaş.
- Keskin, A. (2006, Şubat). Ahmedinejad Dönemi İran Dış Politikası:Saldırganlığın Rasyonelleşmesi. *Stratejik Analiz* (70).
- Keskin, A. (2005). *İran'ın Nükleer Çabaları:Hedefler, Tartışmalar ve Sonuçlar.*
<http://www.turksam.org/tr/a77.html>

- Kibaroglu, M. (2006). Batının Tutumu:Şah'a Destek Mollalara Yasak. *Akademik Ortadoğu* , 1 (1).
- Kibaroglu, M. (2006). *İran'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri ve Alınabilecek Önlemler* (Vol. 5).
- Kibaroglu, M. (2002). Kitle İmha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Geleceğin Güvenlik Tehditleri. 2023 .
- Kırdar, S., & Kuru, S. (2012). *ABD'nin Yeni İran Yaptırımları ve Küresel Etki Alanı*. TEPAV.
- Klare, M. (2004). *Blood and Oil: How America's Thirst for Petrol*. London: Penguin.
- Köse, T. (2008). *İran Nükleer Programı ve Ortadoğu Siyaseti Güç Dengeleri ve Diplomasinin İmkanları*. SETA.
- Kubilay, H. T., & Temiz, Ç. (2012). *Pakistan İran ve Afganistan*. Retrieved from http://www.dispolitika.org.tr/dosyalar/ogrenci_/kosesi/pakistan/iran/afganistan.pdf
- Kuloğlu, A. (2001). 21.yy'ın Başlangıcında Türkiye'nin Değişen Etki ve İlgi Alanları. *Stratejik Analiz* , 1 (10).
- Kuloğlu, A. (2010, Temmuz-Ağustos). İran'ın Nükleer Teknoloji Çıkmazı, Gelişmeler ve Türkiye. *Ortadoğu Analiz Dergisi* , 2 (19/20).
- Kut, Ş. (2002). *1990'larda Türk Dışpolitikasının Anahtarı, Günümüzde Türkiye'nin Dışpolitikası*. İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi.
- Maersheimer, J. J., & Walt, S. M. (2009). *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*. (H. Kösebalaban, Trans.) İstanbul: Küre Yayıncılık.
- Olsen, R. (2004). *Türkiye-İran İlişkileri 1979-2004*. (K. Acar, Trans.) Ankara: Babil Yayıncılık.
- Ommani, A. (2005, Haziran). *US Foreign Policy Toward Iran And Iran's Nuclear Program*. <http://www.swans.com/library/art11/ommani01.htm>
- Oran, B. (2001). *Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Bulgular Yorumlar, Türk Dış Politikası cilt 1 1919-1980*.
- Oran, B. (2010). *Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Bulgular Yorumlar, Türk Dış Politikası cilt 2 1919-1980*.
- Ortadoğu Analiz. (2012). Ortadoğu Analiz. 4 (47).
- Ortadoğu ve Avrupa Raporu. (2012). *Ağır Sularda İran'ın Nükleer Programı, Savaş Riski ve Türkiyeden Dersler*.
- Özcan, N. A. (2010). *İran Sorununun Geleceği*,tepvav.<http://www.tepav.org.tr/tr/yayın/s/93>.

- Özcan, N. A. (2002). Ortadoğu Barış Süreci Oyuncuları ve İran. *Stratejik Analiz* , 3 (22).
- Özden, T. (2009, Nisan). İran-ABD Gerginliği: Obama Döneminde Sular Durulacak mı? *Ortadoğu Analiz* , 1 (4).
- Özmen, M. T. (2009). *Seragazi, Küresel Isınma ve Kyoto Protokolü*. http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/c513b61577481aa_ek.pdf?dergi=14.
- Phythian, M. (1997). *Arming Iraq:How the U.S. and Britain Secretly Built Saddam's War Machine*. Boston Northeastern Uni.
- Russel, R. L. (2004). Iran in Iraq's Shadows:Dealing With Tahran's Nuclear Weapons Bid. *Parameters* .
- Sandıklı, A. (2012). *Kaos Senaryolarının Merkezinde İran*. BİLGESAM.
- Sandıklı, A., & Emeklier, B. (). İran'ın Nükleer Krizinin Türkiye'ye Etkileri. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi* .
- SETAV. (2013). *İran,İsrail ve Türkiye'de Nükleer Tesisler*. <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/23957.pdf>
- Sezgin, M. N. (2005). Nükleer Tehlike ve Amerikan Tehdidi Gölgesindeki Avrupa-İran İlişkileri. 2023 .
- Sinkaya, B. (2012, Kasım). İran'ın Nükleer Programı Karşısında Türkiye'nin Tutumu ve Uranyum Takası Mutabakatı. *Ortadoğu Analiz* , 4 (47).
- Sirkaya, B. (2009, Ocak). Obama Döneminde ABD-İran İlişkileri ve Değişim Şansı. *Ortadoğu Analiz* , 1 (1).
- Sönmezoğlu, F. (2004). *Türk Dışpolitikasının Analizi*. İstanbul:Der Yayıncılık.
- Sönmezoğlu, F., Arıboğan, D. Ü., & Ayman, G. (2010). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul:DER Yayıncılık.
- Şaylan, L. (2010). *Küresel İklim Değişikliği ve Kyoto Protokolünün Tarım Sektörüne Etkisi* .
- Temurçin, K., & Aliagaoglu, A. (2003). *Nükleer Enerji ve Tartışmalar Işığında Türkiye'de Nükleer Enerji Gerçeği*. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/33/823/10456.pdf>
- Turan, K. (2008). İran Nükleer Krizinde Bıçak Sırtında Siyaset. *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri* , 4 (7).
- Vazi, H. (2005). *İran ve Amerika*. Tahran: Sunuş Yayınları.
- Winters, J. (2001). *Genel Tarih 97*.

Yaphe, J. S., & Lutes, C. D. (2005). *Reassessing The Implicants of a Nuclear Armed Iran*. Washington: National Defence Uni.

Yeşiltaş, M. (2006). *Ortadoğu Yıllığı 2005*. Ankara:Nobe Yayıncılık.

Zeren, Y. (2011). *İran'ın Nükleer Programı Gerçekten Sivil Amaçlı Mı?* Elektrik Mühendisleri Odası: www.emo.org.tr/ekler/c35baa19d925eca_ek.doc

Yararlanılan Web Sayfaları

<http://www.nukleer.web.tr> erişim:11 Ocak 2012.

http://www.dsi.gov.tr/docs/iklim-degisikligi/iklim_degisikligi_ve_saglik.pdf?sfvrsn=2 erişim:10 Mart 2012.

<http://www.evreninyaratilisi.com/html/fisyon.htm>,erişim:10 Nisan 2012.

<http://www.taek.gov.tr/> 11 Ocak 2012

http://www.emo.org.tr/ekler/c48ff739d86fc92_ek.Pdf, erişim:12 Ocak 2012.

<http://www.nukte.org> erişim: 16 Ocak 2012.

<http://www.erguven.net/Dunya-Nukleer-Enerjş-Kullanan-Ulkeler-Haritasi059> erişim:9 Ocak 2012.

<http://www.zamandayolculuk.com/cetinbal/oppenheimer.html> 12 Nisan 2012.

<http://evreninvarolusu.com/atomdaki-tasarm/221-atom-bombasinin-etkileri-hirosima-ve-nagasaki.html>,erişim: 02 Mart 2012.

<http://www.state.gov/s/ct/c1415.Html>,erişim:18 Ekim 2012.

<http://www.uiportal.net/abd-iran-arasinda-nukleer-bir-kriz-baris-icin-atomdan-savas-icin-atoma.html> erişim,3 Mart 2012.

<http://www.tr.talasexpress.com/2012/05/08/Iran> erişim:10 Mayıs 2012.

<http://www.trtnet.Tr>.erişim:12 Mart 2012.

<http://www.islamidavet.com/multimedya/kategori/sahsiyetler/imam-humeyni/>erişim:01 Ocak 2012.

<http://www.pressmedya.com/haber/11214/ogul-rafsancani-de-tutuklandi.html>,erişim:10 Ocak 2012.

<http://www.habervitrini.com/haber/hatemi-israilli-gazetecilere-cehenneme-kadar-yolunuz-vardedi-275245> erişim:21 Ocak 2012.

<http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3079&kat=27> erişim:11 Haziran 2012.

<http://www.greenpeace.org/raw/content/turkey/press/report/nukleer-etki-raporu.pdf> erişim:11 Kasım 2012.

<http://www.iranwatch.org/privateviews/ICG/perspex-icg-irannuclear-102703.pdf> ,
11 Temmuz 2012.

<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2003/gov2003-75.pdf> erişim :
22 Mart 2012

<http://globalsecurity.org/wmd/library/report/2004/iran-iaea-gov-2004-83-15nov2004.pdf>

<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2004/gov2004-79.Pdf>,erişim:22 Mart 2012.

<http://globalsecurity.org/wmd/library/report/2004/iran-iaea-gov-2004-83-nov2004.Pdf>,erişim:23 Mart 2012.

<http://www.sondakika.com/haber/haber-ahmedinejad-dan-abd-ye-surpriz-destek-3961345> erişim:11 Kasım 2012.

http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east_north_africa/iraq_iran_gulf/51_iran_is_there_a_way_out_of_the_nuclear_imposse.Pdf erişim :12 Eylül 2012.

<http://www.president.ir/eng/ahmedinejad/cronicnews/1384/06/24/index-ehhtml#11>,erişim:14 Kasım 2012.

<http://voanews.com/turkish/2005-12-03-voa5.Cfm>,erişim: 12 Aralık 2012.

<http://www.irib.ir/worldservice/turkishRadio/Son%120kakika/son%120dakika.#htm5> erişim:17 Ağustos 2012.

<http://www.usakgudem.com/pdfs/Acelalifer-Iran-Rapor-Subat-2006-pdf> erişim:7 Haziran 2012.

<http://www.cnn.com/2006/WORLD/Meast/02/04/iranwrap/index.Html>,erişim:15 Aralık 2012.

<http://www.radikal.com.Tr> erişim:14 Aralık 2012.

<http://www.milliyet.com.Tr>,11 Kasım 2012.

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/02/060214_iran_nuclear.Shtml erişim:15 Eylül 2012.

<http://www.irna.ir/tr/news/view/line-120/0602069477184711.Htm>,erişim:17 Şubat 2012.

<http://www.irib.ir/worldservice/turkishRadio/Arshiv/2-2006/27.htm#2> , erişim:24 Şubat 2012.

http://www.bbc.co.uk/news/turkish/story/2006/03/060303_iran_meeting.
Shtml,erişim:14 Şubat 2012.

<http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/03/printable/060308-iran-decision>.
Shtml,erişim:15 Eylül 2012.

<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2006/gov2006-15>. Pdf erişim:
12 Temmuz 2012.

<http://www.ntv.com.tr/news/364377.asp>.erişim:15 Temmuz 2012.

<http://www.dispolitikaforumu.com/iran%20%20%20%20%20nukleer%20krizi%20%20>. Pdf erişim:23 Temmuz 2012

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/03/printable/060329_iran_update_shtml uk/turkish/
erişim :12 Kasım 2012.

<http://www.iaea.org/About/Policy/GC/GC46/iran>. Pdf ,erişim:28 Temmuz 2012.

<http://www.iran-dasily.com/1385/2535/htm>,erişim:17 Ağustos 2012

<http://voanews.com>,erişim:21 Kasım 2012

<http://cnnturk.com>,erişim :24 Eylül 2012

<http://www.ntvmsnbc.com>,erişim:30 Mayıs 2012.

<http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/31119-tahran-bildirisi-obama-hukumeti-icin-tarihi-bir-frsat> ,erişim: 02 Kasım 2012.

<http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/33536-iran-turkiye-ve-brezilya-tahran-bildirisi-icin-bir-araya-geliyor> , erişim :14 Ekim 2012.

<http://www.sabah.com.tr/Dunya/2012/03/28/irandan-kritik-aciklama>,erişim:16 Kasım 2012.

<http://www.sabah.com.tr/Dunya/2012/03/31/clinton-istanbul-dedi>,erişim:21 Aralık 2012.

<http://www.sakarya.edu.tr> ,erişim:16 Haziran 2012.

<http://arsiv.setav.org/ups/dosya/23957>. Pdf,erişim: 18 Haziran 2012

<http://akademikperspektif.com/2012/01/10/iranin-nukleer-cabalari-hedefler-tartismalar-ve-sonuclar/>,erişim: 25 Ekim 2012.

<http://www.hurriyet.com.tr/planet/19803824>. Asp, 15 Eylül 2012.

<http://blog.milliyet.com.tr/hirosima-ve-nagasaki-de-atom-bombasinin-ardindan-neler-yasandi-/Blog/?BlogNo=343183>,erişim:20 Mart 2012.

http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/ortadogu_rapor.pdf,erişim:22 Nisan 2012.

<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/Iran-nicin-nereye.pdf>,erişim:14 Mayıs 2012.

http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/ce6d3c8830d27ec_ek.Pdf,erişim:16 Kasım 2012.

http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/ortadogu_rapor.Pdf,erişim:18 Aralık 2012.

<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/Iran-nicin-nereye.pdf>,erişim:11 Aralık 2012

<http://www.turksam.org/tr/a242/html>,erişim:09 Kasım 2012.

http://www.samsuntarim.gov.tr/yayinlar/kitap/kitap_pdf/kuresel_isinma_ve_iklim_degisikligi.Pdf,erişim:11 Eylül 2012.

http://vizyon21yy.com/documan/genel_konular/doga_cevre/Kur_Isin/Koyoto_Protokolu_ve_Otesi.Pdf,erişim:28 Kasım 2012.

<http://www.iran-daily.com/1385/25/35/html>,erişim:22 Ekim 2012.

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1425:ran-d-politikasnda-tehdit-alglar-ve-dinamikler&catid=168:ortadogu-analizler,erişim : 14 Kasım 2012.

<http://www.ardahan.edu.tr/karadeniz/web/upload/icerik/7/Volume%207%20PDF/7.6..pdf>,erişim:19 Aralık 2012.

<http://www.turksam.org/tr/a77.Htm>,erişim: 21 Aralık 2012.

<http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kibaroglu-HarbAkademileri-Sempozyum-Iran-Mart2006.Pdf> erişim:12 Şubat 2012.

http://www.dispolitika.org.tr/dosyalar/ogrenci_kosesi/pakistan_iran_afganistan.Pdf erişim:17 Kasım 2012.

<http://www.swans.com/library/art11/ommani01.Html>,23 Eylül 2012.

http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/c513b61577481aa_ek.pdf?dergi=145,erişim:15 Aralık 2012.

www.emo.org.tr/ekler/c35baa19d925eca_ek.Doc,erişim:12 Ocak 2012.

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/33/823/10456.Pdf> erişim:12 Eylül 2012.

EKLER

Ek A Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Anlaşma (NPT)

İmza Tarihi: 28. 01. 1969

Resmi Gazete Tarih Ve No: 28. 11. 1979 / 16823 (Bakanlar Kurulu'nun onay kararı)

İşbu Andlaşmayı akteden ve bundan böyle "Andlaşmaya Taraf" olarak anılacak Devletler, Nükleer, bir savaşın bütün insanlığı uğratabileceği yıkıntıyı ve böyle bir savaş tehlikesini önlemek için her türlü çabayı harcamayı ve halkların güvenliğini korumayı amaçlayan önlemlerin alınması gerektiğini göz önünde tutarak,

Nükleer silahların yayılmasının nükleer savaş tehlikesini ciddi biçimde arttıracığına inanarak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun nükleer silahların daha fazla yayılmasının önlenmesi konusunda bir anlaşma akdi için çağrıda bulunan kararlarına uygun olarak, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın güvenlik denetiminin barışçıl nükleer çalışmalara uygulanışını kolaylaştırmak için işbirliği yapmayı yükümlenerek,

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın güvenlik denetimi dizgesi çerçevesinde belirli stratejik noktalarda aygıtlar ve diğer teknik yöntemler kullanılarak kaynak ve fisyonu uğrayabilen özel madde akımına güvenlik denetiminin etkili bir biçimde uygulanması ilkesini daha da geliştirmek için girişilen araştırma, geliştirme ve diğer çabaları desteklediklerini belirterek,

Nükleer silahlara sahip Devletler tarafından patlayıcı nükleer araçların geliştirilmesinden elde edilebilecek teknolojik yan ürünler de dâhil olmak üzere, nükleer teknolojinin barışçıl uygulanmasından sağlanacak yararların, nükleer silahlara sahip bulunsun veya bulunmasın, Andlaşmaya taraf olan bütün devletlerin barışçıl amaçlarına açık tutulması ilkesini doğrulayarak,

Bu ilkenin gerçekleştirilmesi yönünden, Andlaşmaya taraf, bütün devletlerin atom enerjisinin barışçıl amaçlarla uygulanmasının daha da geliştirilmesi için, bilimsel bilgi alışverişine, mümkün olan en geniş biçimde katılmak ve tek başlarına

veya diğer devletlerle işbirliği yaparak bu gelişmeye katkıda bulunmak hakkına sahip olduklarına inanarak,

Nükleer silahlanma yarışının mümkün olan en kısa zamanda durdurulmasının sağlanması ve nükleer silahsızlanma yönünde etkili önlemler almayı üstlenmek konusundaki niyetlerini açıklayarak,

Bu amaca ulaşılması için bütün devletleri işbirliğine çağırarak,

Atmosferde, uzayda ve su altında nükleer silah denemelerini yasaklayan 1963 Andlaşmasına Taraf Devletlerin, sözkonusu Andlaşması'nın önsözünde bütün deneysel nükleer silah patlamalarının süresiz durdurulmasının sağlamaya çalışmak ve bu amaçla görüşmelere devam etmek konusunda dile getirdikleri kararlılığı hatırlatarak,

Sıkı ve etkili uluslar arası denetim altında, genel ve tam bir silahsızlanma Andlaşmasına bağlı olarak, nükleer silahların yapımının durdurulmasını, mevcut bütün nükleer silah stoklarının ortadan kaldırılmasını ve ulusal askeri depoların nükleer silahlardan arındırılmasını ve bunların atıcı araçlarının ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla, uluslar arası gerginliğin yumuşamasını ve Devletler arasındaki güvenin güçlendirilmesinin geliştirilmesini isteyerek,

Devletlerin, uluslar arası ilişkilerinde Birleşmiş Milletler yasası gereğince, herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler Amaçlarıyla bağdaşmayacak başka bir şekilde kuvvet kullanmaktan veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınmaları ve uluslar arası barış ve güvenliğin, dünyanın insan ve ekonomik kaynaklarının en az kısmının silahlanmaya ayrılarak sağlanması gerektiğini hatırlatarak,

Aşağıdaki hususlar üzerinde anlaşmışlardır;

M A D D E- I

Andlaşmaya taraf nükleer silah sahibi her devlet, nükleer silahları veya diğer patlayıcı nükleer araçları ya da bu gibi silahların veya diğer patlayıcı araçların kontrolünü, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak, kime olursa olsun, devretmemeyi,

ve nükleer silah sahibi olmayan herhangi bir Devlete, nükleer silahları veya diğer nükleer patlayıcı araçların kontrolünü elde etmesi için herhangi bir şekilde yardım, özendirme veya isteklendirmede bulunmamayı üstlenir.

M A D D E - II

Andlaşmaya Taraf nükleer silaha sahip olmayan her Devlet, nükleer silahları veya diğer nükleer patlayıcı araçları yahut bu silahların veya patlayıcı araçların kontrolünü, kimden olursa olsun, doğrudan doğruya veya dolaylı şekilde devralmamayı; nükleer silahları veya diğer patlayıcı nükleer araçları yapmamayı veya başka şekilde elde etmemeyi ve bu silahların veya patlayıcı araçların yapımı için herhangi bir yardım aramamayı veya almamayı üstlenir.

M A D D E - III

1. Andlaşmaya taraf nükleer silaha sahip olmayan her Devlet, Uluslar arası Atom enerjisi Ajansı'nın statüsüne ve Ajansın güvenlik denetimi dizgesine uygun olarak, nükleer enerjinin barışçıl amaçla kullanılmasının, nükleer silahlara veya diğer patlayıcı nükleer araçlara saptırılmasını önlemek amacıyla, sadece bu Andlaşma ile üzerine aldığı yükümlülükleri uygulayıp uygulamadığının kanıtlanması amacıyla, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile görüşmeler yoluyla akdedilecek bir anlaşmada belirtilecek güvenlik denetimini kabul etmeyi üstlenir. Bu maddenin gerektirdiği güvenlik denetimi yöntemleri, kaynak ve fisyonu uğrayabilen özel madde bakımından hem bu maddelerin herhangi bir ana nükleer tesiste üretimi, işlenmesi veya kullanılması sırasında, hem de böyle bir tesisin dışında bulunduğu sırada uygulanacaktır. Bu maddenin gerektirdiği güvenlik denetimi, anılan devletin egemenliği altındaki toprakları üzerinde veya kendi kontrolü altındaki herhangi bir yerde yürütülen bütün barışçıl nükleer çalışmalarda kullanılan kaynak ve fisyonu uğrayabilen özel maddelerin tümüne uygulanacaktır.
2. Andlaşmaya Taraf her Devlet
 - (a) kaynak veya fisyonu uğrayabilen özel madde veya
 - (b) fisyonu uğrayabilen özel maddenin işlenmesi, kullanılması veya üretimi için özel olarak tasarlanmış veya hazırlanmış cihaz veya maddeyi,

kaynak veya fisyonu uğrayabilecek özel madde, işbu maddenin maddenin gerektirdiği güvenlik denetimine bağlı kılınmadıkça, nükleer silaha sahip olmayan herhangi bir devlete, kullanma amacı barışçıl olsa da, olmasa da, sağlamamayı üstlenir.

3. İşbu maddenin gerektirdiği güvenlik denetimi, Andlaşmasının IV Maddesine uygun biçimde ve işbu madde Hükümleri ve önsözde belirtilen güvenlik denetimi ilkesi uyarınca, nükleer maddenin barışçıl amaçlarla işlenmesi, kullanılması veya üretimine ait nükleer madde ve cihazın uluslararası alışverişi dahil, tarafların iktisadi ve teknolojik gelişmesini veya barışçıl nükleer çalışmalar alanında uluslararası işbirliğini engellemeyecek şekilde uygulanacaktır.

4. Andlaşmaya Taraf nükleer silah sahibi olmayan Devletler, tek başlarına veya diğer Devletlerle birlikte, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın Statüsüne uygun olarak, bu maddenin gereklerini yerine getirmek üzere, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile anlaşmalar akdedeceklerdir. Söz konusu anlaşmaların görüşülmesi, bu Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren ilk 180 gün içinde başlayacaktır. Onay veya katılma belgelerini 180 günlük süreden sonra vermiş olan Devletler için söz konusu anlaşmaların görüşülmeye başlanması, belgelerin sunulma tarihinden sonraya bırakılmayacaktır. Bu anlaşmalar, engeç, görüşülmelerinin başlama tarihini izleyen 18 ay içinde yürürlüğe girecektir.

MADDE - IV

1. item Bu Andlaşmanın hiçbir hükmü, ayrıcalık gözetmeksizin ve I ve II. Maddelere uygun olarak, Andlaşmaya Taraf olan bütün devletlerin, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla araştırılmasının, üretiminin ve kullanılmasının geliştirilebilmesi için ile ilgili vazgeçilmez haklarını olumsuz biçimde etkiler şekilde yorumlanmayacaktır.
2. Bu Andlaşmaya Taraf bütün Devletler, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılmasını sağlayacak cihaz madde, bilimsel ve teknolojik bilgilerin mümkün olan en geniş ölçüde alışverişini kolaylaştırmayı üstlenirler ve bu alışverişe katılma hakkına sahiptirler. Bunu gerçekleştirebilecek Andlaşmaya Taraf Devletler, dünyanın kalkınmakta olan bölgelerinin ihtiyaçlarını gereğince gözönünde tutarak, özellikle işbu

Andlaşmaya Taraf nükleer silahlara sahip olmayan Devletlerin topraklarında, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla uygulanmasının daha da geliştirilmesine, tek başlarına veya diğ er Devletlerle veya uluslararası örgütlerle birlikte, katkıda bulunmak üzere işbirliğini de yapacaklardır.

M A D D E- V

İşbu Andlaşmaya Taraf her devlet, Andlaşma gereğince, uygun uluslar arası gözleme ve uygun uluslar arası yöntemlerle, barışçıl nükleer patlamaların

Yararlarını, bu Andlaşmaya Taraf nükleer silahlara sahip olmayan Devletlere ayrıcalık göstermeksizin açık bulundurmamayı ve bu gibi Devletlerden, kullanılan patlayıcı araçlar karşılığı alınacak bedeli mümkün olan düşük düzeyde tutmayı ve arştırma ve geliştirme giderlerini hesaba katmamak için gerekli önlemleri almayı üstlenir.

Andlaşmaya Taraf nükleer silah sahibi olmayan devletler bu gibi yararları, özel bir uluslararası anlaşma veya anlaşmalar uyarınca ve nükleer silahlara sahip olmayan Devletlerin yeteri şekilde temsil edildikleri uygun bir uluslararası örgüt aracılığı ile sağlayabileceklerdir. Bu konudaki görüşmeler, Andlaşma yürürlüğe girdikten sonra, mümkün olan en kısa zamanda başlayacaktır. Andlaşmaya taraf nükleer silahlara sahip olmayan devletler, isterlerse ikili anlaşmalara dayanarak da bu faydalardan yararlanabilirler.

M A D D E- VI

Andlaşmaya Taraf devletlerin her biri, nükleer silah yarışının yakın tarihte durdurulması ve nükleer silahsızlanmaya ilişkin etkili önlemler ile sıkı ve etkili uluslararası denetim altında genel ve tam silahsızlanmaya ilişkin bir anlaşma akdi için görüşmeleri iyi niyetle yürütmeyi üstlenir.

M A D D E - VII

Bu Andlaşmanın hiçbir hükmü, herhangi bir devletler grubunun kendi topraklarının nükleer silahlardan tamamiyle arındırılmasını sağlamak amacıyla bölgesel andlaşmalar yapma hakkını etkilemez.

M A D D E - VIII

1. Andlaşmaya Taraf herhangi bir Devlet Andlaşmada değişiklikler yapılmasını önerebilir. Önerilen her hangi bir değişikliklik metni saklayıcı Hükümetlere sunulacak, bu Hükümetler de anılan Andlaşmanın bütün taraflarına yazıyla bildireceklerdir. Bunun üzerine, Andlaşmaya Taraf Devletlerden üçte biri veya daha fazlası istediği takdirde, saklayıcı Hükümetler böyle bir değişikliği görüşmek üzere, Andlaşmaya Taraf bütün Devletlerin çağrılacağı bir konferans toplayacaklardır.
2. Bu Andlaşmada yapılacak herhangi bir değişiklik, Andlaşmaya Taraf olan bütün Devletlerin oy çoğunluğu ile kabul edilmeli, bu çoğunlukta, Andlaşmaya Taraf nükleer silah sahibi bütün devletlerin oylarıyla,değişiklik metninin taraflara bildirildiği tarihte Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının Governörler meclisi üyesi olan bütün diğer Taraf devletlerin oyları da bulunmalıdır. Değişiklik, değişiklikle ilgili onay belgesini veren her Taraf devlet için, Andlaşmaya Taraf nükleer silahlara sahip bütün Devletler ve değişiklik önerisinin bildirildiği tarihte Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının Governörler Meclisi üyesi olan diğer bütün Taraf devletler dahil olmak üzere, bütün Tarafların çoğunluğunun onay belgelerini vermeleri üzerine yürürlüğe girecektir. Bu tarihten sonra diğer herhangi bir Taraf Devlet bakımından değişiklik, Devletin değişiklikle ilgili onay belgesini verdiği tarihten itibaren yürürlüğe girecektir.
3. Bu Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden beş yıl sonra, önsözdeki amaçların ve Andlaşma hükümlerinin uygulama durumunu saptamak amacıyla Andlaşmanın işleyişini gözden geçirmek üzere İsviçre'nin cenevre şehrinde Andlaşmaya taraf devletlerin katılacağı bir konferans toplanacaktır. Bundan sonra, beş yıllık aralarla Andlaşmaya taraf Devletlerin çoğunluğu yine Andlaşmanın işleyişinin gözden geçirilmesi

amacıyla, saklayıcı Hükümetlere bir öneride bulunarak yeni konferanslar toplanmasını sağlayabilirler.

MADDE - IX

1. Bu Andlaşma, imza için bütün Devletlere açık olacaktır. İş bu Maddenin üçüncü fıkrasına göre, yürürlüğe girmesinden önce imzalamayan herhangi bir devlet Andlaşmaya herhangi bir zamanda katılabilir.
2. Bu Andlaşma, Andlaşmayı imzalamış Devletlerin onayından geçecektir. Onay ve katılma belgeleri, işbu Andlaşmada Saklayıcı Hükümetler olarak belirlenen Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümetlerine verilecektir.
3. Bu Andlaşma, Hükümetleri Saklayıcı olarak belirlenmiş Devletlerin ve Andlaşmayı imzalamış bulunan diğer 40 Devletin onaylamasından ve onay belgelerini vermelerinden sonra yürürlüğe girecektir. İşbu Andlaşma bakımından, nükleer silah sahibi Devlet, 1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer bir silah ya da diğer patlayıcı araç yapıp patlatmış olan Devlettir.
4. Onay ve katılma belgelerini Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra veren devletler bakımından Andlaşma, onay ve katılma belgelerinin verilme tarihinde yürürlüğe girecektir.
5. Saklayıcı Hükümetler, Andlaşmayı imzalamış ve Andlaşmaya katılmış bulunan bütün devletlere, her bir imza tarihini, her bir onay veya katılma belgesinin verilme tarihlerini, Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihini ve bir konferans toplanması için yapılan istemlerin veya diğer bildirimlerin alınış tarihlerini vakit geçirmeden bildireceklerdir.
6. İşbu Andlaşma, saklayıcı Hükümetlerce Birleşmiş Milletler yasasının 102. Maddesi uyarınca tescil edileceklerdir.

MADDE -X

1. Taraflardan herbiri, ulusal egemenliğini uygulayarak, Andlaşmanın konusuna giren olağan üstü olayların ülkesinin yüksek çıkarlarını tehlikeye düşürdüğüne karar verirse, Andlaşmadan çekilme hakkına sahip olacaktır. Bu durumda, çekilme kararı hakkında, üç ay önceden Andlaşmayı bütün taraflarına ve birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine bildirimde bulunacaklardır. Bu bildirim, Taraf devletin yüksek çıkarlarını tehlikeye sokmuş saydığı olağanüstü olaylar hakkında bir açıklamayı içerecektir.
2. Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden yirmibeş yıl sonra, Andlaşmanın süresiz olarak yürürlükte kalıp kalmayacağını veya belirli bir ek süre veya süreler için uzatılıp, uzatılmayacağını kararlaştırmak üzere bir konferans toplanacaktır. Bu karar Andlaşmaya taraf Devletlerin çoğunluğunca alınacaktır.

M A D D E -XI

İngilizce, Rusça, Fransızca, İspanyolca ve Çin'ce metinleri eşit derecede geçerli olan işbu Andlaşma saklayıcı Hükümetlerin arşivlerinde saklanacaklardır. İşbu Andlaşmanın usulüne uygun olarak onaylanmış nüshaları, Saklayıcı Hükümetler tarafından Andlaşmayı imzalamış ve Andlaşmaya katılmış Devletlerin Hükümetlerine iletilecektir.

Bu hususları bildirerek, aşağıda imzaları bulunan yetkili temsilciler, Andlaşmayı imzalamışlardır.

Bindokuzyüzaltmışsekiz yılının Temmuz ayının birinci günü Londra, Moskova ve Vaşington'da üç nüsha olarak düzenlenmiştir.

EK B İran'ın Taraf Olduğu Uluslararası Anlaşmalar

TREATY ON THE NON-PROLIFERATION OF NUCLEAR WEAPONS

COUNTRY	Date Signature	Deposited Ratification	Accession/ Succession
Afghanistan	01 Jul 68	04 Feb 70	
Albania			12 Sep 90
Algeria			12 Jan 95
Andorra			07 Jun 96
Angola			14 Oct 96
Antigua and Barbuda			17 Jun 85
Argentina			10 Feb 95
Armenia			15 Jul 93
Australia	27 Feb 70	23 Jan 73	
Austria	01 Jul 68	27 Jun 69	
Azerbaijan			22 Sep 92
Bahamas			11 Aug 76
Bahrain			03 May 88
Bangladesh			31 Aug 79
Barbados	01 Jul 68	21 Feb 80	
Belarus			22 Jul 93
Belgium	20 Aug 68	02 May 75	
Belize			09 Aug 85
Benin	01 Jul 68	31 Oct 72	
Bhutan			23 May 85
Bolivia	01 Jul 68	26 May 70	
Bosnia and Herzegovina			15 Aug 94
Botswana	01 Jul 68	28 Apr 69	
Brazil			18 Sep 98
Brunei Darussalam			26 Mar 85
Bulgaria	01 Jul 68	05 Sep 69	
Burkina Faso	25 Nov 68	03 Mar 70	
Burundi			19 Mar 71
Cambodia			02 Jun 72
Cameroon	17 Jul 68	08 Jan 69	
Canada	23 Jul 68	08 Jun 69	
Cape Verde			24 Oct 79
Central African Republic			25 Oct 70
Chad	01 Jul 68	10 Mar 71	
Chile			25 May 95
China			09 Mar 92
Colombia	01 Jul 68	08 Apr 86	
Comoros			04 Oct 95
Congo			23 Oct 78
Congo (Democratic Republic of)	22 Jul 68	04 Aug 70	
Costa Rica	01 Jul 68	03 Mar 70	
Cote d'Ivoire	01 Jul 68	06 Mar 73	
Croatia			29 Jun 92

MNPT-1

Inventory of International Nonproliferation Organizations and Regimes
 © Center for Nonproliferation Studies
 Last Updated: 6/5/2012

NPT MEMBERSHIP

COUNTRY	Date Signature	Deposited Ratification	Accession/ Succession
Cuba			04 Nov 92
Cyprus	01 Jul 68	10 Feb 70	
Czech Republic	01 Jul 68		01 Jan 93
Denmark	01 Jul 68	03 Jan 69	
Djibouti			16 Oct 96
Dominica			10 Aug 84
Dominican Republic	01 Jul 68	24 Jul 71	
Ecuador	09 Jul 68	07 Mar 69	
Egypt	01 Jul 68	26 Feb 71	
El Salvador	01 Jul 68	11 Jul 72	
Equatorial Guinea			01 Nov 84
Eritrea			16 Mar 95
Estonia			07 Jan 92
Ethiopia	05 Sep 68	05 Feb 70	
Fiji			14 Jul 72
Finland	01 Jul 68	05 Feb 69	
France			02 Aug 92
Gabon			19 Feb 74
Gambia	04 Sep 68	12 May 75	
Georgia			07 Mar 94
Germany	28 Nov 69	02 May 75	
Ghana	01 Jul 68	04 May 70	
Greece	01 Jul 68	11 Mar 70	
Grenada			02 Sep 75
Guatemala	26 Jul 68	22 Sep 70	
Guinea			29 Apr 85
Guinea-Bissau			20 Aug 76
Guyana			19 Oct 93
Haiti	01 Jul 68	02 Jun 70	
Holy See			25 Feb 71
Honduras	01 Jul 68	16 May 75	
Hungary	01 Jul 68	27 May 69	
Iceland	01 Jul 68	18 Jul 69	
India			
Indonesia	02 Mar 70	12 Jul 79	
Iran (Islamic Republic of)	01 Jul 68	02 Feb 70	
Iran	01 Jul 68	29 Oct 69	
Ireland	01 Jul 68	01 Jul 68	
Israel			
Italy	28 Jan 69	02 May 75	
Jamaica	14 Apr 69	05 Mar 70	
Japan	03 Feb 70	08 Jun 76	
Jordan	10 Jul 68	11 Feb 70	
Kazakhstan			14 Feb 94
Kenya	01 Jul 68	11 Jun 70	
Kiribati			18 Apr 85
Korea (Democratic People's Republic of)			12 Dec 85
Korea (Republic of)	01 Jul 68	23 Apr 75	
Kuwait	15 Aug 68	17 Nov 69	
Kyrgyzstan			05 Jul 94
Laos (People's Democratic Republic of)	01 Jul 68	20 Feb 70	

MNPT-2

Inventory of International Nonproliferation Organizations and Regimes
 © Center for Nonproliferation Studies
 Last Updated: 6/5/2012

NPT MEMBERSHIP

COUNTRY	Date Signature	Deposited Ratification	Accession/ Succession
Latvia			31 Jan 92
Lebanon	01 Jul 68	15 Jul 70	
Lesotho	09 Jul 68	20 May 70	
Liberia	01 Jul 68	05 Mar 70	
Libyan (Arab Jemahiriya)	18 Jul 68	26 May 75	
Liechtenstein			20 Apr 78
Lithuania			23 Sep 91
Luxembourg	14 Aug 68	02 May 75	
Macedonia (Former Yugoslav Republic of)			12 Apr 95
Madagascar	22 Aug 68	08 Oct 70	
Malawi			18 Feb 86
Malaysia	01 Jul 68	05 Mar 70	
Maldives	11 Sep 68	07 Apr 70	
Malta	14 Jul 69	10 Feb 70	
Malta	17 Apr 69	06 Feb 70	
Marshall Islands			30 Jan 95
Mauritania			26 Oct 93
Mauritius	01 Jul 68	08 Apr 69	
Mexico	26 Jul 68	21 Jan 69	
Micronesia (Federated States of)			14 Apr 95
Moldova			11 Oct 94
Moldova			13 Mar 95
Mongolia	01 Jul 68	14 May 69	
Montenegro			03 Jun 06
Morocco	01 Jul 68	27 Nov 70	
Mozambique			04 Sep 90
Myanmar			02 Dec 92
Namibia			02 Oct 97
Nauru			07 Jun 82
Nepal	01 Jul 68	03 Jan 70	
Netherlands	20 Aug 68	02 May 75	
New Zealand	01 Jul 68	10 Sep 69	
Nicaragua	01 Jul 68	06 Mar 73	
Niger			09 Oct 92
Nigeria	01 Jul 68	27 Sep 68	
Norway	01 Jul 68	05 Feb 69	
Oman			23 Jan 97
Pakistan			
Palau			14 Apr 95
Panama	01 Jul 68	12 Jan 77	
Papua New Guinea			13 Jan 82
Paraguay	01 Jul 68	04 Feb 70	
Peru	01 Jul 68	03 Mar 70	
Philippines	01 Jul 68	03 Oct 72	
Poland	01 Jul 68	12 Jun 69	
Portugal			15 Dec 77
Qatar			03 Apr 89
Romania	01 Jul 68	04 Feb 70	
Russian Federation	01 Jul 68	05 Mar 70	
Rwanda			20 May 75
Saint Kitts and Nevis			22 Mar 93

MNPT-3

Inventory of International Nonproliferation Organizations and Regimes
 © Center for Nonproliferation Studies
 Last Updated: 6/3/2012

NPT MEMBERSHIP

COUNTRY	Date Signature	Deposited Ratification	Accession/ Succession
Saint Lucia			28 Dec 79
Saint Vincent/Grenadines			06 Nov 84
Saints			17 Mar 75
San Marino	01 Jul 68	10 Aug 70	
Sao Tome and Principe			20 Jul 81
Saudi Arabia			03 Oct 88
Senegal	01 Jul 68	17 Dec 70	
Serbia	10 Jul 68	04 Mar 70	
Seychelles			12 Mar 85
Sierra Leone			26 Feb 75
Singapore	05 Feb 70	10 Mar 76	
Slovakia			01 Jan 93
Slovenia			07 Apr 92
Solomon Islands			17 Jun 81
Somalia	01 Jul 68	05 Mar 70	
South Africa			10 Jul 91
Spain			05 Nov 87
Sri Lanka	01 Jul 68	05 Mar 79	
Sudan	24 Dec 68	31 Oct 72	
Suriname			30 Jun 76
Swaziland	24 Jul 69	11 Dec 69	
Sweden	19 Aug 68	09 Jan 70	
Switzerland	27 Nov 69	09 Mar 72	
Syrian Arab Republic	01 Jul 68	24 Sep 69	
Tajikistan			17 Jan 91
Thailand			02 Dec 72
Timor-Leste			05 May 05
Togo	01 Jul 68	26 Feb 70	
Tonga			07 Jul 71
Trinidad and Tobago	20 Aug 68	30 Oct 86	
Tunisia	01 Jul 68	26 Feb 70	
Turkey	28 Jan 69	17 Apr 80	
Turkmenistan			29 Sep 91
Tuvalu			19 Jan 79
Uganda			20 Dec 82
Ukraine			05 Dec 94
United Arab Emirates			26 Sep 85
United Kingdom	01 Jul 68	27 Nov 68	
United Republic of Tanzania			31 May 91
United States	01 Jul 68	05 Mar 70	
Uruguay	01 Jul 68	31 Aug 70	
Uzbekistan			02 May 92
Vanuatu			24 Aug 95
Venezuela	01 Jul 68	25 Sep 75	
Viet Nam			14 Jun 82
Yemen	14 Nov 68	1 Jun 79	
Zambia			15 May 91
Zimbabwe			26 Sep 91
Membership Totals:			189

MNPT-4

EK C İran'ın Taraf Olduğu Uluslararası Antlaşmalar

İran'ın Taraf Olduğu Uluslararası Antlaşmalar

UAEA İLE ANTLAŞMALAR		
UAEA Antlaşması	İmza Tarihi:	26 Ekim 1956
	Onay Tarihi:	16 Mayıs 1958
UAEA Antlaşması'nın VI. ve XIV. Maddelerine değişiklik getiren düzenlemeler	Onay Tarihi:	1 Ekim 2002
Öncelikler ve Ayırıcılara İlişkin Antlaşma	Yürürlüğe giriş tarihi:	21 Mayıs 1974
NPT ile İlgili Antlaşma / INFCIRC No: 214	Yürürlüğe giriş tarihi:	15 Mayıs 1974
Ek Protokol	İmzalandı:	
Koruma Antlaşması / INFCIRC No: 97	Yürürlüğe giriş tarihi:	10 Mayıs 1967
Diğer Çok Tarafli Koruma Antlaşması İRAN/ABD; INFCIRC No: 127	Yürürlüğe giriş tarihi:	20 Ağustos 1969
UAEA'nın Teknik Destek Sağlamasına İlişkin Ek Sözleşme	Yürürlüğe giriş tarihi:	12 Şubat 1990
TEMEL ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR		
NPT (Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması)	Yürürlüğe giriş tarihi:	2 Şubat 1970
Nükleer Matzemelerin Fiziki Olarak Korunmasına İlişkin Sözleşme	Taraf değil	
Nükleer Kazalara Yönelik Erken Uyarı, Düzenleyen Sözleşme	Yürürlüğe giriş tarihi:	9 Kasım 2000
Nükleer Kazalar veya Radyolojik Acil Durumlarda İşbirliğine İlişkin Sözleşme	Yürürlüğe giriş tarihi:	9 Kasım 2000
Nükleer Tahribata İlişkin Sivil Sorumluluğu Düzenleyen Viyana Sözleşmesi	Taraf değil	
Nükleer Enerji Konusunda Üçüncü Tarafların Sorumluluğunu Düzenleyen Paris Sözleşmesi	Mevcut değil	
Viyana ve Paris Sözleşmelerinin Uygulanmasına İlişkin Ortak Protokol	Taraf değil	
Nükleer Tahribata İlişkin Sivil Sorumluluğu Düzenleyen Viyana Sözleşmesi'ni Değiştiren Protokol	İmzalanmadı	
Nükleer Tahribatın Tazmin Edilmesine İlişkin Ek Sözleşme	İmzalanmadı	
Nükleer Güvenlik Sözleşmesi	Taraf değil	
Kullanılmış Yakıtın Tasarrufunun Güvenliği ve Radyoaktif Atıkların Tasarrufunun Güvenliğine İlişkin Ortak Sözleşme	İmzalanmadı	
DiĞER İLGİLİ ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR		
Koruma Rejiminde Görev Alacak Denetçilerin Tayin Edilmesine İlişkin Geliştirilmiş Prosedürler	Kabul edildi:	24 Ağustos 1991
Kısmi Nükleer Deneyleri Engelleyen Antlaşma (PTBT)	İmza Tarihi:	9 Ağustos 1963
	Onay Tarihi:	23 Aralık 1963
Nükleer Silahların ve Kitle İmha Silahlarının Deniz Yataklarında, Okyanus Dibinde ve Toprak Altında Yerleştirilmesini Engelleyen Antlaşma	İmza Tarihi:	11 Şubat 1971
	Onay Tarihi:	6 Haziran 1971
CTBT	İmza Tarihi:	24 Eylül 1996
ZANGGER Komitesi	Uye değil	
Nükleer Tedarikçiler Grubu	Uye değil	
Nükleer İhracat Yönergesi	Henüz onaylanmadı	
NUSS Yasalarının Kabulü	Henüz vait verilmedi	
İKİLİ ANTLAŞMALAR		
İran İslam Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında nükleer enerjinin barışçıl amaçlı kullanımına yönelik imzalanan antlaşma		1992
İran İslam Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında nükleer enerjinin barışçıl amaçlı kullanımına yönelik imzalanan antlaşma		1993

ÖZGEÇMİŞ

28.02.1983 Kayseri ili doğumluyum.İlkokulu Adana Semiha Yücel Akdeğirmen Okulunda,Ortaokulu Mersin Anafartalar Okulunda,Liseyi Diyarbakır Ziya Gökalp Lisesi'nde tamamladıktan sonra 2002 yılında Kırıkkale Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Uluslar arası ilişkiler bölümüne kaydoldum.Bu bölümden 2010 yılında mezun oldum.2010 yılında Beykent Üniversitesi Uluslar arası ilişkiler Anabilim dalında tezli yüksek lisans eğitimine başladım.Yabancı dilim iyi derecede İngilizce'dir.

Nimet KARAASLAN